

Fornborgar i Halland

Morfologi, klassificering, kulturlandskap och regionalitet

Lund, Augusti 2022

Masteruppsats i arkeologi, 30 hp

Institutionen för Arkeologi och antikens historia

Handledare: Fredrik Ekengren

Av: Alexander Jonsson

LUNDS
UNIVERSITET

Abstract

Fornborgar i Halland - Morfologi, klassificering, kulturlandskap och regionalitet. *Hillforts in Halland - Morphology, classification, cultural landscape and regionality.*

Abstract

This thesis studies hallandic hillforts through both field research and computer analysis. The research questions concern morphology, classification, cultural landscape, and regional variation. The purpose of this thesis is to create a more developed and nuanced image of the hill forts, starting by mentioning them as enclosures (hägnadsanläggning) instead of hill fort (fornborg). By dividing the enclosures into morphology-based categories an examination of their relationship with the cultural landscape is performed. The survey examines whether a specific category of enclosure can be associated with a specific category of archaeological site. In addition, it is examined how the previously mentioned categories of enclosures are reflected in the landscape.

The results are regarding the term hill fort, the shape and structure of the enclosures in Halland, to which degree the categories are reflected in the cultural landscape, the spatial distribution of the categories over Halland, and how future research should address the studied subject. In summary the results indicate that the categorization performed in the thesis is without major relevance regarding association to certain aspects of the cultural landscape. It is however shown that the enclosures in north Halland generally exhibits stronger walls, and that one enclosure in south Halland is unique in the survey and rare in western Sweden.

Key words: Halland, Scandinavia, Bronze age, Iron age, Hill fort, Fornborg, Enclosure, Hägnadsanläggning, Morphology, Cultural landscape, Regional patterns

Förord

Ett stort tack riktas till min handledare Fredrik Ekengren som varit inspirerande, upplyftande och därtill mycket förstående för att en nybliven far ofta behöver fokusera på annat än fornborgar.

Jag vill även stort tacka Kulturmiljö Halland för hjälp och en mycket tillmötesgående inställning. Utan ert bistånd skulle undersökningen ej ha varit möjlig! Först och främst vill jag nämna Mats Nilsson som hjälpt till med de praktiska delarna kring utlåning av mätutrustningen samt råbearbetning av den insamlade datan. Per Wranning har varit mycket hjälpsam, över lag, men även i samordningen gällande mätutrustning. Jag vill dessutom även tacka Anders Håkansson som påtalade att ingen övergripande studie av fornborgar i Halland tidigare utförts, varpå ett frö till uppsatsämne började gro.

Avslutningsvis vill jag tacka Johanna, Nuffra och Ebbe, för er uppmuntran och för ert tålamod.

Innehållsförteckning

Abstract.....	II
Förord.....	III
1. Inledning	1
1.1 Syfte och Frågeställningar	2
1.2 Tidigare forskning.....	3
1.2.1 Avgränsningar.....	9
1.3 Teoriska perspektiv	10
1.3.1 Centrala begrepp	10
1.3.2 Teoretisk diskussion	14
1.4 Metod och material	17
1.4.1 Metod	17
1.4.2 Material.....	23
1.5 Källkritiska aspekter	24
2. Analys och resultat.....	26
2.1 Egentliga hägnadsanläggningar	27
2.2 Morfologin hos hägnadsanläggningar	29
2.2.1 Vallarnas dimensioner	37
2.2.2 Vallarnas sammansättning	39
2.2.3 Hägnadanläggningarnas gränser	50
2.3 Efter Olaussons klassificering	53
2.4 Fornlämningsbilden kring hägnadsanläggningarna	57
2.5 Kulturlandskapet kring hägnadsanläggningar	61
2.6 I centrum eller i periferi?	64
2.7 Regionala mönster inom Halland	66
3. Diskussion och slutsats	67
3.1 Begreppen	67

3.2 Morfologi	68
3.4 Kulturlandskapet	70
3.5 Den regionala variationen	72
3.6 I allmänhet	74
3.7 Slutsatser	75
3.7.1 Kring fornborgar	75
3.7.2 Hägnadsanläggningars form och uppbyggnad	75
3.7.3 Kategorier och associationer	76
3.7.4 Hägnadsanläggningarnas fördelning över Halland	76
3.7.5 Framtida forskning	77
4. Sammanfattning	78
5. Referenser	81
5.1 Bilder	81
5.2 Digitala resurser	81
5.3 Litteratur	81
5.4 Muntliga uppgifter	85
6. Bilagor	86
6.1 Katalog över hägnadsanläggningar i Halland	88
6.2 Asige 77:1 (L1998:8123)	89
6.3 Enslöv 11:1 (L1997:2455)	91
6.4 Fjärås 58:1 (L1997:3433)	93
6.5 Fjärås 126:1 (L1997:3487)	95
6.6 Fjärås 169:1 (L1997:3816)	97
6.7 Fjärås 213:1 (L1997:1587)	99
6.8 Frillesås 27:1 (L1997:3204)	101
6.9 Grimeton 49:1 (L1997:3236)	103
6.10 Gödestad 4:1 (L1997:4397)	105

6.11 Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	107
6.12 Kvibille, Rävinge (L2020:11419).....	109
6.13 Landa 18:1 (L1997:6735)	111
6.14 Lindberg 44:1 (L1997:7433)	113
6.15 Lindome 1:1 (L1969:6972).....	115
6.16 Lindome 39:1 (L1969:4728).....	117
6.17 Onsala 99:1 (L1997:8118)	119
6.18 Onsala 130:1 (L1997:8429)	121
6.19 Skällinge 71:1 (L1997:9741)	123
6.20 Träslöv 73:1 (L1996:1503).....	125
6.21 Tölö 80:1 (L1996:3236).....	127
6.22 Tölö 89:1 (L1996:3076).....	129
6.23 Vallda 39:1 (L1996:3129)	131
6.24 Vallda 90:1 (L1996:3281)	133
6.25 Vallda 92:1 (L1996:2645)	135
6.26 Vallda 93:1 (L1996:2646)	137
6.27 Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	139

1. Inledning

En *fornborg* utgörs i regel av vallkonstruktioner förlagda antingen i krönläge på höjder, eller på lågland. Historiskt sett har fornlämningskategorin vanemässigt tolkats som kvarlevorna av befästningar, vilket dock under senare tider allt oftare har kommit att omprövas och nyanseras (se 1.2 *Tidigare forskning*). I allmänhet dateras fornborgar till den vidsträckta perioden 1300 f.Kr till 650 e.Kr (se figur 2).

Redan efter en handfull besök på fornborgar syns att en stor variation finns gällande storlek och utformning av anläggningarna. Konsekvenserna av iakttagelsen är insikten om att en jämförelse mellan de individuella anläggningarna riskerar att bli missvisande om detta faktum inte tas i beaktning.

Behovet av att upprätta en kronologi över fornborgar har omtalats som en nyckelfråga för en utökad förståelse av fenomenet. I förlängningen är det först då vi kan placera anläggningarna ”i deras rätta förhållande till andra fornlämningar och deras plats i det förhistoriska samhället” (Engström 1984:92).

Nya forskningsgärningar med ett regionalt fokus bör företas. Man kan konstatera att kunskapsläget över lag är svagt, men även att vissa geografiska områden närapå helt är outforskade. Halland är ett område som i dessa aspekter är nära okänt, vilket är anmärkningsvärt beaktat det faktum att landskapet i vissa avseenden tycks utgöra ett gränsland mellan två kulturyttringar (se 1.2 *Tidigare forskning*).

1.1 Syfte och Frågeställningar

Uppsatsens syfte är att skapa en mer utvecklad förståelse för fornborgarna i Halland, samt att nyansera bilden av dessa. Inom denna ambition ryms en genomgång av de fornborgsregistrerade anläggningarna för att fastslå det egentliga antalet för fornlämningskategorin. Därtill utreds och beskrivs de individuella anläggningarnas morfologiska egenskaper, vilka sedan utgör grunden för en klassificering. Den indelning som företas fungerar som ett verktyg vid undersökningen av det intill anläggningarna närliggande kulturlandskapet. Sålunda undersöks huruvida fornborgar i allmänhet, eller en viss sorts fornborgar, kan associeras med en viss sorts fornlämning. Tankemässigt återspeglar rumsliga relationer vilka aspekter av den forntida livsföringen som skall ses som idémässigt förbundna. Därjämte avses att utröna ifall de halländska fornborgarna uppvisar regionala variationer gällande morfologi.

De frågeställningar som besvaras i uppsatsen lyder:

- Hur många fornborgar finns det i Halland?
- Hur kan fornborgarna mer ingående klassificeras?
- Kan fornborgar, som grupp eller indelade till underkategorier, rumsligt associeras till särskilda sorters fornlämningar?
- Vilka mönster syns i kulturlandskapet kring fornborgar?
- Syns regionala variationer bland fornborgarna vad gäller morfologi?

1.2 Tidigare forskning

Som företeelse är viljan att avgränsa rumslighet vida utbredd. Man kan konstatera att människor över både tid och rum har sökt avgränsa ytor, av skäl som vi idag till stor del lämnas att enbart spekulera kring. Under neolitikum förekom sedvänjan hos den jordbrukande bandkeramiska kulturen i Centraleuropa (Borić et al. 2018:336). Dessa av diken eller palissad avgränsade anläggningar har exempelvis förbundits med skapandet av social struktur, samt av vissa ansetts ha fungerat som samlingsplatser vid krigs- eller försvarsmässiga åligganden (Shennan 2018:102f). Fenomenet uppstod dock inte i samband med jordbruket. Exempelvis Amnyakulturen i nordvästra Sibirien, vilka livnärde sig på en jägare-samlare ekonomi, uppförde vallar vilka tolkats som befästningar kring sina boplatser (Dubovtseva et al. 2021).

De tidigaste exemplen på avgränsande anläggningar i Norden är de trattbägarkeramiska sarupanläggningarna, vilka döpts efter platsen där de först påträffades; på sydvästra Fyn (Brink 2009:25f). Anläggningstypens primära funktioner har hävdats beröra begravningsritualer och identitetsskapande för en i övrigt löst sammansatt befolkning (Brink 2009:28f). I Sverige finns en konstaterad sarupanläggning samt ytterligare en förmodad (Brink 2009:30f). Utöver dessa har man funnit sex liknande anläggningar, men av senare mellan-neolitisk typ (Brink 2009:29).

Stora tidsrymder skiljer neolitiska anläggningar från de fornborgar vilka är aktuella i denna uppsats, därtill utan att det förekommer någon påvisad kontinuitet mellan företeelserna (Olausson 1995:8, 143f). I allmänhet tycks fornborgar dateras perioden från mellersta bronsåldern till vendeltid (Olausson 1995:40, Hedenstierna-Jonson et al. 2013:286, samt figur 2). Men kol-14 eller luminiscensdateringar har även i vissa fall gett indikationer på en användning in i medeltid (Damell & Lorin 2010:220). Johan Engström påpekar att dateringen av en enskild beståndsdel i en vallkonstruktion inte daterar anläggningen i sin helhet, vilket generellt sett utgör ett stort bekymmer i förståelsen av fornborgarnas utveckling och tidsmässiga tillhörighet (2012:242).

Vid en utblick till övriga Europa tycks en viss kontinuitet vara påvisad mellan neolitiska och bronsålderstida anläggningar, där avgränsade krönpartier av höjder alltså förekommer under epokerna, för att nå sin största utbredning omkring övergången till sen bronsålder (O'Driscoll 2017:506, Jaeger 2016:139). Som period beskrivs den europeiska bronsåldern som en tid då intraregionala handelskontakter och utbyte av kulturella uttryck kraftigt ökar i omfattning och utbredning (Kristiansen & Larsson 2005, Ling et al. 2019). Det verkar därmed

rimligt att se de skandinaviska fornborgarna som en generell beståndsdel i de kulturella yttringar som anses florera under senare bronsålder.

De till synes tidigaste tolkningarna avseende fornborgars funktion tycks vara insamlade vid inventeringen; *Rannsakningar efter antikviteter*, som företogs under senare halvan av 1600-talet. Med flera exempel verkar det allmänna synsättet ha varit att fornborgar utgjort militära befästningar, av en ofta defensiv karaktär (Johansen & Pettersson Jensen 1993:13f). En tidig användare, eller rentav myntare, av själva begreppet; *fornborg* förefaller vara Carl Säve (1852:161).

Termen fornborg, och måhända företeelsen i sig, ger intrycket av att inrymma något mystiskt och fantasieggande, vilket kan vara anledningen till att vissa berg omtalats (samt registrerats) som fornborgar utan att några fysiska lämningar talar för saken. Sannolikt kan detta fenomen härledas till en slags generell mytbildning i folkmun som inledningsvis spridits sig kanske av rena underhållningssyften (Lindman 1992), men som i vissa fall givetvis skulle kunna inbegripa korn av sanning (Karlsson Lönn 1992).

Redan i ordet fornborg föranleds man att tolka företeelsen som en företrädesvis krigisk inrättning, vilket är en kritik mot begreppet som ofta påtalats varpå man sökt en mer neutral benämning. Exempelvis som; *hägnadsanläggning* (Olausson 1995:8) vilket används i denna uppsats, eller; hägnade berg (Wall 2003:9ff).

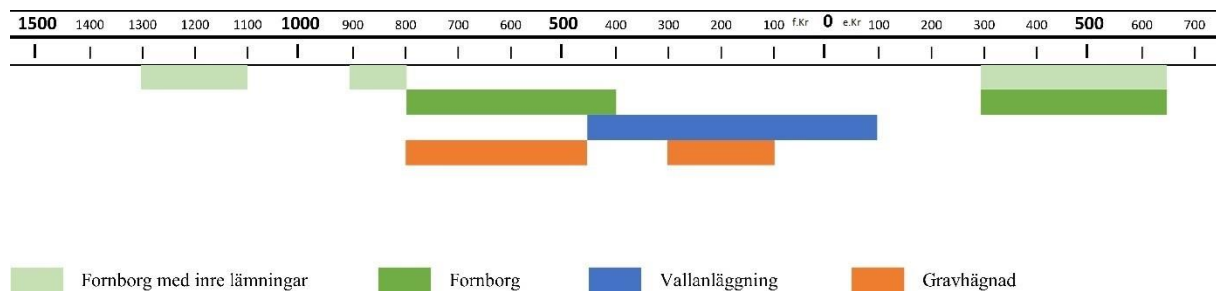
Idag skiljer man antikvariskt sett på *fornborgar*, *vallanläggningar* och *gravhägnader* (Riksantikvarieämbetet 2021, se även 1.3.1.1 *Den vedertagna terminologin*). Åtskillnaden mellan dessa är dock stundom diffus (Johansen & Pettersson Jensen 1993:73).

Björn Ambrosiani inför begreppet *gravhägnad* efter iakttagelsen av att gravfält från bronsålder och äldre järnålder ibland påträffas inuti fornborgar (1964:178f). Dock menade Ambrosiani att forskningsläget då ännu var otillräckligt för att en total åtskillnad mellan fornborgar och gravhägnader skall kunna göras (1964:179). Johansen och Pettersson argumenterar för att termen gravhägnad helt skall frångås, då de menar att företeelsen är likvärdig med fornborgar och vallanläggningar (1994:172). Begreppet *vallanläggning* tillkom under 1980-talet för att omtala anläggningar vars vallar ej kan anses utgöra militära befästningar (Johansen & Pettersson Jensen 1993:80).

Michael Olausson (1995) och Åsa Wall (2003) förefaller utgöra relativt ensamma exempel på någorlunda recenta och mer omfattande akademiska arbeten som publicerats i ämnet. Det

geografiska undersökningsområdet för Olausson är östra Mälardalen i Uppland, medan motsvarande för Wall är Södertörn. David Damell och Olle Lorin, som var verksamma i norra Södermanland, skall också nämnas ha utfört en anseelig fältforskningsinsats i modern tid (2010, se även nedan).

En skiljelinje mellan Olausson och Wall ligger i det att den förstnämnda företagit omfattande arkeologiska utgrävningar som en del av sin undersökning, medan den senare huvudsakligen utför en kvalitativ analys av landskapet kring anläggningarna. Olausson har genom sitt arbete sammanställt de typer av vallkonstruktioner som anträffats (1995:147f, samt *1.4.1.2 Klassifikation av hägnadsanläggningar*) och upprättat ett förslag till mer ingående klassificering av hägnadsanläggningarna (1995:52f, samt *1.3.1.2 Olaussons terminologi*) där fenomenets eventuella (men i tidigare forskning förutsatta) militära funktion i hög grad kan förbises. Olausson etablerar därtill en teoretisk ”kronologisk och typologisk modell” utifrån resultaten av sina undersökningar (1995:156f), se figur 2 nedan.

Figur 2. "Kronologisk och typologisk modell" (efter Olausson 1995:157).

Damell och Lorin har genomfört fosfat- samt kol-14 provtagningar vid omkring dussinet hägnadsanläggningar. Deras arbete tycks dock ej vara särskilt utförligt publicerat utan främst återgivet i komprimerad form (2010:211–216), vilket gör det svårt att värdera resultaten från en annars synbarligen viktig forskningsinsats. De verkar därtill relativt okritiskt förutsätta att de undersökta anläggningarna är militära ”kontroll och övervakningspunkter”, endast med stöd av det faktum att de ligger strategiskt belägna i landskapet, vid farleder och färdvägar (2010:219). Det förefaller svårt att utesluta att en sådan strategisk position har valts av något annat skäl, så som på grund av lättillgänglighet till platsen. Saken bör beaktas i ljuset av att de enda tecknen som möjligtvis kan tolkas som att stridigheter utspelat sig vid hägnadsanläggningar är att brandspår vanligen påträffats i vallkonstruktionerna (Olausson

2009:59). Därjämte skall vapenfynd, i jämförelse med allmänna boplatssfynd, vara sällsynta i sammanhanget (Johansen & Pettersson 1994:177). Det sistnämnda faktumet är dock i sin tur något som i hög grad är avhängigt olika materials förmåga att bestå i den miljö där de deponerats. Hälften av de anläggningar som Damell och Lorin har undersökt uppvisar markant högre fosfatvärden inom vallarna jämfört med utanför (2010:217). Vilket utgör en intressant motpol till ett synsätt där hägnadsanläggningar beskrivs som varandes utan inre kulturlager eller övriga tecken på långvarig vistelse (Damell & Lorin 2010:211).

Att hägnadsanläggningar relativt kritiklöst menats vara befästningar kan dock inte fungera som ursäkt för att helt utesluta en i någon mån krigisk funktion. Synen på betydelsen av konflikt under forntiden tycks i hög grad vara styrd av tolkarens egen samtid (Bornfalk Back 2016:184f). Till detta behöver inte samhällliga funktioner, förknippade med exempelvis trosuppfattningar, med nödvändighet utgöra en motsats till en konfliktbetonad tillämpning av hägnadsanläggningarna (Bornfalk Back 2016:186f).

Frågan om i vilken utsträckning som trä ingått i konstruktionerna tycks vara av hög prioritet för att nå en utökad förståelse av hägnadsanläggningarnas funktion. Är vallarna menade att verkligen fysiskt förhindra tillträde, eller ens begränsa insyn för den delen, så har timmer med nödvändighet använts. I Johan Engströms avhandling argumenteras för att timmerkonstruktioner har en armerande effekt som är nödvändig vid byggandet av högre vallar. Därtill sammanfattas försök av tidigare forskning att klargöra frågan. Sammantaget kan resultatet påstås indikera en stor variation vad gäller möjligheten för timmerkonstruktioner, eller snarare spåren av dessa, att bevaras. Det finns flera belagda fall där kolkoncentrationer anträffats i formationer som antyder inre timmerkonstruktioner, men även flera exempel på då frågan överhuvudtaget ej kunnat beläggas. (Engström 1984:39–41).

De, i en europeisk kontext, verifierade funktionerna som timmer kan ha i en vallkonstruktion inbegriper sammanfattningsvis; som förankring för ett yttre murliv in i en jordvall (eller in i det motsatta murlivet), som sammanbindning i murens längdriktning, en kombination av de föregående, eller, som knuttimrade kistor innehållandes ett fyllnadsmaterial. Den sistnämnda konstruktionstypen föreslås av Engström vara synbarligen väl lämpad på det skogsrika svenska fastlandet (1984:41–43). Vilket måhända kunde förklara det stundom mycket oordnade intrycket man generellt ges då hägnadsanläggningsvallarna betraktas.

Antalet hägnadsanläggningar (benämnda som fornborgar) i Sverige uppgår till 1303 (Fornsök 2022). Medan motsvarande siffra i Norge uppgår till 461, men då benämnda som bygdeborgar

(Thuestad et al. 2016:296). Vad gäller Finland uppger Taavitsainen (1990:13) att det existerar 70 kända anläggningar. I de nämnda länderna förefaller majoriteten av hägnadsanläggningarna vara placerade på höjder, medan den danska motsvarigheten enligt Engström förmodligen utgjorts av vallanläggningar på lågland (1984:91). Danska vallanläggningar är sällsynta, vilket eventuellt kan härledas att dessa varit placerade i vad som idag är jordbruksmark samt den betydande landpåverkan som följt (Engström 1984:38f). Endast på ön Bornholm tycks danska hägnadsanläggningar uppvisa motsvarande egenskaper liknande de som påträffas i övriga Norden (Engström 1984:91).

Då begreppen; fornborg, vallanläggning och gravhägnad, kan anses närliggande finns en uppenbar risk att relevanta fornlämningar förbises då en jämförande studie över landskapen skall företas.

Den ovärderliga forskningsinsats som företagits genom inventeringen av fornminnen möjliggör att en överblick av en lämningstyp är förhållandevis enkel (se dock *1.5 Källkritiska aspekter*). Redan vid en första överblick av den rumsliga placeringen hos fornborgar i Halland syns att en överväldigande majoritet av de 30 anläggningarna är placerade i landskapets nordliga delar (Fornsök 2022). Detta illustreras på uppsatsens framsida där alla fornborgar, både inom och i närheten av landskapet, markerats (Figur 1). Norr om Halland, i Västergötland, finns det jämförelsevis hela 12 anläggningar endast i Göteborgsområdet. Vidare norröver, i Bohuslän, finns sammanlagt 126 fornborgar. I det till Halland sydligt angränsande Skåne finns däremot endast tre aktuella fornborgar då de vikingatida trelleborgarna borträknats (Fornsök 2022). Man kan alltså konstatera att Halland i något avseende utgör gränsland mellan skilda sedvänjor. Fornborgarna i södra delen av Halland och Skåne kan förvisso till stor del vara dolda inom kategorin vallanläggning, likt så som förmodats ovan angående danska fornborgar.

I Halland finns enligt Riksantikvarieämbetet sju möjliga vallanläggningar, där flertalet dock består av en ensam och tämligen rak vall (Fornsök 2022). Kanhända utgör någon av dessa rester av en vallanläggning som vore av intresse för undersökningen, men det kan likväl röra sig om helt orelaterade fornlämningar varför dessa lämnas därhän. I ett fall förekommer en halländsk vallanläggning (Övraby 64:1 - L1996:5266) som är nära kvadratisk formad (Fornsök 2022), och som sannolikt vore av intresse. Medan västra Småland och västra Västergötland uppvisar varsin eventuellt relevant vallanläggning står till synes ingen att finna i Bohuslän. Däremot påträffas 24 i Skåne (Fornsök 2022). Borträknas från dessa skall dock

ensamliggande och raklånga vallar (likt ovannämnda i Halland), samt neolitiska vallanläggningar. Kvar finns då sex vallanläggningar vilka förefaller intressanta. Vad gäller gravhägnader finns två möjliga exempel i Halland, inga i Västergötland eller Bohuslän, och ett respektive två eventuellt hithörande anläggningar i Småland och Skåne. Det skall understrykas att dessa siffror, fränsett Halland, får betraktas som uppskattningar eftersom ingen fältundersökning företagits i övriga landskap

Då det är oklart hur hägnadsanläggningarna har använts så kan vi inte veta hur de skiljer sig gentemot övriga avgränsande konstruktioner, exempelvis mindre palissadanläggningar vilka också påträffats i Halland (Wranning 2015:217f). Som omtalades i avsnittets inledning så kan människans vilja att avgränsa rum inte härledas en enskild epok eller livsföring. Beaktat att hägnadsanläggningars kronologi i ett nationellt perspektiv tycks förhållandevis outredd syns en uppenbar risk vara att vi uppför vattentäta skott mellan företeelser vilkas funktion vi ej känner. Då nybyggnation sällan företas på de berg där hägnadsanläggningar i regel är förlagda, samt då ekonomiska medel tycks saknas för nya genomgripande forskningsgärningar, kommer kunskapen om hägnadsanläggningars kronologi sannolikt ej utredas inom den närmaste framtiden.

Förenklat uttryckt kan naturen i landskapet Halland sammanfattas i två huvudsakliga typer av miljöer: kustslätt och högland. I gränsen mellan dessa miljöer är landskapet bitvis kraftigt kuperat. I synnerhet är så fallet vad gäller norra Halland, men även sporadiskt i landskapets mellersta delar (Frisk & Larsson 1999:7). Kustlinjen avviker i den nordliga delen av landskapet i det avseendet att denna utgör en sydgående fortsättning av den skärgårdskust som uppträder i Bohuslän (Frisk & Larsson 1999:8). Sandstrandskusten som övergripande är karaktäristisk för södra Halland omvandlar sig vid landskapets sydligaste avgränsning allteftersom till en klippigare och mer varierad kustlinje (Frisk & Larsson 1999:8). De halländska hägnadsanläggningarna anträffas huvudsakligen på kustslättens berg och höjder, samt vid övergången till höglandet.

På 500-talet omtalar den gotiske historikern Jordanes ett folkslag på den svenska västkusten som eua-greotingi, vilket skall betyda klippbebyggarna och möjligen åsyfta Bohusläns forntida befolkning (Olausson 1995:46f). Till denna befolkning skulle även den nordhalländska eventuellt kunna föras, då den i allt väsentligt ser ut att vara en sydlig fortsättning av bohuslänska traditionen.

När det kommer till tidigare översikter av specifikt halländska hägnadsanläggningar tycks enbart ett tidigare arbete finnas att redovisa: *Fornborgar - En studie med fokus på Hallands fornborgar* (Johansson 2011). Uppsatsen i fråga kan beskrivas behandla utvalda fornborgar och resulterar i att dessa fastslås i hög grad vara placerade i nära anslutning till en forntida inlandsväg (Johansson 2011:31). Den nämnda vägsträckningen leder nordsydligt över hela landskapet och benämns i modern tid som Via Regia, Kungsvägen (Haverling 1966:35ff).

1.2.1 Avgränsningar

Materialet som undersöks innefattar alla fornlämningar i Halland vilka av Riksantikvarieämbetet kategoriserats som fornborg. Till dessa har även anläggningar kategoriserade som fornlämningsliknande lämning eller fornlämningsliknande bildning medtagits i de fall dessa diskuterats som fornborgar vid tidigare inventeringar. Lämningstypen *hägnad* har ej genom sökts, vilket måhända dock vore befogat.

Olausson studerar i sin avhandling, utöver de kategorierna som nämns i *1.3.1.2 Olaussons terminologi*, även höjdbosättningar (1995:53). Dessa kan dock inte med trovärdighet studeras endast okulärt, varför de förbises i uppsatsen.

Geografiskt sett avgränsas uppsatsen till landskapet Halland. Tidsmässigt fokus är från mellersta bronsåldern (period III) till mitten av vendeltid, eftersom detta tycks vara skedet då hägnadsanläggningar uppförts (se *1.2 Tidigare forskning*).

De fältstudier som företagits i arbetet med denna uppsats består uteslutande av en okulär undersökning varför studien avgränsas till de, vid tidpunkten för besöket, synliga konstruktionsdetaljer hos hägnadsanläggningarna. I realiteten betyder detta nära uteslutande att endast vallkonstruktioner granskats.

Gällande den studie av kulturlandskapet som företas i uppsatsen inkluderas enbart fornlämningar som tidsmässigt kan antas föregå eller vara samtida med hägnadsanläggningarna. Till detta krävs även att fornlämningarna kan förmodas ha varit synliga i landskapet under den ovan angivna tidsperioden för att vara aktuella i uppsatsundersökningen.

1.3 Teoriska perspektiv

Detta kapitel avser att redogöra för den teoretiska bakgrund mot vilken arbetet stödjer sig. Inledningsvis presenteras de begrepp som nyttjas, vilka i hög grad utgör ett ställningstagande beträffande teoretiskt förhållningssätt gentemot företeelsen fornborgar. Initialt presenteras den allmänt rådande antikvariska terminologin. Vartefter Olaussons (1995) mer högupplösta klassificering redogörs för. Medan Riksantikvarieämbetets definitioner utgör en nödvändig bakgrund så fungerar Olaussons klassifikation i sig som en teoretisk utgångspunkt för detta arbete. Beträffande begreppsapparaten så har en rad termer varit nödvändiga att upprätta för att översiktligt kunna dokumentera och diskutera hägnadsanläggningarnas beståndsdelar. Dessa termer introduceras avslutningsvis avseende uppsatsens begreppsapparat. Slutligen, vad gäller teoretiska perspektiv, presenteras utgångspunkter vilka styr utformningen av undersökningen.

1.3.1 Centrala begrepp

Övergripande används begreppet *hägnadsanläggning* för att omtala anläggningarna, vilket är ett begrepp som myntats av Olausson för att behålla en tolkningsneutral ton i diskussionen (1995:8).

I uppsatsen används två delvis separata begreppsapparater, vilka som synes nedan är i viss mån överlappande. Genomgripande nyttjas Riksantikvarieämbetets *Lista med lämningstyper och antikvarisk praxis* (2021), vilket motiveras av det faktum att denna begreppsapparat utgör den vedertagna terminologin. Därutöver används Olaussons begrepp (1995:52f) som verktyg i analysen.

1.3.1.1 Den vedertagna terminologin

Tre för uppsatsen centrala begrepp listas i den nämnda skriften från Riksantikvarieämbetet (2021); *fornborg*, *gravhägnad* och *vallanläggning*. Dessa tilldelas översiktligt kategorier, där: *fornborg* tillhör *befästningsanläggningar*, *gravhägnad* ingår i *gravar*, och *vallanläggningar* inbegrips i kategorin *kult, offer och folketro* (2021:64f, 67). De enskilda typerna av lämningarna beskrivs även ingående:

Fornborg

Definition: Befäst anläggning från förhistorisk tid och tidig medeltid.

Kommentar: Avser dels en terränganpassad sten- eller jordvall jämte naturliga avspärningar i krönläge vilka helt avgränsar ett område, dels en vanligen rundad eller oval sten- och/eller jordvall (ringvall), ibland kombinerad med vallgrav, anlagd på plan eller flack mark, vilken helt avgränsar ett område. Jfr Vallanläggning.

Egenskapstyp: Terräng

Egenskapsvärde: Krönläge

Lågland

Gravhägnad

Definition: Avgränsande konstruktion av jord eller sten kring förhistoriska gravar.

Kommentar: Gravhägnader kan utgöras av sten- och/eller jordvallar eller av resta eller lagda stenar.

Egenskapstyp: Material (flervärd)

Egenskapsvärde: Jord

Sten

Vallanläggning

Definition: Förhistorisk sten- och/eller jordvall och/eller palissad, i vissa fall kombinerad med vallgrav, som helt eller delvis avgränsar ett område.

Kommentar: Vallanläggningen har inte haft försvarsfunktion, utan har mer karaktären av att utmärka ett område. Palissader har i regel inga synliga spår ovan mark utan påträffas vid markarbeten, t.ex. arkeologiska undersökningar, i form av stolphål och/eller rännor. För denna typ av anläggningar används ibland begrepp som t.ex. sarupanläggning, kultisk anläggning och borgliknande hägnad. Jfr Fornborg.

(Riksantikvarieämbetet 2021:20, 29, 61)

1.3.1.2 Olaussons terminologi

Olausson använder begreppen: *forborg*, *vallanläggning typ A*, *vallanläggning typ B*, samt *gravhägnad* (1995:52f). Denna kategorisering utgör en grundval vad gäller uppsatsens teoretiska utgångspunkt.

Fornborg

I stort beskriver Olausson en fornborg så som den rådande antikvariska definitionen lyder. En avvikelse från detta syns dock i att enbart förhistoriska anläggningar inräknas till kategorin (1995:52). I övrigt skiljer sig även Olaussons definition av fornborg på så vis att enbart anläggningar på berg och höjder medtas, medan ringborg benämner låglandsborgar. I denna begreppsapparat tycks fornborg enbart åsyfta anläggningar som åtminstone delvis har en militär funktion (1995:8).

Vallanläggning typ A

Över lag är en vallanläggning typ A identisk med en fornborg, med avvikelsen att den förstnämnda kategorin i jämförelse med den senare har mindre vallar (Olausson 1995:53).

Vallanläggning typ B

Kategorin består av huvudsakligen inte terränganpassade anläggningar, som helt eller delvis utgör gräns för ett område, och därtill inte innehåller gravar (Olausson 1995:53). Då Olausson tillämpar begreppet i sin studie motiveras användandet av kategorin med att hägnadsanläggningsvallen i fråga är oansenlig och ”knappast kunna fungerat som fundament för den mest enkla träöverbyggnad” (1995:84). Varför man kan anta att vallarna hos vallanläggning typ B i regel är mindre än de hos vallanläggning typ A.

Gravhägnad

I allt väsentligt är en gravhägnad en vallanläggning, men där flest beröringspunkter finns med vallanläggning typ B. Inuti eller intill gravhäggnader påträffas minst en grav (Olausson 1995:53).

1.3.1.3 Övriga begrepp

I fältundersökningen blev det nödvändigt att utforma vissa begrepp som syftar till att på ett förenklat sätt återge hägnadsanläggningarnas beståndsdelar, dessa presenteras nedan. Det skall även påtalas att RAÄ-nummer (eller sockennamn) i kombination med lämningsnummer genomgående används för att benämna de enskilda anläggningarna.

I uppsatsen nyttjas orden; *vall* eller *mur*, för att omtala de avgränsande konstruktionerna hos hägnadsanläggningarna. Av dessa båda används *vall* dels som ett samlingsbegrepp i de fall då inga konstruktionsmässiga detaljer kan redogöras för, dels då specifikt jordvallar påträffas. Ordet *mur* däremot åsyftar uppbyggnader av huvudsakligen enbart sten. Dessa beskrivs stundom även närmare, exempelvis som pärlbandsmur, skalmur eller terrassmur. Termen *förmodad vall* används då konstruktionen är jämförelsevis otydligare, termen *alternativ vall* används då flera tänkbara vallavsnitt förekommer, och termen *osäker vall* används då avsnittet i fråga är spekulativt. Ibland har *block* (i anslutning och nära relation till vall eller mur) medtagits som en enskild kategori. Detta gäller större block vilka tycks bidra till att avgränsa hägnadsanläggningen, men som i vissa fall eventuellt är naturligt förekommande. *Spridda stenar* åsyftar material som spekulativt kan förmodas ha tillhört en raserad konstruktion.

Topografiskt hinder (stup eller mycket brant sluttning) är terräng som bedöms ha bidragit till hägnadsanläggningarnas avgränsande funktion. Till vilken grad topografiska hinder utgör faktiska barriärer är avhängigt den enskilde individens egna förmågor. De är sällan helt omöjliga att passera men skapar ofrånkomligen stora svårigheter vid en tilltänkt passage, oavsett en människas färdigheter. En mindre effektiv topografisk avgränsning benämns *måttligt topografiskt hinder* (brant sluttning). Det rör sig här om terräng som måhända är kuperad, men som knappast utgör ett fysiskt hinder åt en normal fungerande människokropp. I allt väsentligt delar denna kategori egenskaper med kategorin; *klippa* (i anslutning och nära relation till vall/mur). Vore ett måttligt topografiskt hinder eller en klippa försett med hindrande timmerkonstruktioner kunde dessa förhållandevis enkelt förvandlas till att vara effektivt avgränsande.

En *öppning* är utöver tydligt konstruerade passager i vall/mur även naturligt passerbara partier uppför stup och brant vilka synbarligen ej begränsats av någon konstruktion, varför dessa kan anses vara menade som ingångar. Men likadant kallas även längre stycken av anläggningar

där det av allt att döma ej finns någon avgränsning. *Förmodad öppning* används då en öppning endast vagt antyds.

Avslutningsvis så omtalas huruvida hägnadsanläggningar är *avgränsade* eller ej. Detta ord används för att beskriva att anläggningen i fråga är helt omgärdad av antingen vallar eller topografiska hinder, men med detta inte sagt att det omöjligt kan ha funnits passager över avgränsningarna.

1.3.2 Teoretisk diskussion

Här förs en teoretisk diskussion, inledningsvis angående kategorisering för att avslutningsvis behandla kulturlandskap.

1.3.2.1 Om kategorisering

Detta arbete behandlar i hög grad kategorisering. För att upprätta kategorier krävs att utvalda egenskaper ses som antingen förenande eller åtskiljande. I detta avseende utgör Olaussons avhandling (1995) ett teoretiskt ramverk för uppsatsen.

Olausson understryker att de av honom upprättade kategorierna främst skall ses som ett försök till att ”ringa in olika funktionella typer” av hägnadsanläggningar, och uttrycker att denna indelning kan ha varit förhållandevis oväsentlig under forntiden (1995:49f). Johansen och Pettersson Jensen uttrycker träffande angående kategorisering att; "indelning på morfologiska grunder [...] inte ska tolkas som att fornborgar, gravhägnader och vallanläggningar alltid haft skilda funktioner och uppförts av olika skäl. Samtida anläggningar i en likartad kontext kan vara morfologiskt olika, men även det omvända förhållandet kan råda." (1993:33).

Att kategorisera hägnadsanläggningar kan således vara vanskligt eftersom en sådan hållning i någon mån förutsätter att likheterna förenar. Trots det ter sig förhållningssättet som en rimlig ingång då samtliga fornlämningar inom större geografisk yta skall analyseras. Olaussons kategorier kan fungera som ett verktyg för att nyansera, vilket i sig tjänar syftet att ge en mer korrekt bild av fornlämningstypen.

De kategorier som Olausson urskiljer är resultatet av dennes undersökningar i Uppland. De är ej upprättade med en uttalad avsikt att vara applicerbara inom någon annan del av landet. I

verket uppges aldrig villkor i form av absoluta tal för att en anläggning skall tillräknas en viss kategori. I dessa aspekter behöver därför verket stundom tolkas för att vara applicerbart.

I de flesta avseenden är Olaussons definitioner otvetydiga och kan okomplicerat appliceras på det halländska materialet. Vissa svårigheter vad gäller distinktionen mellan fornborg och vallanläggning typ A har dock påträffats, vilket även påpekas av Olausson som ett övergripande problem (1995:12). Olausson uttrycker att vallanläggningar jämfört med fornborgar generellt sett uppvisar enklare typer av vallkonstruktioner (1995:151). En skiljelinje mellan anläggningstyperna skall finnas i huruvida det förekommer ett murliv eller ej (Olausson 1995:147). När resultaten från fältundersökningar sedan redogörs för tycks dock murliv förekomma i båda nämnda kategoriernas vallar (till exempel Olausson 1995:86, 87, 90, 120, 123). Likaså i en avbildning av fornborgars och vallanläggningars vallar finns konstruktionstyper med murliv inom båda kategorier (Olausson 1995:148, se bild 567). Man lämnas med antagandet att fornborgars vallar alltid har ett murliv, medan vallanläggningars vallar kan sakna murliv. För övrigt verkar åtskillnaden mellan de båda anläggningstyperna väsentligen bestå i varierande mått på vallarna, vilka för en vallanläggning typ A är ”fornborgslika men av klenare dimensioner” (Olausson 1995:53). För att närmare utröna vilka halländska hägnadsanläggningar som skall tillfalla vilken av kategorierna fornborg eller vallanläggning typ A får därmed dimensionen på vallarna jämföras.

Mitt antagande är att primärt höjdmåttet bör ses som betydelsefullt i detta sammanhang. Endast undantagsvis är konstruktionsdetaljer bevarade till den grad att den nuvarande bredden på vallarna kan anses redovisa en ursprunglig bredd. Breddmåttet är sannolikt ofta avhängigt graden av rasing, och har alltså förmodligen ökat i takt med anläggningens sammanfall. Höjd (och längd) måtten däremot har rimligtvis ej ökat med tiden. Breddmåttet har dock en viktig roll för förståelsen av raseringsgrad. Vore exempelvis en vall kraftigt raserad så kan bredden på en vall vittna om att konstruktionen en gång varit högre.

Vid en genomgång av resultaten från Olaussons undersökningar i Uppland sågs att de anläggningar som han har bedömt som fornborgar nästan genomgående uppnår en höjd av minst en meter (1995:115, 119, 123, 127, 131). Fornborgen Odensala 159:1 (L2016:3499) avviker dock från ovanstående påstående i det att vallen enbart uppgår till en höjd av en halv meter (Olausson 1995:138). Klassificeringen till just fornborg i detta fall motiveras ej närmare av författaren, men det kan tilläggas att Odensala 159:1 (L2016:3499) är ensam i

Olaussons undersökning om att uppvisa fyrdubbla vallar (Olausson 1995:147) vilket måhända innebär att anläggningen kan anses såpass befäst att den skall klassas som fornborg?

Det skall betänkas att Olaussons höjdmått är erhållna vid utgrävning, där vallarnas höjd tvivelsutan uppmätts i profilväggen av schaktet. Det kan förmodas att vallarna tillhörande de halländska hägnadsanläggningarna skulle visa sig vara högre ifall även dessa uppmättes i genomskärning, jämfört med hur dessa ter sig vid en inventering. De halländska hägnadsanläggningar vars vallar uppnår en höjd av omkring en meter är, baserat på föregående resonemang, att betrakta som fornborgar.

Enligt Olausson är ett kännetecken för både fornborg och vallanläggning typ A att dessa fullständigt avgränsar en yta (1995:52f), medan kännetecken för vallanläggning typ B och gravhägnader är att dessa "helt eller delvis inhägnar ett område" (1995:53). Följaktligen kan en ej avgränsad hägnadsanläggning enbart tillhöra kategorierna vallanläggning typ B eller gravhägnad. Därmed ej sagt att en helt avgränsad hägnadsanläggning måste tillhöra kategorierna fornborg eller vallanläggning typ A.

Då en hägnadsanläggning skall benämnas gravhägnad måste gravar finnas, inuti eller i nära anslutning. Då Olausson redovisar sin undersökning av gravhägnaden Odensala 235:1 (L2016:4495) meddelas att flertalet gravar anträffats, dels inuti hägnadsanläggningen (1995:60, 69), dels inom ett avstånd på omkring 40 meter från vällen (1995:60, 72).

1.3.2.2 Om kulturlandskap

Utöver hägnadsanläggningarna studeras även närområdet kring dessa, varför vissa redogörelser för teoretiska utgångspunkter kring kulturlandskap behövs.

Anglert et al. uttrycker träffande att; "Inget landskap är nytt, utan bär med sig delar, mer eller mindre medvetet uttryckta, från det förflutna" (2006:27). Befintliga monument kan sålunda ses som återanvända för att skapa kontinuitet, legitimera eller rent av konstruera den egna grupperingens anknytning till en plats. Sett över ett längre tidsperspektiv både återskapas samt upphör kulturella drag om vartannat som en följd av sådana urvalsprocesser (Anglert et al. 2006:27f). Kulturlandskapet, såväl som enskilda fornlämningar, sett vid en given tidpunkt är således produkten av en ständigt pågående metamorfos. Så var fallet även då hägnadsanläggningarna konstruerades. En teoretisk utgångspunkt som prövas i uppsatsen är förmodandet att ideologiska orsaker styrkt vart i landskapet en hägnadsanläggning upprättats

eller återupprättats. Specifik uttryckt antas de rumsliga relationerna mellan hägnadsanläggningen och den närliggande fornlämningsmiljö vara av betydelse och innebära ett medvetet val då placering av anläggningen företagits, oavsett närhet i tid.

I uppsatsen undersöks närmiljön intill hägnadsanläggningar genom i meter uppmätta arbiträra sfärer. Således är dessa geografiska gränsdragningar helt artificiella och tar ingen hänsyn till landskapets utseende eller dess forntida dynamik.

1.4 Metod och material

I detta kapitel presenteras uppsatsens metod och material. Vad metod anbelangar utgörs denna initialt av åtskilda komponenter, vilka sedan sammanstrålar i arbetets analys. Översiktligt beskrivet utgör arbetets metod en kombination av fältstudier, digital analys och rumsliga studier. Dessa komponenter behöver redogöras för separat. Uppsatsens material består av alla bekräftade och obekräftade hägnadsanläggningar inom landskapet Halland, samt alla tidsmässigt relevanta fornlämningar inom en radie av 2000 meter från dessa. Genomgående intas i analysen ett komparativt och kvantitativt förhållningssätt gentemot materialet.

Den insamlade data som är resultaten av fältbesöken står att finna dels i analysen; 2.2 *Morfologin hos hägnadsanläggningar*, dels i bilagorna: 6.1 *Katalog över hägnadsanläggningar i Halland*. Måhända kan den sammanställda datan nyttjas även i andra studier inom ämnet fornborgar, exempelvis i regionala jämförelser eller som en ingång till det halländska materialet.

1.4.1 Metod

Vid fältundersökningen karteras, mäts och studeras hägnadsanläggningarna. Därefter bearbetas den insamlade datan och nyttjas som underlag till ett klassificeringsförslag, understödd av Olaussons avhandling (1995). Den till hägnadsanläggningarna närliggande fornlämningsbilden inhämtas genom Riksantikvarieämbetets öppna data (2022), för att sedan bearbetas i ett GIS-program. Därefter fungerar nämnda klassificering som ett underlag för att skapa förståelse angående vilka slags fornlämningar som hägnadsanläggningar, över lag eller indelade i underkategorier, kan associeras till.

Den mätutrustning som används i fältundersökningen är Trimble GeoXR, och det aktuella koordinatsystemet är Sweref99TM. Datan bearbetas i ArcMap 10.5.1.

Avsnitten nedan redogör på en mer detaljerad nivå för de aspekter av metoden som ej är självförklarande.

1.4.1.1 Kartering

Karteringen utförs genom inmätning av linjer för att markera hägnadsanläggningarnas gränser. Till dessa gränser inräknas, utöver vallkonstruktioner, även topografiska egenskaper som innehas av terrängen. Därutöver karteras stundom eventuella konstruktioner, vilka dock ej kan bedömas närmare inom ramarna för uppsatsen.

Nedan presenteras de element som karterats i arbetet. För en närmare diskussion angående dessa, se *1.3.1.3 Övriga begrepp*.

De karterade elementen:

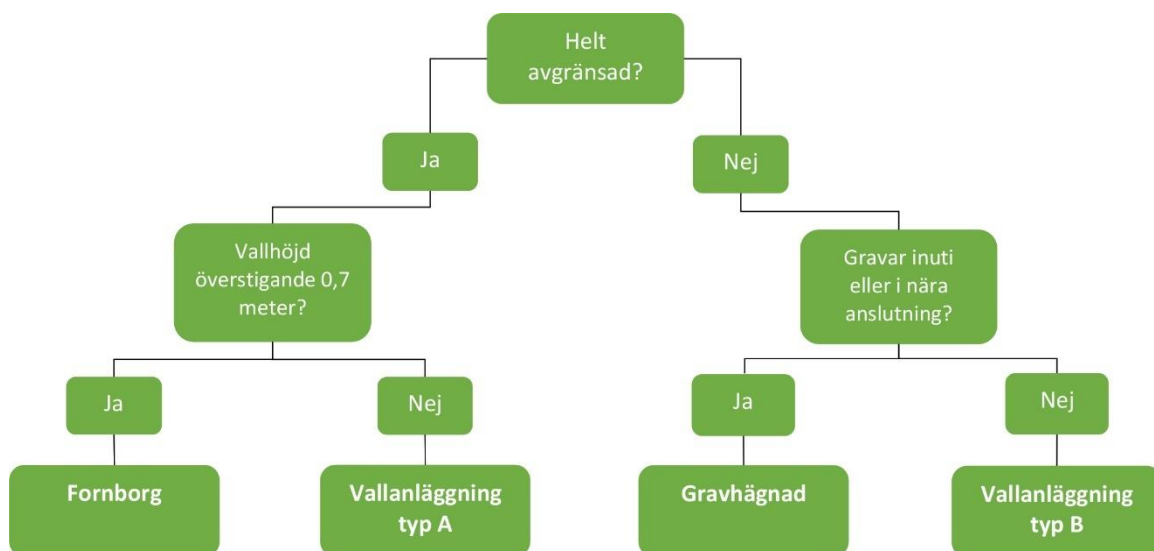
- Block (i anslutning och nära relation till vall/murkonstruktion)
- Klippa (berg i dagen i anslutning och nära relation till vall/murkonstruktion)
- Spridda stenar
- Terrass
- Topografiskt hinder (stup eller mycket brant sluttning)
- Måttligt topografiskt hinder (brant sluttning)
- Vall
- Förmodad/Alternativ/Osäker vall
- Öppning
- Förmodad öppning

Beståndsdelarna har företrädesvis inmätts i fält. Borträknat är kategorierna; topografiskt hinder och måttligt topografiskt hinder, vilka endast undersökts i fält för att sedan karterats genom studier av terrängkartor. I två fall (Kvibille, Rävinge - L2020:11419 och Träslöv 73:1 - L1996:1503) har dock även vallarna delvis markerats digitalt, då dessa bitvis är tydligare på terrängkartorna jämfört i fält.

1.4.1.2 Klassifikation av hägnadsanläggningar

Här redogörs för de parametrar som används för att placera halländska hägnadsanläggningar inom Olaussons kategorier (se även 1.3.2.1 Om kategorisering). Genom fältundersökningen skapas, förutom kartor över hägnadsanläggningarna (se 6.1 Katalog över hägnadsanläggningar i Halland), även en databas där vallarnas dimensioner, sammansättning och gränser redogörs för (se 2.2 Morfologin hos hägnadsanläggningar). Denna data bearbetas gentemot den klassificering som Olausson upprättat (1995).

För att placera hägnadsanläggningarna inom någon av kategorierna fornborg, vallanläggning typ A, vallanläggning typ B eller gravhägnad behöver ett antal egenskaper hos vardera anläggningen undersökas. Därför har Olaussons samlade ställningstaganden koncentrerats till bedömningsschemat nedan (figur 3).

Figur 3. Bedömningsschema för kategoritillhörighet (efter Olausson 1995).

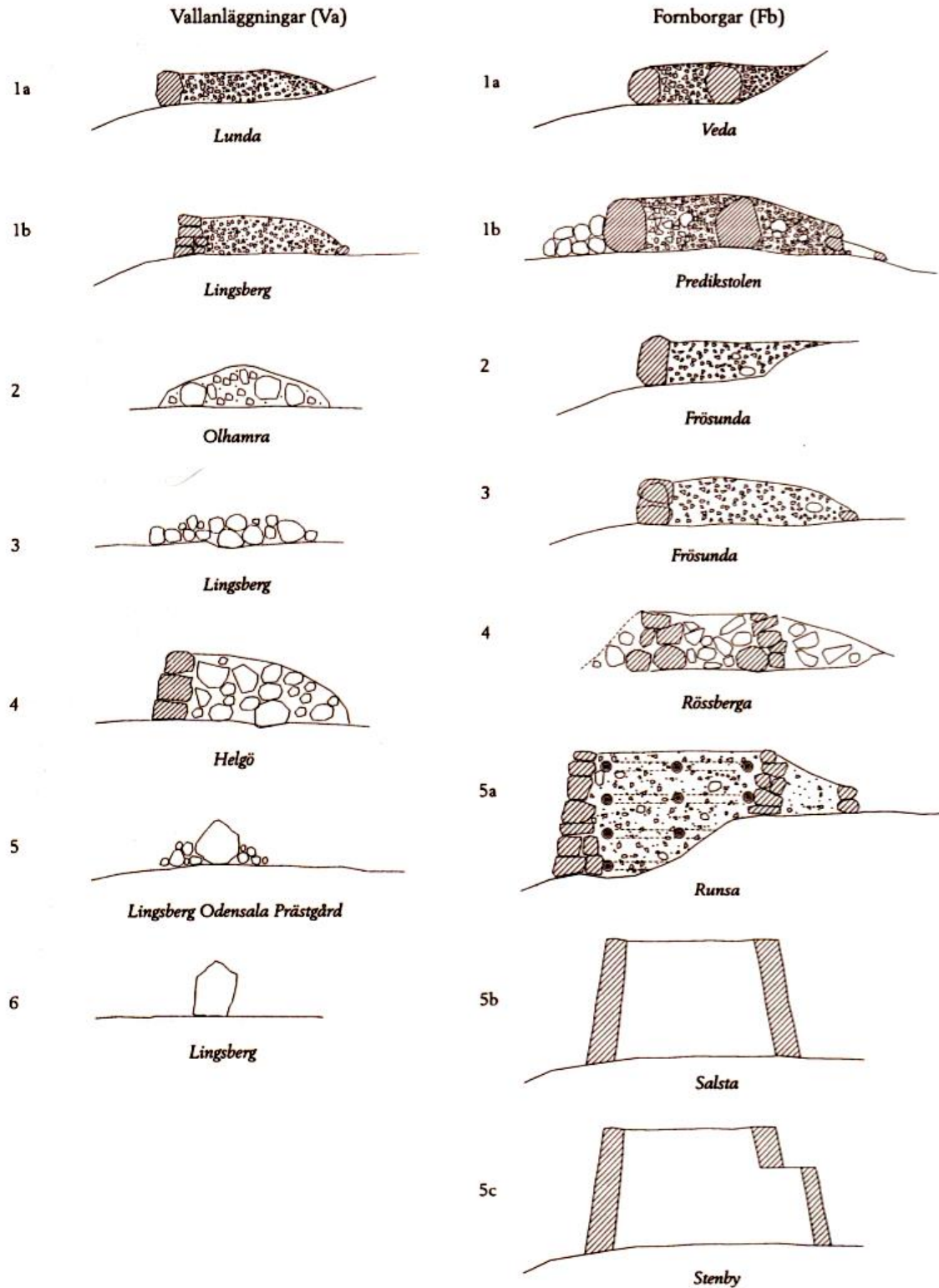
Det skall dock understrykas att denna modell är mycket förenklad och ej skall användas utan vidare eftertanke. Somliga hägnadsanläggningar bör placeras i andra kategorier än vilka de tillhör enligt modellen. Exempel på när avsteg från modellen görs är då fornlämningarna utsatts för tydlig sentida förstörelse eller förändring.

Vad gäller uppdelningen mellan kategorierna fornborg och vallanläggning typ A används måttet 0,7 meter som skiljelinje. Detta mått motiveras med att det vid fältundersökningarna

kunde konstateras utgöra en gränslinje som innefattade enbart mer robusta vallkonstruktioner (se även *1.3.2.1 Om kategorisering*).

Gravar skall anträffas inuti eller i nära anslutning till en gravhägnad. I nära anslutning bedöms här vara omkring 40 meter, baserat på under vilka omständigheter som Olausson tycks använt termen (1995:60, 69, 72).

Fornborgar och vallanläggningar förknippas även med en rad skilda vallkonstruktionstyper (Olausson 1995:147f), se figur 4 nedan. Vid behov kommer dessa användas som argument för klassificering.

Figur 4. "Schematisk framställning av valltyper" (efter Olausson 1995:148). Bilden är retuscherad.

För att studera morfologi insamlas och jämförs diverse mått på vallkonstruktioner. Dessa mått avser vanligast förekommande valltyp. Förutom höjdmått uppges även yttre höjdmått, vilket främst fungerar som beskrivning över hur brant terräng som vallen förlagts i.

1.4.1.3 Associationer till kulturlandskapet

Som en del av uppsatsen företas en slags landskapsanalys av det närliggande kulturlandskapet. Syftet med förfarandet är att undersöka huruvida hägnadsanläggningar eller en särskild underkategori till dessa kan associeras till en viss typ av fornlämning.

Den metod som använts utgår från Riksantikvarieämbetets öppna data (2022) där alla registrerade fornlämningar fritt kan erhållas för att bearbetas i ett GIS-program. Kring vardera hägnadsanläggningen har därefter artificiella buffertzoner uppmätts i radier. Buffertzonerna utgår från den yttre avgränsningen av vardera anläggningen och indelas i tre intervaller med de arbiträra avstånden: 0 – 200, 200 – 500, samt 500 – 2000 meter. Det samlade resultatet för vardera buffertzonen återges i separata tabeller som återfinns i analysen (se 2.4 *Fornlämningsbilden kring hägnadsanläggningarna*). De specifika avstånden utgår från en vilja att studera olika nivåer av närhet till diverse lämningstyper, men är alltså helt godtyckliga.

De tabeller som omtalas ovan är generaliserade i syfte att göra resultatet av studien mer lättillgänglig. Generaliseringen görs genom en uppdelning av diverse lämningstyper till dess övergripande kategorier. Huvudsakligen används Riksantikvarieämbetets kategorisering (2021:64–68). Vilket innebär att alla typer av agrikulturella lämningar kan insamlas under termen *agrara lämningar*, lösfynd och terrasseringar sorteras in i kategorin *boplatser och visten*, och att en kategori benämnd *gravar* omfattar alla typer av gravar som påträffas.

Dock fungerar stundom även enskilda lämningstyper som egna kategorier bredvid de nämnda övergripande kategorierna. Exempelvis används: *boplats*, *depåfynd*, *fornborg* (benämnd som hägnadsanläggning) och *färdväg*. Därutöver används jämte dessa även sammansatta lämningstyper som egna kategorier, så som *gravfält*.

I enstaka fall har egna kategorier upprättats. Det gäller kategorin benämnd; *järnframställning/bearbetning* vilken har fått inrymma både lösfynd av rikliga slaggansamlingar och fornlämningar registrerade som *blästbrukslämning*.

Till detta skall även noteras att enskilda och sammansatta lämningstyper för enkelhets skull döps om, där båda givits namnet på den förstnämnda. Således benämns både färdväg och färdvägssystem som *färdväg*, fossil åker och område med fossil åkermark kallas båda *fossil åker*, boplats och boplatsområde omtalas som *boplats*. Grav- och boplatsområde fördelas som tillhörande båda kategorierna *boplats* och *gravfält*.

Ytterligare avsteg från Riksantikvarieämbetets terminologi görs i det att fynd av gravurnor förs till kategorin *gravar*. Slutligen angående kategorierna i tabellerna; vad som antikvariskt registreras som hållristning omtalas i uppsatsen i stället genom det aktuella motivet i fråga som; *skålgropslokal*.

För att en boplats skall bedömas vara aktuell i undersökningen krävs att det påträffats metallfynd vid lämningen. Genomgående i urvalsprocessen har enbart de fornlämningar som kan antas tidsmässigt föregå eller vara samtida med hägnadsanläggningarna medtagits.

Avslutningsvis skall nämnas att enbart fornlämningar som uppges vara verifierade avseende lämningstyp studerats i denna del av arbetet. Den antikvariska bedömningen har i övrigt ej beaktats.

1.4.2 Material

En utgångspunkt i uppsatsen är att bearbeta alla hägnadsanläggningar i landskapet Halland. Sammantaget har 32 övertygande eller möjliga fornlämningar i någon mån behandlats. Efter ett praktiskt betingat urval återstod 26 förmodade hägnadsanläggningar, vilka utgör uppsatsens huvudsakliga forskningsmaterial. En fullständig förteckning över dessa återfinns dels i *2.1 Egentliga hägnadsanläggningar*, dels i bilagorna; 6.2 – 6.27. Frånsett en fornlämningsliknande lämning är samtliga registrerade som fornborg.

Till uppsatsens material räknas även de fornlämningar som påträffas inom en artificiell och arbiträr radie av 2000 meter från hägnadsanläggningarna, såtillvida de kan anses tidsmässigt föregå eller vara samtida med hägnadsanläggningarna (se *1.4.1.3 Associationer till kulturlandskapet*).

1.4.2.1 Urval

Det enda egentliga urvalet som gjorts är gällande vilka hägnadsanläggningar som valts ut för närmare studier. Samtliga lämningar inom kategorierna fornborg, fornlämningsliknande bildning och fornlämningsliknande lämning har översiktligt studerats. De som sedan bortvaldes gjordes så då de bedömdes antingen vara alltför fragmentariskt bevarade eller till synes inte utgöra hägnadsanläggningar, varför de omöjligt kunde studeras inom ramen för uppsatsen. Detta beslut togs antingen redan vid den initiala översikten av anläggningarna eller vid fältbesök.

1.5 Källkritiska aspekter

Detta arbete utgår från de materiella lämningar som varit synliga vid fältbesök av hägnadsanläggningarna. Genomgående har anläggningarna i fråga varit utsatta för såväl naturkrafter som människors handlingar. Det går att argumentera för eller emot kring huruvida konstruktioner tillhörande hägnadsanläggningarna raserats eller rentav försvunnit som en konsekvens av denna exponering. Saken kan sällan eller aldrig säkert avgöras, åtminstone inte inom ramen för detta arbete.

Eftersom ingen arkeologisk utgrävning ingått i arbetet är analysen i viss utsträckning baserad på bedömningar snarare än konstaterade fakta. Vilketdera som är fallet framkommer vid relevanta avsnitt. Exempelvis berörs undersökningen av valltyp av ett sådant källkritiskt problem. Då vissa valltyper ändå kan uteslutas bedömdes frågan dock vara möjlig att studera, men med begränsade utsikter till slutgiltigt avgörande i somliga fall. En ytterligare konsekvens av undersökningen ramar är att vallarnas ursprungliga utsträckning stundom ej till fullo kunnat fastslås. Problematiken uppstår främst vid anläggningar där den forntida vallen synbarligen i viss mån omkonstruerats för att fungera som djurhägnad eller liknande.

Den i undersökningen insamlade datan avseende hägnadsanläggningarnas grad av avgränsning och antal öppningar återger endast hur det förefaller ha varit. Hypotetiskt existerande konstruktioner av timmer är en ständigt gäckande faktor med kraft att omkullkasta många föreställningar i ämnet. Vid frågan om antalet ingångar kommer en absolut siffra aldrig att vara mer än en uppskattning. I de flesta fall då en hägnadsanläggnings gränser utgörs av topografiska hinder kan det över dessa partier mycket väl ha funnits mindre passager. De aktuella avsnitten av gränserna är ofta bevuxna med vegetation och överlagrade

av jord. Därtill kan i vissa fall klippan själv ha sammanfallit på grund av erodering och således dölja spåren av passerbara stråk, varför dessa idag kan te sig helt oframkomliga.

Vad gäller timmerkonstruktionerna som avses ovan så kan enbart fantasin sätta gränser för de tänkbara avgränsningar som kunnat skapas av materialet, dessutom behöver sådana ej nödvändigtvis lämna några egentliga spår. Det finns dock en rad historiska exempel på vilken funktion som timmer kan ha i vallar (se *1.2 Tidigare forskning*).

De halländska hägnadsanläggningarna är alla bevuxna av skog med varierande grad av täthet. Då tät vegetation har en negativ inverkan på mätinstrumentets uppkoppling och därmed instrumentets förmåga att ge en exakt position så blev även noggrannheten på den insamlade datan lidande. Uppskattningsvis felar mätpunkterna ibland på omkring en halv meter, medan de avviker som mest till omkring två meter. När då linjer skall uppmätas med dessa förutsättningar tvingas man efterbearbeta mätdatan för att denna närmare skall efterlikna verkligheten. Vallarnas position skall därför ses som något ungefärlig. Detta problem bedömdes dock sakna betydelse i undersökningen, för vilken precisionsnivån är fullt acceptabel.

I undersökningen av landskapet har källmaterialet utgjorts av de fornlämningar som återfinns i Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök. Sannolikt finns variationer gällande under vilka beteckningar fornlämningar registrerats, en variation som i slutändan varit avhängig den enskilde inventerarens uppfattning. Ifall undersökta och borttagna fornlämningar existerat inom de aktuella områdena är därtill ej beaktat i uppsatsen. En källkritisk fråga är i sammanhanget huruvida den nuvarande fornlämningsbilden återspeglar det forntida kulturlandskapet? Antalet fornlämningar bör rimligtvis i hög grad vara påverkat av hur omfattande ingrepp som företagits i senare tiders bruk av markerna. Tillvägagångssättet prövas ändock, motiverat av det faktum att undersökningsområdet är så pass vidlyftigt att en mer närgående studie ej vore möjlig inom tidsramen för arbetet.

Flertalet av de fornlämningar som beaktats i denna del av arbetet är osäkra gällande datering. Då möjlighet funnits har dock enbart fornlämningar som på typologiska grunder kan förmodas föregå eller vara samtida med hägnadsanläggningarna inkluderats. I vissa fall har överhuvudtaget ingen tillförlitlig datering kunnat erhållas. Exempelvis gäller detta fossila åkrar, hägnader och röjningsrösen som kan ha tillkommit långt efter den för uppsatsen aktuella tidsepoken. Därmed skall resultatens trovärdighet värderas därefter.

2. Analys och resultat

Syftet med detta kapitel är att i ett första avsnitt fastställa vilka egentliga hägnadsanläggningar som anträffas i Halland, samt utröna vilka av dessa som är möjliga att studera i uppsatsen. Därefter redogörs för diverse morfologiska aspekter hos de utvalda hägnadsanläggningarna. I ett tredje avsnitt utförs en kategorisering efter Olaussons indelning (1995). Samtliga resterande avsnitt behandlar på olika vis rumslighet. Den kring hägnadsanläggningar närliggande kulturmiljön presenteras i tabellform, varpå en sammanfattande analys följer i avsnittet efter. Därpå studeras densitet i fornlämningsbilden, samt den regionala fördelningen av hägnadsanläggningarnas olika underkategorier.

För fullständiga planritningar över hägnadsanläggningarna, se *6.1 Katalog över hägnadsanläggningar i Halland*.

Figur 5. Raserad vall t.v. och gärdesgård t.h. Onsala 99:1 (L1997:8118). Foto: Författaren.

2.1 Egentliga hägnadsanläggningar

Antalet hägnadsanläggningar som bedöms aktuella för uppsatsen uppgår till 26. Enstaka av dessa är dock i varierande grad spekulativa men har likväl medtagits då de syntes intressanta att studera, inte minst vad gäller omgivande fornlämningsbild. Av 34 presumtiva fornlämningar ansågs åtta vara omöjliga att studera, alternativt av andra skäl ej relevanta (se nedan). I tabell 1 nedan presenteras de anläggningar som är föremål för närmare studier, samt den lämningstyp och antikvariska bedömning de tilldelats i fornsök (2022). Dessa hägnadsanläggningars geografiska placering återges i 6. Bilagor, där även planritningar över anläggningarna återfinns (se 6.1 Katalog över hägnadsanläggningar i Halland).

Tabell 1. Hägnadsanläggningarnas lämningstyp och antikvariska bedömning.

Hägnadsanläggning	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning
Asige 77:1 (L1998:8123)	Fornborg	Fornlämning
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	Fornborg	Fornlämning
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	Fornborg	Fornlämning
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	Fornborg	Fornlämning
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	Fornborg	Fornlämning
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	Fornborg	Fornlämning
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	Fornborg	Fornlämning
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	Fornborg	Fornlämning
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	Fornborg	Fornlämning
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	Fornborg	Möjlig fornlämning
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	Fornborg	Fornlämning
Landa 18:1 (L1997:6735)	Fornborg	Fornlämning
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	Fornborg	Fornlämning
Lindome 1:1 (L1969:6972)	Fornborg	Fornlämning
Lindome 39:1 (L1969:4728)	Fornborg	Fornlämning
Onsala 99:1 (L1997:8118)	Fornborg	Fornlämning
Onsala 130:1 (L1997:8429)	Fornborg	Fornlämning
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	Fornborg	Fornlämning
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	Fornborg	Fornlämning
Tölö 80:1 (L1996:3236)	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Tölö 89:1 (L1996:3076)	Fornborg	Fornlämning
Vallda 39:1 (L1996:3129)	Fornborg	Fornlämning
Vallda 90:1 (L1996:3281)	Fornborg	Fornlämning
Vallda 92:1 (L1996:2645)	Fornborg	Fornlämning
Vallda 93:1 (L1996:2646)	Fornborg	Fornlämning
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	Fornborg	Fornlämning

Totalt har åtta anläggningar borträknats. Dessa tillhör kategorierna fornborg, fornlämningsliknande bildning eller fornlämningsliknande lämning.

Två fornminnesregistrerade anläggningar (Valinge 23:1 - L1996:3059 och Värö 167:1 - L1996:6007) undersöktes inte närmare då dessa enligt uppgift ej skall uppvisa några synliga spår av fornborgsvallar.

Vidare befanns vid fältbesöken att ett antal av de fornborgsregistrerade anläggningarna bör förstås som någonting annat än hägnadsanläggningar. Så är fallet med Vallda 262:1 (L1996:3053), där enbart en ansamling stenar och block (vilka förefaller vara medvetet brutna, eventuellt på plats) påträffades. Enligt uppgift från tidigare fältinventering skall det på höjden finnas ”en gräsbevuxen plåtå med ett par svackor som kan tyda på att där funnits hus eller hyddor” (Fornsök 2022). Inga sådana svackor kunde återfinnas på platsen. Det är osäkert om denna mänskligt skapade lämning överhuvudtaget är ett fornminne.

Likaså vid fältbesöket på Lindberg 167:1 (L1997:7643) återfanns inga för hägnadsanläggningar karaktäristiska drag. Berget är i sammanhanget synnerligen lämpligt, men de materiella spåren som återfanns var alltför vaga för vidare undersökning i detta arbete. Även här rör det sig om ansamlingar av stenar och block. Delvis vid ett område som ter sig vara använt som brott, där det strax intill förekommer en högbildning av skärvig sten. Gömt i ett buskage påträffades vad som synbart är en rad av block. Till detta återfanns i ett någorlunda strategiskt läge en ansamling av, vad storleken beträffar, för Halland typisk hägnadsanläggningssten (se 2.2.2 *Vallarnas sammansättning*). Då denna koncentration av sten ej kunde följas i någon riktning kan den förslagsvis förklaras som ett geologiskt fenomen. Informationen som tillhandahålls genom Fornsök (2022) uttrycker en osäkerhet inför huruvida här ligger en fornborg, men det står ej närmare specificerat varför.

Anläggningen Hasslov 56:1 (L1997:1309) är registrerad som fornborg trots att det i beskrivningen av denna framkommer att fornlämningen utgörs av en högliknande bildning, varför den inte medtas i arbetet.

Slutligen uteslöts tre förmodade fornminnen tillhörandes kategorierna fornlämningsliknande bildning eller fornlämningsliknande lämning ur arbetet då dessa redan i tidigare fältinventeringar bedömts utgöra antingen naturbildningar eller kreaturshägn. Dessa är: Vallda 116:1 (L1996:3727), Veddige 49:1 (L1996:4549) och Torpa 24:1 (L1996:1488).

2.2 Morfologin hos hägnadsanläggningar

Väsentligen är vallkonstruktioner tillhörande Hallands hägnadsanläggningar förlagda till sluttande ytor, vilket ger effekten att höjdskillnaden mellan utsida och insida av vallen skiljt sig stort, enbart tack vare placeringsvalet (se tabell 2). Borträknat ett enstaka svårtytt exempel (Skällinge 71:1 - L1997:9741) tycks enbart två anläggningar uppvisa vallar som ej synbarligen utnyttjar topografin på ett med övriga likvärdigt vis, nämligen Tölö 89:1 (L1996:3076) och Kvibille, Rävinge (L2020:11419). Den förstnämnda av dessa avviker i det att vallen går tvärs över mitten av ett krön, varpå ingen ytterligare höjd vunnits genom placeringen. Den senare nämnda avviker genom att vara förlagd till ett berg som är långsluttande där ingen väsentlig höjdskillnad utnyttjats. Till detta skall nämnas att Kvibille, Rävinge (L2020:11419) även avviker i det att hägnadsanläggningen är ensam om att enbart avgränsas av en vall (se bilaga 6.12). Alla andra hägnadsanläggningar benämnda som fornborgar i Halland nyttjar i någon mån topografiska hinder som avgränsning, vilket är intressant inte minst då hägnadsanläggningen i fråga är den sydligast belägna av de halländska.

En genomgående iakttagelse är att i de fall där (relativt sett) moderna stenkonstruktioner uppförts i närhet till hägnadsanläggningarna tycks byggnadsmaterial i regel ha tagits från vallkonstruktionerna, se figur 5 och 20. Sålunda kan man med säkerhet hävda att plötsliga avbrott i vallar och annars oförklarliga reduceringar av dessa kan förklaras av senare tiders bruk. Följden av detta bruk blir att ett antal hägnadsanläggningar ej är möjliga att fullständigt studera med uppsatsens metod, och kanske inte överhuvudtaget, eftersom relevanta detaljer i vissa fall sannolikt varken kan bekräftas eller dementeras. Över hälften av anläggningarna är påverkade i varierande grad. Till de mest otillräckliga exemplen räknas Onsala 99:1 (L1997:8118), Fjärås 58:1 (L1997:3433), Lindberg 44:1 (L1997:7433), Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) och L1969:4728 (Lindome 39:1). Alla dessa är att säkert betrakta som delvis förstörda hägnadsanläggningar, fränsett Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) som eventuellt helt och hållet är enbart en fornlämningsliknande lämning.

Ett antal av de övriga hägnadsanläggningarna uppvisar en jämförelsevis endast liten grad av sentida påverkan. Detta gäller Asige 77:1 (L1998:8123), Frillesås 27:1 (L1997:3204), Fjärås 126:1 (L1997:3487), Fjärås 169:1 (L1997:3816), Grimeton 49:1 (L1997:3236), Kvibille, Rävinge (L2020:11419), Vallda 39:1 (L1996:3129), Vallda 92:1 (L1996:2645), Vallda 93:1 (L1996:2646), men kanske framförallt Ölmevalla 80:1 (L1996:5916).

Figur 6. Hägnadsanläggningsvall som omvandlas till gärdesgård? Gödestad 4:1 (L1997:4397). Foto: Författaren.

Figur 7. Enkelradig pärlbandsmur. Tölö 89:1 (L1996:3076). Foto: Författaren.

Figur 8. Svårfattlig vall. Tölö 80:1 (L1996:3236). Foto: Författaren.

Figur 9. Vall liknande naturligt förekommande sten. Enslöv 11:1 (L1997:2455). Foto: Författaren.

Figur 10. Rak terrasskant. Skällinge 71:1 (L1997:9741). Foto: Författaren.

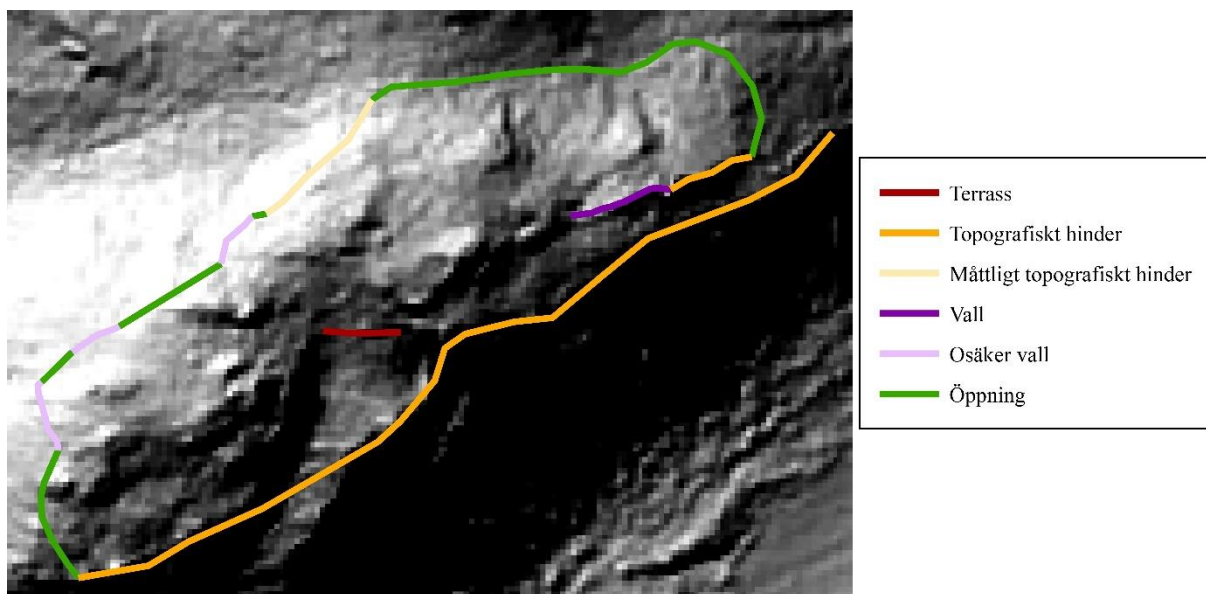
Figur 11. Tydlig vall. Skällinge 71:1 (L1997:9741). Foto: Författaren.

Ett mer svårtolkat exempel är Gödestad 4:1 (L1997:4397) vilken vid ett kort avsnitt utgörs av en relativt bastant och tydlig vallkonstruktion, för att därefter snarare likna en gärdesgård (se figur 6). Huruvida anläggningen i fråga är nära helt omvandlad till (exempelvis) djurhägnad eller ej fördunklas ytterligare av det faktum att det förekommer anläggningar som inhägnas enbart av en enkelradig pärlbandsmur, exempelvis i Uppland (Olausson 1995:85), vilket Tölö 89:1 (L1996:3076) utgör ett halländskt prov på (se figur 7).

Två av hägnadsanläggningarna är svårfattliga i det avseendet att de i mångt och mycket påminner om naturligt nedrasade stenar och block (figur 8), dock undantaget det faktum att dessa ligger misstänkt välplacerade om man önskat avgränsa höjderna i fråga. Till dessa räknas Tölö 80:1 (L1996:3236) som är beläget på ett berg som avgränsas nära fullständigt av topografiska hinder, frånsett två passager varav en begränsas av just en sådan omnämnd (eventuell) vall med naturligt utseende. Den andra anläggningen som här åsyftas är Enslöv 11:1 (L1997:2455), se figur 9. Anläggningens krönbelägna vallar liknar bitvis nedrasade stenar och block. Vore dessa naturligt förekommande kan måhända mer finkorniga jordarter ha uteroderat ur ett ursprungligt moränmaterial och sålunda lämnat dessa större stenar ensamma att sedan ge sken av att vara vallar.

Vissa av vallarna ger som förstås ett förhållandevis mycket oordnat intryck och det skall nämnas att fenomenet även förekommer i begränsad skala i fler fall. Det rör sig då om hägnadsanläggningar med i regel mycket tydligt konstruerade vallar, men där enstaka avsnitt förefaller enbart avgränsas av sådana block som tycks naturligt förekommande vid intilliggande klippa. Exempel på detta utgör Fjärås 213:1 (L1997:1587), Gödestad 4:1 (L1997:4397), Landa 18:1 (L1997:6735) och eventuellt även Lindberg 44:1 (L1997:7433). Det är befogat att fundera kring om det helt enkelt är så att man i vissa fall snarare röjt fram en avgränsande vall ur ett lager av nedrasade stenar och block än samlat nedrasat material för att konstruera en sådan.

Den dunklaste och mest svårbegripliga av de undersökta anläggningarna är Skällinge 71:1 (L1997:9741), se figur 10, 11 och 12. Här påträffades en tioalet meter lång terrass (figur 10), samt en mycket tydlig vall som synbart till största del består av jord (figur 11). Det märkliga i sammanhanget är det att dessa båda detaljer är placerade synbarligen på ”fel” sida om man sökt nyttja det åt ena väderstrecket mycket avgränsande topografiska hindret som ett närliggande stup utgör. Åt motsatt väderstreck, där vallar kunde förmodas, syns i stället inga spår av sådana. Det är dock givetvis teoretiskt möjligt att spåren efter dessa uttraderats. Enligt den av Riksantikvarieämbetet tidigare utförda inventeringen diskuteras anläggningen som varandes en rågång och inte en fornborg (Fornsök 2022), något som endast framtida arkeologiska utgrävningar kan klargöra.

Figur 12. Skällinge 71:1 (L1997:9741). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

2.2.1 Vallarnas dimensioner

Som tidigare påpekats i 1.3.2.1 *Om kategorisering* är breddmättet på hägnadsanläggningars vallar huvudsakligen att se som ett mått på graden av rasering och sällan som ett mått vilket varit rådande under forntiden.

Tabell 2. Vallarnas dimensioner

Hägnadsanläggning	Bredd (vall)	Höjd (vall)	Yttre höjd (vall)	Längd (vall)
Asige 77:1 (L1998:8123)	3 - 6 m	0,2 - 0,4 m	0,6 m	289 m
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	2 - 4 m	0,5 m	0,7 m	277 m
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	2 - 6 m	0,2 - 0,4 m	0,2 - 0,4 m	77 m
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	1,5 - 5 m	0,3 - 0,7 m	0,3 - 1 m	211 m
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	2 - 5 m	0,2 - 0,7 m	0,5 - 1,5 m	110 m
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	1 - 4 m	0,2 - 0,5 m	1,6 m	86 m
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	1 - 4 m	0,3 - 1,5 m	0,6 - 1,5 m	136 m
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	4 - 6 m	0,2 - 0,5 m	0,2 - 0,7 m	179 m
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	1 - 5 m	0,2 - 0,7 m	0,5 - 1 m	188 m
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	1 - 2 m	0,4 m	0,5 m	25 m
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	3 - 6 m	0,3 m	0,3 m	221 m
Landa 18:1 (L1997:6735)	1 - 3 m	0,2 - 0,4 m	0,7 - 1,2 m	111 m
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	2 - 5 m	0,4 m	0,6 m	55 m
Lindome 1:1 (L1969:6972)	1 - 4 m	0,3 - 1 m	0,5 - 1,5 m	120 m
Lindome 39:1 (L1969:4728)	1 - 4 m	0,2 - 0,4 m	0,3 - 0,5 m	33 m
Onsala 99:1 (L1997:8118)	2 - 4 m	0,2 - 0,5 m	0,6 m	48 m
Onsala 130:1 (L1997:8429)	1 - 4 m	0,4 m	0,6 m	67 m
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	2 m	0,5 m	0,5 m	20 m
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	5 - 9 m	0,3 - 0,5 m	1,5 m	68 m
Tölö 80:1 (L1996:3236)	2 m	0,7 m	0,9 m	9 m
Tölö 89:1 (L1996:3076)	0,3 - 1 m	0,3 m	0,3 m	20 m
Vallda 39:1 (L1996:3129)	3 - 5 m	0,8 m	1,5 m	67 m
Vallda 90:1 (L1996:3281)	4 - 7 m	0,2 m	1,5 - 2 m	42 m
Vallda 92:1 (L1996:2645)	3 - 4 m	0,5 - 0,8 m	0,5 - 2 m	94 m
Vallda 93:1 (L1996:2646)	0,5 - 2,5 m	0,2 - 0,5 m	0,2 - 1,5 m	175 m
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	2 - 4 m	0,8 m	1 m	90 m

Sammanlagt nio hägnadsanläggningar omgärdas av vallar som bitvis överstiger en höjd av 0,7 meter (se tabell 2). Av dessa skall dock påpekas att vallarna tillhörande Fjärås 126:1 (L1997:3487), Fjärås 169:1 (L1997:3816), Frillesås 27:1 (L1997:3204), Vallda 39:1 (L1996:3129) och Vallda 92:1 (L1996:2645) genomgående är kraftigare tilltagna jämfört

Gödestad 4:1 (L1997:4397), Lindome 1:1 (L1969:6972) och Tölö 80:1 (L1996:3236), vilka endast uppnår angivna mått vid enstaka partier. De vallar som anträffas vid Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) är förvisso relativt höga, men då konstruktionen bitvis är frilagd och anmärkningsvärt välbevarad kan man konstateras att denna ej utgjort någon särdeles kraftig mur (se figur 17).

14 anläggningar uppvisar vallar med en höjd av maximalt 0,4 – 0,5 meter (se tabell 2). Dessa utgör i sammanhanget den största gruppen. Till de anläggningar med lägst vallar räknas tre, varav Vallda 90:1 (L1996:3281) kan påpekas genomgående har synnerligen breda och raserade vallar.

Som synes finns en relativt stor variation, dels mellan olika hägnadsanläggningars vallhöjd, dels genom vallhöjd inom enskilda anläggningar. I vilken grad det senare nämnda faktumet kan tillskrivas de nedbrytande effekterna som väder och vind utgör eller mer sentida människors handlingar är stundom svårt att bedöma. Dock har som omtalats i kapitlets inledning en viss urskiljning i frågan kunnat vidtagas.

Skillnaden mellan måtten höjd och yttre höjd fungerar i tabellen huvudsakligen som ett sätt att visa på terränglutningen där anläggningen placerats.

Sammantaget syns fyra hägnadsanläggningar där vallarnas längd överstiger 200 meter (se tabell 2). Asige 77:1 (L1998:8123) och Enslöv 11:1 (L1997:2455) är tydligt överlägsna i detta hänseende med 289 respektive 277 meter vall. Sju hägnadsanläggningar uppvisar vallar med

en längd av mellan 100 – 200 meter. Vallar med en längd mellan 50 – 100 meter förekommer i åtta fall. Vid sju anläggningar överstiger den totala längden på vällen ej 50 meter.

Figur 13. Jämförelsevis kraftiga och raserade vallar. Fjärås 126:1 (L1997:3487). Foto: Författaren.

2.2.2 Vallarnas sammansättning

Lämningarna efter hägnadsanläggningarnas vallar utgörs helt eller till övervägande del av sten och block, fränsett i två fall (Träslöv 73:1 - L1996:1503 och nyss nämnda Skällinge 71:1 - L1997:9741) varav den sistnämnda är mycket osäker som forntida lämning. I dessa två sistnämnda exempel tycks de synliga vallarna företrädesvis vara konstruerade av jord (se figur 11). Det är dock möjligt att jord ingått som en nyckelbeståndsdel även i flertalet av de övriga hägnadsanläggningarnas vallar. Exempelvis en vall vid Vallda 39:1 (L1996:3129) förefaller vara till stor del konstruerad av jord, men uppvisar även bitvis en skal- eller terrassmur (se figur 14).

Tabell 3. Vallarnas sammansättning.

Hägnadsanläggning	Konstruktionstyp	Mått (fyllnadsmaterial)	Form (fyllnadsmaterial)	Övrigt material
Asige 77:1 (L1998:8123)	Delvis rösad vall	0,2 - 0,7 m	Skärvig	Nej
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	Delvis rösad vall	0,3 - 0,8 m	Skärvig	Stora block
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	?	0,2 - 0,6 m	?	Nej
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	Skalmur? / Terrassmur?	0,4 - 0,6 m	Skärvig	Stora block, Flyttblock
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	Rösad vall	0,2 - 0,7 m	Rund/Skärvig	Stora block
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	Skalmur? / Terrassmur?	0,3 - 0,6 m	Rund/Skärvig	Stora block
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	Delvis rösad vall	0,2 - 0,6 m	Skärvig	Stora block, Flyttblock
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	Delvis rösad vall	0,3 - 0,5 m	Skärvig	Nej
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	Rösad vall, Pärbandsmur	0,2 - 1 m	Skärvig	Nej
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	?	0,2 - 0,6 m	Rund/Skärvig	Stora block
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	Delvis rösad vall	0,2 - 0,4 m	Skärvig	Stora block, Flyttblock
Landa 18:1 (L1997:6735)	Delvis rösad vall, Pärbandsmur	0,3 - 1,2 m	Skärvig	Stora block
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	Rösad vall	0,2 - 1 m	Skärvig	Nej
Lindome 1:1 (L1969:6972)	Pärbandsmur, Delvis rösad vall	0,3 - 1 m	Skärvig	Nej
Lindome 39:1 (L1969:4728)	Delvis rösad vall, Pärbandsmur	0,2 - 0,4 m	Skärvig	Nej
Onsala 99:1 (L1997:8118)	Delvis rösad vall	0,2 - 0,5 m	Rund/Skärvig	Stora block
Onsala 130:1 (L1997:8429)	Delvis rösad vall	0,2 - 0,5 m	Skärvig	Stora block
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	Jordvall	?	?	?
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	Jordvall	?	?	?
Tölö 80:1 (L1996:3236)	Delvis rösad vall	0,3 - 1,2 m	Skärvig	Stora block
Tölö 89:1 (L1996:3076)	Pärbandsmur	0,2 - 1 m	Skärvig	Stora block
Vallda 39:1 (L1996:3129)	Skalmur? / Terrassmur?	0,3 - 0,7 m	Skärvig	Stora block
Vallda 90:1 (L1996:3281)	Rösad vall	0,3 - 0,6 m	Skärvig	Nej
Vallda 92:1 (L1996:2645)	Skalmur? / Terrassmur?	0,3 - 0,7 m	Skärvig	Nej
Vallda 93:1 (L1996:2646)	Delvis rösad vall, Pärbandsmur	0,3 - 1,5 m	Skärvig	Stora block, Flyttblock
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	Skalmur, Pärbandsmur	0,3 - 0,6 m	Skärvig	Stora block

Figur 14. Yttre murliv synligt, eventuellt har jord ingått i konstruktionen. Vallda 39:1 (L1996:3129). Foto: Författaren.

Figur 15. Delvis rösad vall. Grimeton 49:1 (L1997:3236). Foto: Författaren.

Figur 16. Delvis rösad vall. Asige 77:1 (L1998:8123). Foto: Författaren.

Som synes benämns en betydande andel av de undersökta hägnadsanläggningarnas konstruerade avgränsningar som bestående av helt eller delvis rösad vall (se tabell 3). De delvis rösade vallarna uppvisar vad som synbarligen är ansamlingar av mer finkornigt jordmaterial vid dessas nedre synliga skikt, som dock är omöjlig att utreda som konstruktionsdetalj med en enbart okulär undersökning. Se figur 15 och 16 för exempel. Jorden kan både utgöra rester av en finkornig konstruktionsfyllning, eller vara bildad av naturliga processer. Vilka konstruktionstyper som döljer sig under rasmassorna från dessa nu rösade vallar går självfallet ej att med säkerhet fastslå, men i jämförelse med Olaussons valltyper (1995:147f, samt figur 4) tycks varianterna Va 3 eller Fb 4 i flera fall mest sannolika. Även Va 4 kan vara aktuell, då raseringsgraden kan vara så pass hög att det yttre livet ej är synligt under rasmassorna. Olausson påpekar att den rösade vallen, benämnd Fb 4, ej förekommer i vallanläggningar (1995:151). Eftersom typindelningen vad gäller de mer avancerade konstruktionsformerna enbart är en uppskattning fästes i denna uppsats ingen större vikt vid saken. Pärbandsmurar (motsvarande Olausson Va 6) eller möjligtvis stensträngar (motsvarande Olausson Va 5) tycks vara vanligt förekommande (1995:147f). I Halland utgör denna typ vanligen enbart delar av en anläggnings vallar (se tabell 3). Endast i ett fall (Tölö 89:1 - L1996:3076) är varianten allenarådande. Dessa konstruktionstyper är i jämförelse med flertalet andra tämligen okomplicerad varför den ej döljes av rasmassor i samma utsträckning och därmed även är enklare att bekräfta vid en enbart okulär undersökning.

Vid Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) har skalmursteknik kunnat konstateras (se figur 17), denne påminner konstruktionsmässigt mest om Olaussons Fb 4. Vid Fjärås 126:1 (L1997:3487), Fjärås 213:1 (L1997:1587), Vallda 39:1 (L1996:3129) och Vallda 92:1 (L1996:2645) har antingen en skalmur eller en terrassmur använts, se figurerna 19, 18, 14 och 20. Dessa påminner om Va 4, Fb 2, Fb 3, Fb 4 eller Fb 5a (se figur 4). Saken går dock ej att fullständigt avgöra då ettdera murlivet i regel är dolt eller raserat.

Måhända är murkonstruktionerna på Fjärås 126:1 (L1997:3487) och Vallda 92:1 (L1996:2645) uppförda med en relativt komplex variant av skalmursteknik (liknande Olausson Fb 5a), där vad som till synes är ett tredje murliv (från utsidan räknat) anträffas. Förmodandet görs eftersom förhållandevis jämna och med muren parallella rader förekommer (se figur 19 och 20), men på ett avstånd från huvuddelen av rasmassorna. Ifall den omtalade parallella raden i stället utgör det andra och inåt avslutande livet så tycks det märkligt att merparten av materialet är placerat med detta avstånd från murlivet.

Figur 17. Det enda bekräftade exemplet på skalmur. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). Foto: Författaren.

Figur 18. Skalmur eller terrassmur. Fjärås 213:1 (L1997:1587). Foto: Författaren.

Figur 19. Eventuellt inre murliv. Fjärås 126:1 (L1997:3487). Foto: Författaren.

Figur 20. Eventuellt inre murliv, samt gärdesgård där vallen avbryts. Vallda 92:1 (L1996:2645). Foto: Författaren.

Utöver att Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) uppvisar det enda bekräftade exemplet på skalmursteknik (figur 17), är hägnadsanläggningen unik även i det att den i jämförelsevis hög grad är frilagd från jordarter och växtlighet, förmodligen till följd av sin placering på huvudsakligen berg i dagen. Här är det möjligt att se både typ av murkonstruktion, samt detaljer som resta stenar alternativt ett förhöjt murverk vid två av ingångarna (se figur 21, 22 och 23). Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) har sannolikt aldrig varit markant mer omfångsrik, om man ej tänker sig att en träkonstruktion varit påförd muren. Detta kan hävdas då mycket litet nedrasat sten/blockmaterial kan iakttas nedanför muren, likaså syns här inga större ansamlingar av jord. Att material från de synliga lämningarna återanvänts tycks uteslutet eftersom höjden på muren alltså är kontinuerlig runtom hela dess utsträckning. Vad som därtill är mycket intressant med Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) är att tillträde till platsen på samma gång förefaller vara både noggrant avgränsad av muren åt ett väderstreck, varpå man åt motsatt väderstreck ej uppfört någon begränsande byggnation. Visserligen finns i det obebyggda väderstrecket ett måttligt topografiskt hinder, men dessa stup och backar är så pass ringa att de ej kan anses vara tillräckliga för att ensamma neka en människa genomfärd in i anläggningen. Det skall dock återigen understrykas att det aldrig säkert kan avgöras huruvida vallkonstruktioner nedmonterats eller ej, åtminstone inte före en utgrävning företas.

Figur 21. Rest sten markerar öppning. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). Foto: Författaren.

Figur 22. Öppning markerad av förhöjt murverk t.v. och rest sten t.h. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). Foto: Författaren.

Figur 23. Öppning markerad av förhöjt murverk t.v. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). Foto: Författaren.

Den vanligast förekommande kornstorleken spänner från omkring 0,2 – 0,3 meter upp till 0,6 – 0,7 meter. I flera fall förekommer dock delvis eller endast ännu grövre material. I omkring hälften av fallen ingår stora block, överstigande en meter i diameter, i konstruktionen, och i fyra av dessa exempel rör det sig troligen om flyttblock (se figur 26).

Stenarna och blocken som utgör vallarna är i huvudsak skärvtigt, se figur 24 och 25. Endast i fyra fall tycks rundslipat material ingå i någon högre utsträckning.

Figur 24. Skärvtiga konstruktionsdetaljer. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). Foto: Författaren.

Figur 25. Vall utgjord av skärvig sten. Vallda 92:1 (L1996:2645). Foto: Författaren.

Figur 26. Flyttblock ingår i vallen. Frillesås 27:1 (L1997:3204). Foto: Författaren.

2.2.3 Hägnadanläggningarnas gränser

Som ses i tabell 4 upptar hälften av hägnadsanläggningarna en yta mindre än en hektar. Totalt sex anläggningar överstiger tre hektar. Den största anläggningen som påträffats utgörs av Frillesås 27:1 (L1997:3204) som mäter uppemot 6,9 hektar, medan den minsta (Tölö 89:1 - L1996:3076) endast uppgår till 0,2 hektar. Då ytstorleken i antal hektar beräknades medtogs hela den av vallar och topografiska hinder omgärdade ytan. Sålunda innefattas möjligen även obestigbara backar och stup inom anläggningarna i totalytan.

Tabell 4. Hägnadsanläggningarnas gränser.

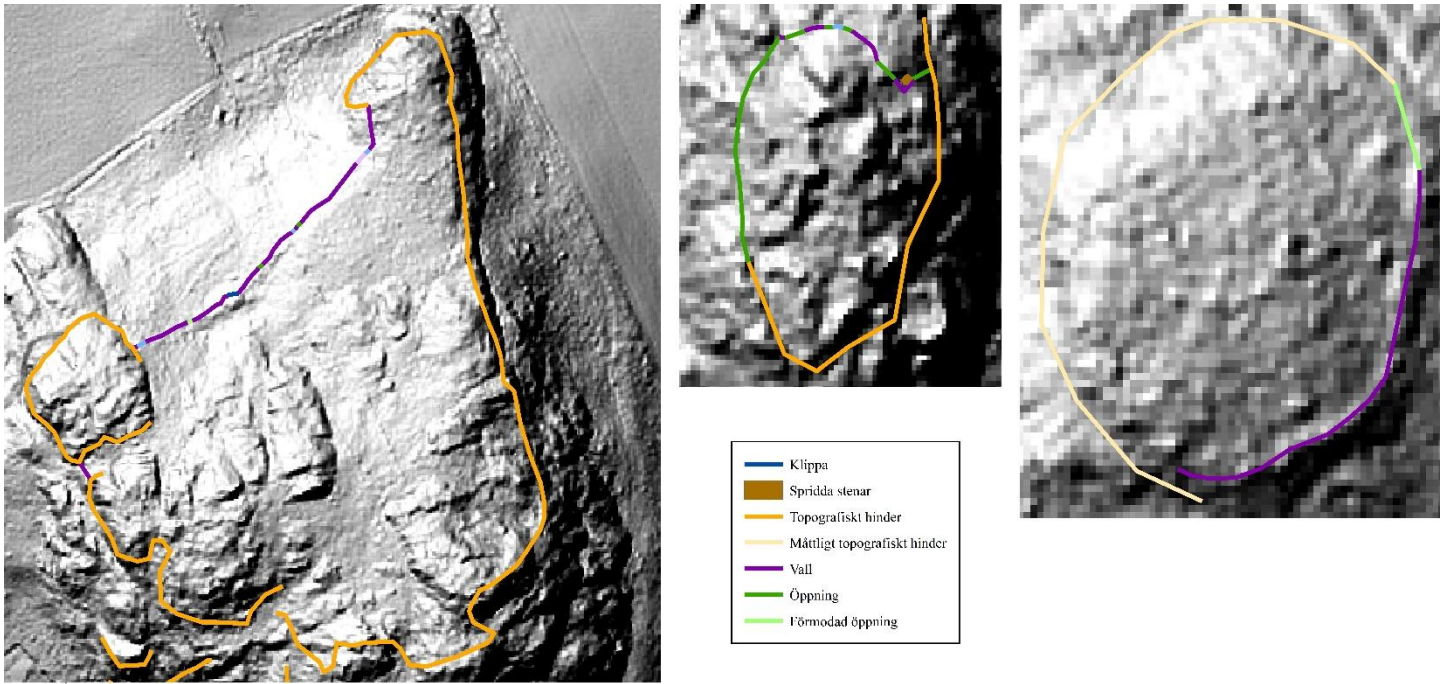
Hägnadsanläggning	Area	Avgränsad?	Antal öppningar (osäkra öppningar)	Dubbelvall?
Asige 77:1 (L1998:8123)	1,7 ha	Nej	0 (2)	Nej
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	1,8 ha	Nej	2 (5)	Ja, delvis
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	3,5 ha	Ja	3 (0)	Ja, delvis
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	4,2 ha	Ja	2 (1)	Nej
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	1,9 ha	Ja	1 (3)	Nej
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	1,4 ha	Ja	1 (0)	Nej
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	6,9 ha	Troligen	1 (2)	Ja, delvis
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	1,4 ha	Ja	0 (3)	Nej
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	3,1 ha	Ja	3 (0)	Ja, delvis
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	4,0 ha	?	0 (3)	Nej
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	0,6 ha	Ja	0 (3)	Nej
Landa 18:1 (L1997:6735)	0,4 ha	Ja	2 (1)	Ja, delvis
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	3,7 ha	?	0 (0)	Nej
Lindome 1:1 (L1969:6972)	0,7 ha	Ja	2 (1)	Ja, delvis
Lindome 39:1 (L1969:4728)	0,4 ha	Ja	1 (3)	Nej
Onsala 99:1 (L1997:8118)	0,4 ha	Ja	1 (0)	Nej
Onsala 130:1 (L1997:8429)	0,2 ha	Nej	1 (1)	Nej
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	0,5 ha	?	5 (0)	Nej
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	0,3 ha	Nej	0 (1)	Nej
Tölö 80:1 (L1996:3236)	0,5 ha	Ja	1 (1)	Nej
Tölö 89:1 (L1996:3076)	0,2 ha	Nej	6 (0)	Nej
Vallda 39:1 (L1996:3129)	0,9 ha	Ja	1 (0)	Nej
Vallda 90:1 (L1996:3281)	0,5 ha	Ja	1 (0)	Nej
Vallda 92:1 (L1996:2645)	0,4 ha	Ja	1 (0)	Nej
Vallda 93:1 (L1996:2646)	1,7 ha	Nej	0 (0)	Nej
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	2,0 ha	Nej	5 (1)	Nej

Omkring hälften av hägnadsanläggningarna är helt avgränsade av vallar eller topografiska hinder (se bilagor 6.2 – 6.27, för översikt). Endast sju av de undersökta anläggningarna har befunnits icke avgränsade. I tre fall finns ej tillräckligt med underlag för att bedöma saken överhuvudtaget. Den variation som observerats tydliggörs vid jämförelsen av diverse anläggningar. Prov på denna mångsidighet exemplifieras i figur 27, där en helt avgränsad hägnadsanläggning (Fjärås 126:1 - L1997:3487), en ej avgränsad hägnadsanläggning (Tölö 89:1 - L1996:3076), samt en hägnadsanläggning som avgränsas av ett måttligt topografiskt hinder (Träslöv 73:1 - L1996:1503) illustreras.

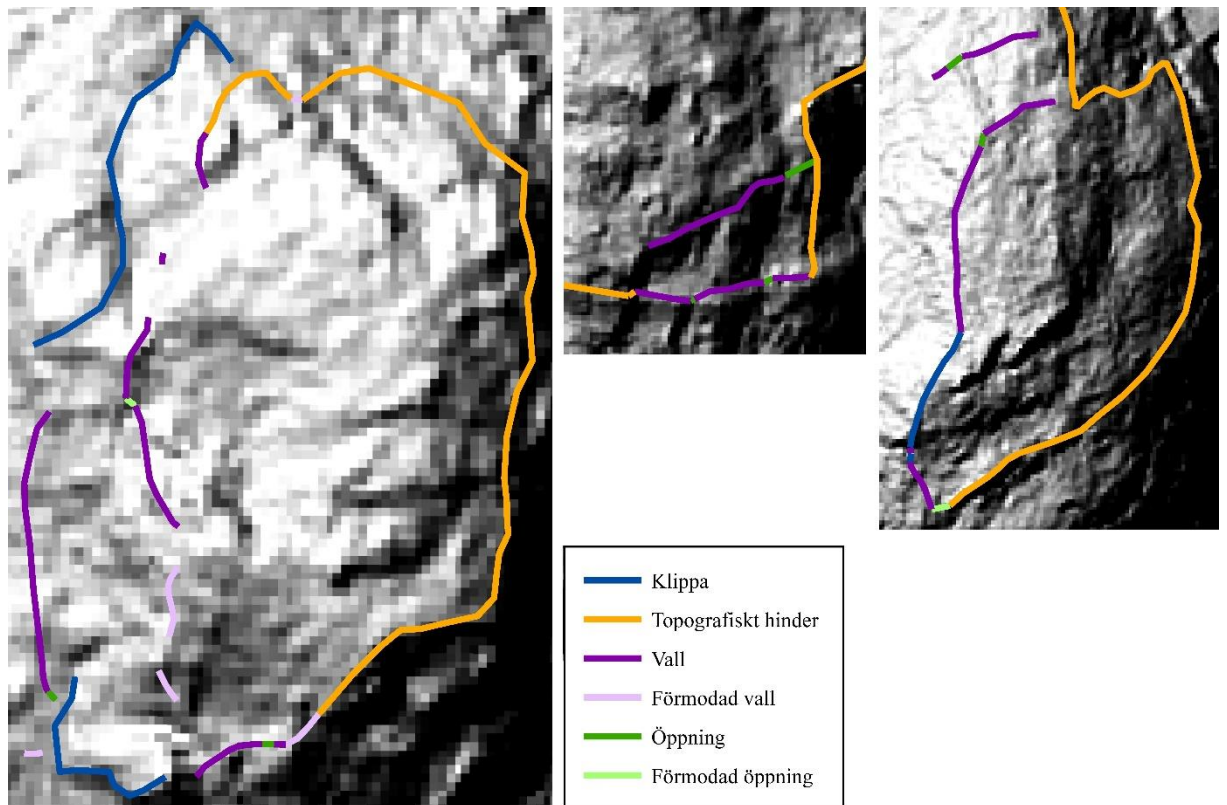
Vad gäller Asige 77:1 (L1998:8123), Onsala 130:1 (L1997:8429), Tölö 89:1 (L1996:3076) och Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) måste dessa betraktas som ej avgränsade eftersom anläggningarna saknar vallar vid somliga avsnitt där sådana annars vore att förvänta (se 6. Bilagor, eller figur 27). Det kan naturligtvis inte uteslutas att vällen vid dessa partier nedmonterats för att återbrukas i ett annat sammanhang. Dock syns ingen sentida konstruktion i direkt anslutning till de aktuella ytorna. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) kan utöver nämnda omständigheter ej heller betraktas som avgränsad baserat på det faktum att hägnadsanläggningen åt ett väderstreck är helt utan vall, med enbart ett måttligt topografiskt hinder som gräns.

Synbarligen förekommer oftast enbart en ingång, vilket har iakttagits i 10 fall. Dock skall det understrykas att dessa uppgifter skall betraktas som högst spekulativa, se 1.5 *Källkritiska aspekter*. Ett faktum som exemplifieras av att det i sju fall ej påträffades någon tillförlitlig ingång. De verifierbara öppningarna utgörs förutom av tydligt konstruerade öppningar även av öppna ytor där ingen vall påträffas. Ej heller finns i dessa fall några sentida konstruktioner i direkt närhet som förklarar saken.

Bland Hallands hägnadsanläggningar räknas sex som delvis uppvisar dubbelvall (se figur 28). I fallen Enslöv 11:1 (L1997:2455) samt Gödestad 4:1 (L1997:4397) kan saken måhända förklaras av att vallarna bitvis kan vara ombyggda till djurhägnader under senare tid.

Figur 27. Från vänster; En helt avgränsad hägnadsanläggning (Fjärås 126:1 - L1997:3487), en delvis helt öppen hägnadsanläggning (Tölö 89:1 - L1996:3076), samt en hägnadsanläggning som delvis avgränsas av ett enbart mätligt topografiskt hinder (Träslöv 73:1 - L1996:1503). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Figur 28. Hägnadsanläggning som delvis har dubbelvall. Från vänster; Landa 18:1 (L1997:6735), Fjärås 58:1 (L1997:3433) och Lindome 1:1 (L1969:6972). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

2.3 Efter Olaussons klassificering

De typförslag, utefter Olaussons (1995), kategorisering som i uppsatsens tillskrivs Hallands hägnadsanläggningar ses nedan i tabell 5. Inledningsvis kan konstateras att de tre anläggningarna Kungsbacka 1:1 (L1997:6843), Lindberg 44:1 (L1997:7433) och Skällinge 71:1 (L1997:9741) är alltför fragmentariska för att trovärdigt bedöma huruvida dessa är helt avgränsade eller inte. Vidare är Fjärås 58:1 (L1997:3433) och Lindome 39:1 (L1969:4728) synbarligen avgränsade, men i övrigt så pass förstörda att inga ytterligare slutsatser kan dras angående dess kategoritillhörighet, se *1.4.1.2 Klassifikation av hägnadsanläggningar*.

Tabell 5. Efter Olaussons klassificering.

Hägnadsanläggning	Typförslag efter Olausson (1995)
Asige 77:1 (L1998:8123)	Vallanläggning typ B
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	Vallanläggning typ B
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	?
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	Fornborg
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	Fornborg
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	Vallanläggning typ A
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	Fornborg
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	Vallanläggning typ A
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	Vallanläggning typ A
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	?
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	Vallanläggning typ A
Landa 18:1 (L1997:6735)	Vallanläggning typ A
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	?
Lindome 1:1 (L1969:6972)	Vallanläggning typ A
Lindome 39:1 (L1969:4728)	?
Onsala 99:1 (L1997:8118)	Vallanläggning typ A
Onsala 130:1 (L1997:8429)	Vallanläggning typ B
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	?
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	Vallanläggning typ B
Tölö 80:1 (L1996:3236)	Vallanläggning typ A
Tölö 89:1 (L1996:3076)	Vallanläggning typ B
Vallda 39:1 (L1996:3129)	Fornborg
Vallda 90:1 (L1996:3281)	Vallanläggning typ A
Vallda 92:1 (L1996:2645)	Fornborg
Vallda 93:1 (L1996:2646)	Vallanläggning typ B
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	Vallanläggning typ B

Sammantaget sju hägnadsanläggningar är inte helt avgränsade; Asige 77:1 (L1998:8123), Enslöv 11:1 (L1997:2455), Onsala 130:1 (L1997:8429), Träslöv 73:1 (L1996:1503), Tölö 89:1 (L1996:3076), Vallda 93:1 (L1996:2646) och Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) (se tabell 4). Trots att inga tecken på recent påverkan av fornlämningens beståndsdelar här står att finna kan dock en sådan påverkan givetvis aldrig uteslutas.

Förslagsvis tillhör ovannämnda hägnadsanläggningar därmed antingen kategorin gravhägnad eller kategorin vallanläggning typ B. Ingen av nämnda fornlämningar innefattar några kända gravar. I två fall (Enslöv 11:1 - L1997:2455 och Ölmevalla 80:1 - L1996:5916) förekommer gravar inom ett avstånd på 200 meter från anläggningarnas gränser. Dock i inget av dessa fall så pass nära att kategoriseringsbedömningen påverkas, se *1.4.1.2 Klassifikation av hägnadsanläggningar*. Därmed är samtliga sju icke avgränsade hägnadsanläggningar att betrakta som vallanläggning typ B.

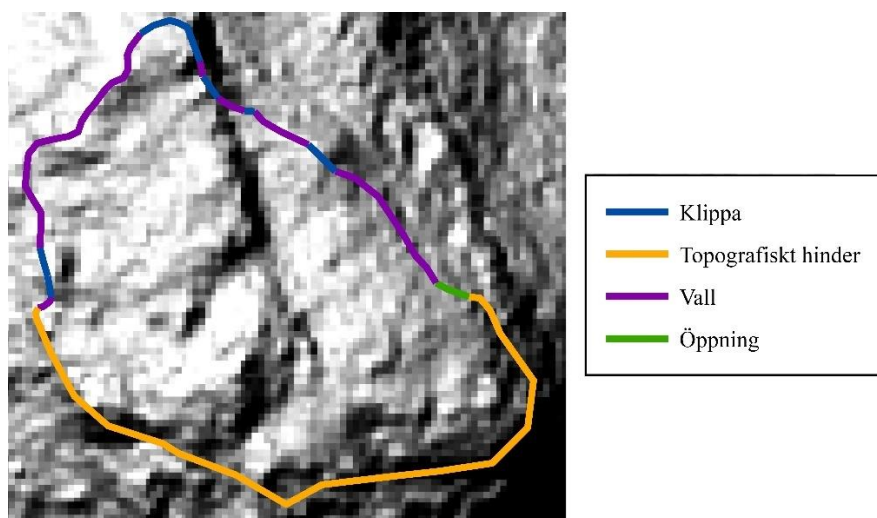
De kvarvarande hägnadsanläggningarna uppgår till 14, vilka alla är helt avgränsade av antingen vall eller topografiska hinder.

Av dessa påträffades vallkonstruktioner med en höjd på över 0,7 meter vid åtta anläggningar. Från dessa borträknas dock tre hägnadsanläggningar; Gödestad 4:1 (L1997:4397), Lindome 1:1 (L1969:6972) och Tölö 80:1 (L1996:3236), vid vilka valltyper tillhörande vallanläggningar förekommer (se *1.4.1.2 Klassifikation av hägnadsanläggningar*). Dessa tre är till följd därav att betrakta som tillhörande kategorin vallanläggning typ A.

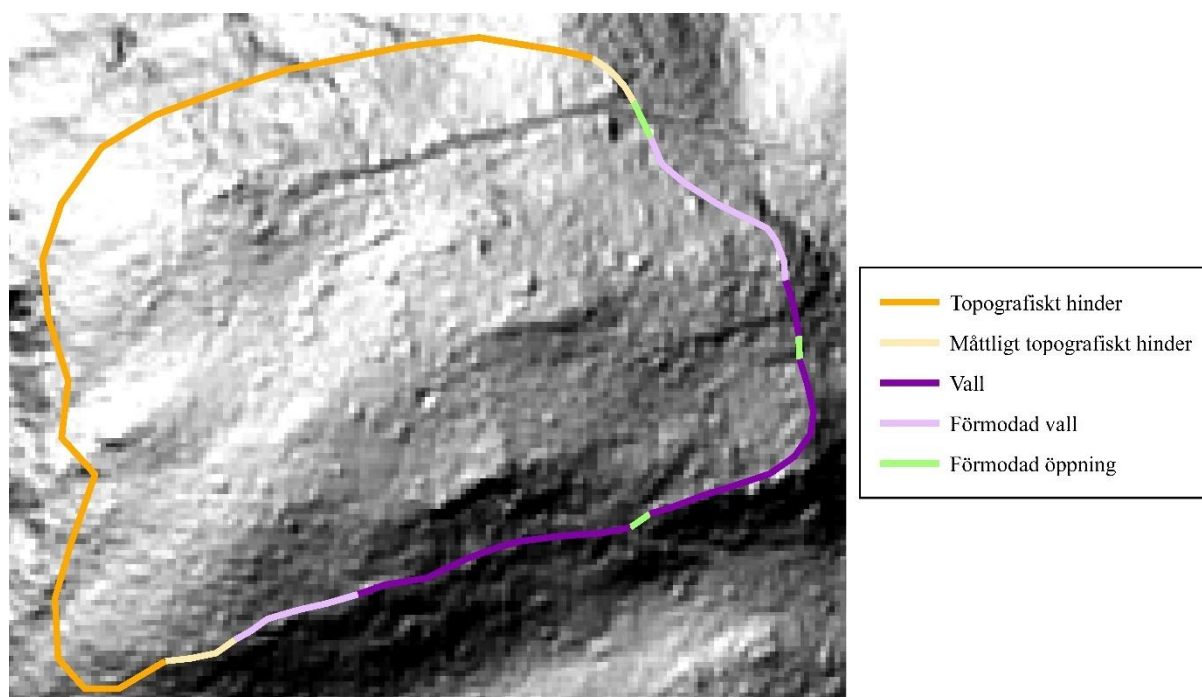
Resterande fem hägnadsanläggningar är således att betrakta som egentliga fornborgar; Fjärås 126:1 (L1997:3487), Fjärås 169:1 (L1997:3816), Frillesås 27:1 (L1997:3204), Vallda 39:1 (L1996:3129) samt Vallda 92:1 (L1996:2645) (se tabell 5).

Återstående sex är därmed att betrakta som tillhörande kategorin vallanläggning typ A. Hit räknas; Fjärås 213:1 (L1997:1587), Grimeton 49:1 (L1997:3236), Kvibille, Rävinge (L2020:11419), Landa 18:1 (L1997:6735), Onsala 99:1 (L1997:8118) och Vallda 90:1 (L1996:3281). Vilket tillsammans med de tre som borträknades tidigare ger ett sammanlagt antal på nio vallanläggning typ A (se tabell 5).

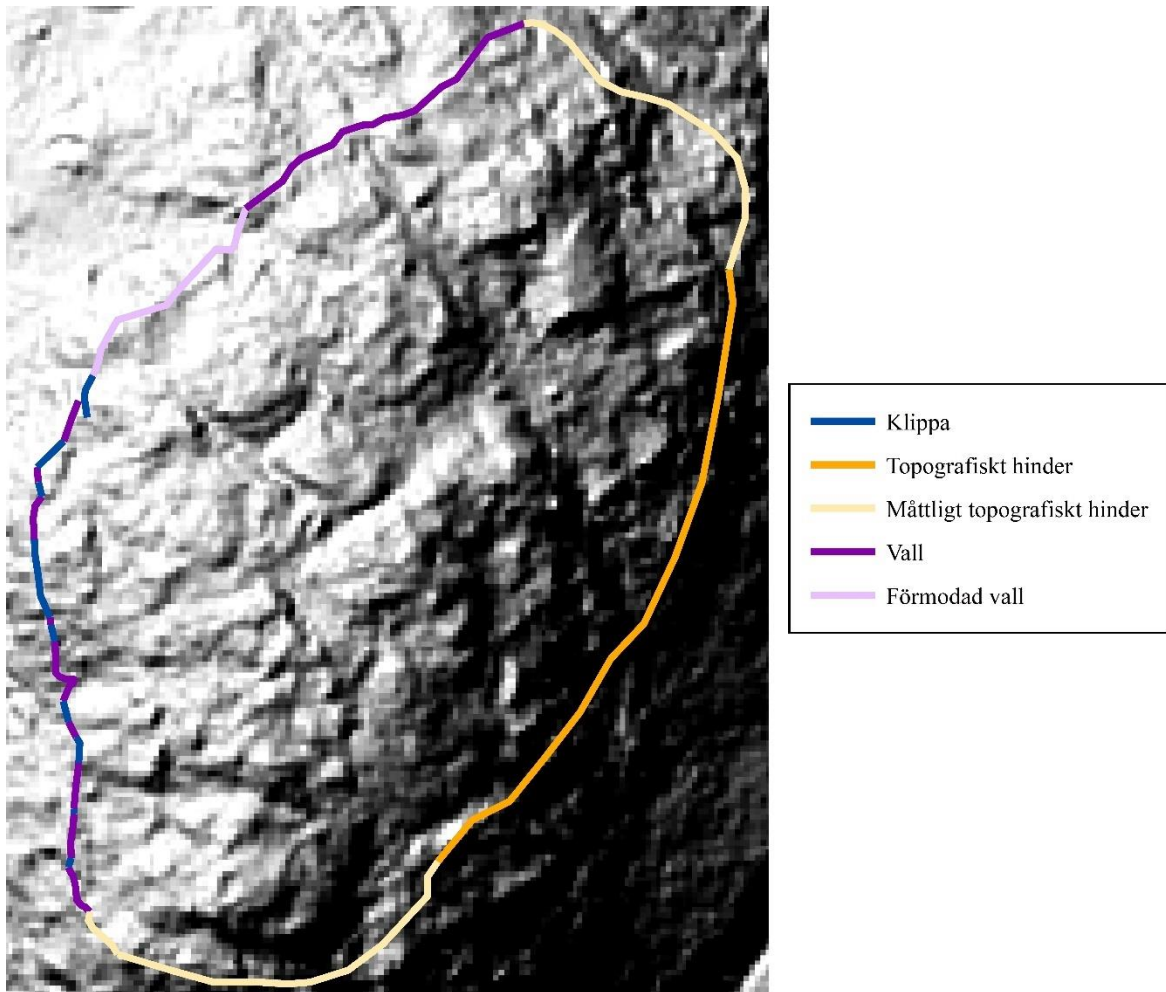
Då den enda möjligheten att urskilja kategorin vallanläggning typ B är huruvida anläggningen kan betraktas som helt avgränsad eller ej så är det möjligt att ett antal av dessa finns dolda inom kategorin vallanläggning typ A, vilken alltid är helt avgränsad.

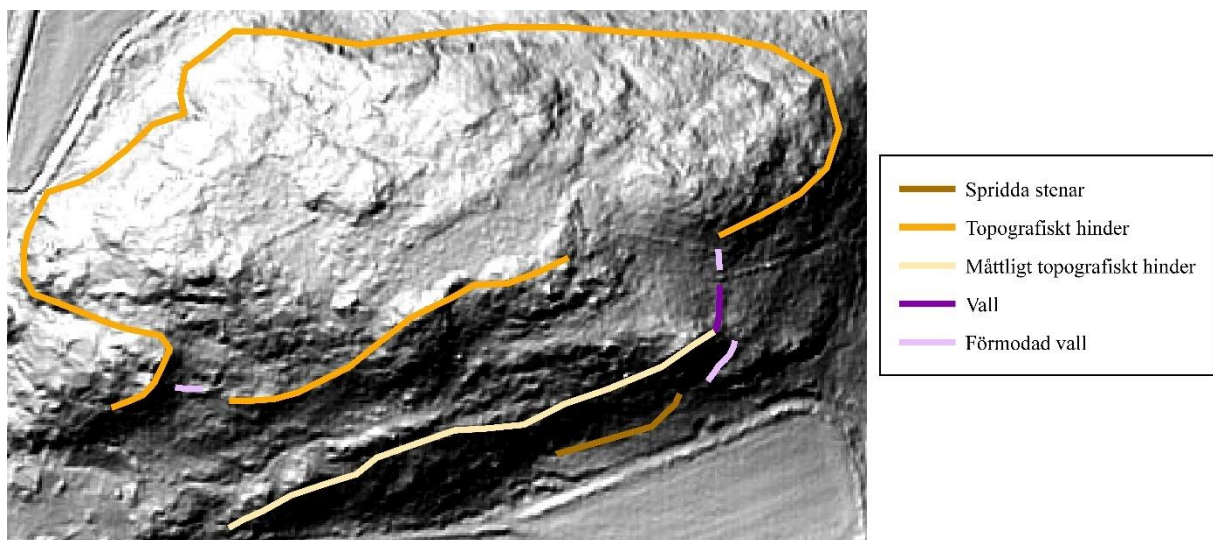
Figur 29. Exempel på fornborg. Vallda 92:1 (L1996:2645). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Figur 30. Exempel på vallanläggning typ A. Grimeton 49:1 (L1997:3236). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Figur 31. Exempel på vallanläggning typ B. Vallda 93:1 (L1996:2646). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Figur 32. Exempel på anläggning av okänd kategori. Lindberg 44:1 (L1997:7433). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

2.4 Fornlämningsbilden kring hägnadsanläggningarna

Här redovisas den omgivande fornlämningsmiljön kring hägnadsanläggningar, (se tabellerna 6, 7, 8 och 9). Vardera anläggningens kategoritillhörighet finns noterad med förkortningar; fornborg (Fb), vallanläggning typ A (Va A), vallanläggning typ B (Va B), och oklar anläggning (?). Analysen presenteras i detta avsnitt i tabellform, men se även 2.5 *Kulturlandskapet kring hägnadsanläggningar* för en utredande genomgång av resultaten.

Tabell 6. Inom hägnadsanläggningarna.

Hägnadsanläggning	Grav
Asige 77:1 (L1998:8123) - Va B	0
Enslöv 11:1 (L1997:2455) - Va B	0
Fjärås 58:1 (L1997:3433) - ?	0
Fjärås 126:1 (L1997:3487) - Fb	0
Fjärås 169:1 (L1997:3816) - Fb	0
Fjärås 213:1 (L1997:1587) - Va A	0
Frillesås 27:1 (L1997:3204) - Fb	0
Grimeton 49:1 (L1997:3236) - Va A	0
Gödestad 4:1 (L1997:4397) - Va A	0
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) - ?	0
Kvibille, Rävinge (L2020:11419) - Va A	0
Landa 18:1 (L1997:6735) - Va A	0
Lindberg 44:1 (L1997:7433) - ?	1
Lindome 1:1 (L1969:6972) - Va A	0
Lindome 39:1 (L1969:4728) - ?	0
Onsala 99:1 (L1997:8118) - Va A	0
Onsala 130:1 (L1997:8429) - Va B	0
Skällinge 71:1 (L1997:9741) - ?	0
Träslöv 73:1 (L1996:1503) - Va B	0
Tölö 80:1 (L1996:3236) - Va A	0
Tölö 89:1 (L1996:3076) - Va B	0
Valda 39:1 (L1996:3129) - Fb	0
Valda 90:1 (L1996:3281) - Va A	0
Valda 92:1 (L1996:2645) - Fb	0
Valda 93:1 (L1996:2646) - Va B	0
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) - Va B	0

Tabell 7. Inom 0 – 200 meter.

Hägnadsanläggning	Agrara lämningar	Boplatser och visten	Gravar
Asige 77:1 (L1998:8123) - Va B	0	0	0
Enslöv 11:1 (L1997:2455) - Va B	0	0	2
Fjärås 58:1 (L1997:3433) - ?	0	0	0
Fjärås 126:1 (L1997:3487) - Fb	0	1	0
Fjärås 169:1 (L1997:3816) - Fb	0	0	0
Fjärås 213:1 (L1997:1587) - Va A	0	0	0
Frillesås 27:1 (L1997:3204) - Fb	0	0	0
Grimeton 49:1 (L1997:3236) - Va A	0	0	3
Gödestad 4:1 (L1997:4397) - Va A	0	0	6
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) - ?	0	0	0
Kvibille, Rävinge (L2020:11419) - Va A	0	0	0
Landa 18:1 (L1997:6735) - Va A	0	0	0
Lindberg 44:1 (L1997:7433) - ?	0	0	3
Lindome 1:1 (L1969:6972) - Va A	0	0	0
Lindome 39:1 (L1969:4728) - ?	0	0	0
Onsala 99:1 (L1997:8118) - Va A	0	0	1
Onsala 130:1 (L1997:8429) - Va B	0	0	0
Skällinge 71:1 (L1997:9741) - ?	1	0	1
Träslöv 73:1 (L1996:1503) - Va B	0	0	0
Tölö 80:1 (L1996:3236) - Va A	0	0	1
Tölö 89:1 (L1996:3076) - Va B	0	0	0
Vallda 39:1 (L1996:3129) - Fb	0	0	0
Vallda 90:1 (L1996:3281) - Va A	0	0	0
Vallda 92:1 (L1996:2645) - Fb	0	0	0
Vallda 93:1 (L1996:2646) - Va B	0	0	0
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) - Va B	0	0	1

Tabell 8. Inom 200 – 500 meter.

Hägnadsanläggning	Agrara lämningar	Boplat	Boplatser och visten	Färdväg	Gravfält	Gravar	Järnframställning/bearbetning	Skålgropslokal
Asige 77:1 (L1998:8123) - Va B	0	0	1	0	0	3	0	0
Enslöv 11:1 (L1997:2455) - Va B	1	0	1	1	0	0	0	0
Fjärås 58:1 (L1997:3433) - ?	0	0	1	0	0	0	0	0
Fjärås 126:1 (L1997:3487) - Fb	0	0	0	0	0	1	0	0
Fjärås 169:1 (L1997:3816) - Fb	0	0	1	0	0	0	1	0
Fjärås 213:1 (L1997:1587) - Va A	0	0	0	0	0	1	0	0
Frillesås 27:1 (L1997:3204) - Fb	0	0	0	0	0	0	0	0
Grimeton 49:1 (L1997:3236) - Va A	0	0	0	0	0	10	0	0
Gödestad 4:1 (L1997:4397) - Va A	0	0	1	0	0	5	0	0
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) - ?	1	0	0	0	0	1	0	0
Kvibille, Rävinge (L2020:11419) - Va A	0	0	0	0	0	0	0	0
Landa 18:1 (L1997:6735) - Va A	0	0	0	0	0	5	0	0
Lindberg 44:1 (L1997:7433) - ?	0	1	0	0	0	8	0	0
Lindome 1:1 (L1969:6972) - Va A	0	0	0	0	0	0	0	1
Lindome 39:1 (L1969:4728) - ?	0	0	0	1	0	2	0	0
Onsala 99:1 (L1997:8118) - Va A	0	0	0	1	1	7	0	0
Onsala 130:1 (L1997:8429) - Va B	0	0	0	0	0	2	0	0
Skällinge 71:1 (L1997:9741) - ?	2	0	0	0	0	1	0	0
Träslöv 73:1 (L1996:1503) - Va B	0	1	0	0	0	0	0	0
Tölö 80:1 (L1996:3236) - Va A	0	0	0	0	0	0	0	0
Tölö 89:1 (L1996:3076) - Va B	0	0	0	0	0	0	0	0
Vallda 39:1 (L1996:3129) - Fb	0	0	0	0	0	4	0	0
Vallda 90:1 (L1996:3281) - Va A	0	0	0	0	0	0	0	0
Vallda 92:1 (L1996:2645) - Fb	0	0	0	0	0	0	0	0
Vallda 93:1 (L1996:2646) - Va B	0	0	0	0	0	1	0	0
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) - Va B	0	0	0	0	0	1	0	0

Tabell 9. Inom 500 – 2000 meter.

Hägnadsanläggning	Agrara lämningar	Boplats	Boplatser och visten	Depåfynd - brons	Hägnadsanläggning	Färdväg	Gravfält	Gravar	Järnframställning/ bearbetning	Skålgropslokal
Asige 77:1 (L1998:8123) - Va B	4	2	1	0	0	0	4	0	0	0
Enslöv 11:1 (L1997:2455) - Va B	10	1	0	0	0	1	2	9	1	0
Fjärås 58:1 (L1997:3433) - ?	1	2	1	0	0	0	3	25	0	2
Fjärås 126:1 (L1997:3487) - Fb	1	4	2	0	0	2	6	34	2	5
Fjärås 169:1 (L1997:3816) - Fb	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
Fjärås 213:1 (L1997:1587) - Va A	7	1	1	0	0	3	5	32	0	2
Frillesås 27:1 (L1997:3204) - Fb	0	0	1	0	0	0	0	2	1	0
Grimeton 49:1 (L1997:3236) - Va A	4	1	1	0	0	1	3	40	0	1
Gödestad 4:1 (L1997:4397) - Va A	4	1	3	1	0	1	4	47	0	2
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843) - ?	1	0	0	0	0	0	0	15	0	0
Kvibille, Rävinge (L2020:11419) - Va A	1	0	2	0	0	1	1	5	0	18
Landa 18:1 (L1997:6735) - Va A	0	4	1	1	0	0	0	32	0	2
Lindberg 44:1 (L1997:7433) - ?	4	1	0	0	0	0	0	25	0	0
Lindome 1:1 (L1969:6972) - Va A	2	0	1	0	0	0	0	9	0	2
Lindome 39:1 (L1969:4728) - ?	7	0	1	0	0	4	0	11	0	0
Onsala 99:1 (L1997:8118) - Va A	2	2	0	0	0	1	0	61	0	1
Onsala 130:1 (L1997:8429) - Va B	2	0	0	0	0	0	0	24	0	0
Skällinge 71:1 (L1997:9741) - ?	4	1	0	0	0	0	2	51	0	1
Träslöv 73:1 (L1996:1503) - Va B	1	1	1	0	0	0	0	19	0	0
Tölö 80:1 (L1996:3236) - Va A	2	3	0	0	0	3	5	32	0	0
Tölö 89:1 (L1996:3076) - Va B	0	1	1	0	0	0	2	8	0	0
Vallda 39:1 (L1996:3129) - Fb	2	0	1	0	0	0	2	67	0	1
Vallda 90:1 (L1996:3281) - Va A	1	0	0	0	0	1	1	10	0	0
Vallda 92:1 (L1996:2645) - Fb	4	0	1	0	1	1	2	35	0	1
Vallda 93:1 (L1996:2646) - Va B	4	0	1	0	1	0	1	39	0	0
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) - Va B	0	1	0	0	0	0	0	26	0	1

2.5 Kulturlandskapet kring hägnadsanläggningar

Lindberg 44:1 (L1997:7433) inrymmer ett röse, vilket utgör det enda exemplet på att en bekräftad fornlämning påträffas inuti en halländsk hägnadsanläggning (se tabell 6, 2.4 *Fornlämningsbilden kring hägnadsanläggningarna*). Beklagligt nog tillhör dock den aktuella hägnadsanläggningen de fem vilka ej går att bedöma närmare avseende klassificering, se 2.3 *Efter Olaussons klassificering*.

Oavsett fornlämningskategori och oavsett typ av hägnadsanläggning är den närmsta sfären, 0 – 200 meter, förhållandevis skral, både vad mångfald anbelangar och sett i absoluta tal (se tabell 7). För kategorin fornborg ryms här enbart en fornlämning tillhörande kategorin boplatser och visten, men inga gravar. Detta avviker gentemot båda sorternas vallanläggning där gravar är den ensamt representerade kategorin inom intervallet. I fyra av nio fall förekommer gravar runt vallanläggning typ A. Hälften av dessa uppvisar en grav vardera, medan Grimeton 49:1 (L1997:3236) och Gödestad 4:1 (L1997:4397) har tre respektive sex kringliggande gravar inom avståndet. Vid två av sju vallanläggning typ B påträffas gravar inom den aktuella radien, där Enslöv 11:1 (L1997:2455) uppvisar två gravar och samma antal för Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) är ett. Totalt sett, om man förbiser kategorin av hägnadsanläggning så förekommer alltså gravar i 8 av 26 fall, hälften av dessa uppvisar dessutom fler än två exempel.

På avståndet 200 – 500 meter från hägnadsanläggningarna syns en något större variation i fornlämningsbilden, dock innefattar vardera kategorin i regel endast ett blygsamt antal sett i absoluta tal (se tabell 8). Kring fornborgar och vallanläggningar typ A anträffas ett prov på boplatser och visten vardera, medan det kring vallanläggningar typ B finns två exempel på nämnda kategori, och därutöver även ett exemplar av agrara lämningar samt en boplat.

Återigen är gravar den oftast representerade kategorin. Dessa förekommer kring anläggningar mellan omkring 40 – 60 % av fallen. Procentuellt sett mer sällan vid fornborgar, och oftast vid vallanläggningar typ B. Dock uppgår antalet gravar till mellan ett och fyra för individuella fornborgar, ett och tre för individuella vallanläggningar typ B medan motsvarande antal för vallanläggning typ A är mellan ett och 10. Därtill förekommer gravfält för första gången vid Onsala 99:1 (L1997:8118), som bedömts vara en vallanläggning typ A. Måhända kan en försiktig bild skisseras upp av att gravar något oftare påträffas i närmiljön till någon av sorterna vallanläggningar, även om resultatet är långt ifrån entydigt.

Vid avståndet 200 – 500 meter från fornborgar står inga färdvägar att finna, medan vallanläggning typ A och B uppvisar varsitt exempel på sådana. Från detta tycks vanskligt att dra några egentliga slutsatser, resultatet är knapphändigt. Likt beträffande de enstaka exemplen på kategorierna järnframställning/bearbetning och skålgropslokal (som också gör entré vid den aktuella intervallen) ter sig färdvägar vara slumpmässiga anomalier ur vilka inga tydliga mönster framgår.

Inom den vidaste radien, 500 – 2000 meter, ökar antalet fornlämningar drastiskt, både i absoluta tal och sett till antalet kategorier (se tabell 9). Eftersom det studerade området här uppnår en yta vars diameter åtminstone överstiger 4000 meter är en sådan ökning att förvänta. Därmed blir kanske det som inte finns av större vikt jämfört det som finns.

Både färdvägar och skålgropslokaler förekommer exempelvis anmärkningsvärt sällan vid detta, samt det mindre (200 – 500 meter) intervallet, vad gäller vallanläggning typ B. Vad frånvaron av dessa tidsmässigt diffusa fornlämningskategorier betyder bedöms svårt att säkert fastslå. Över lag påträffas färdvägar vid strax under hälften av hägnadsanläggningarna på avståndet 500 – 2000 meter.

Två hägnadsanläggningar ligger här tillräckligt närbeläget för att synas i undersökningen; Vallda 92:1 (L1996:2645) och Vallda 93:1 (L1996:2646) vilka är förlagda på ett avstånd av omkring 700 meter ifrån varandra, se figur 33.

Angående förekomsten av järnframställning/bearbetning så fortsätter trenden (eller kanske snarare avsaknaden av en sådan) från föregående sfär in i området 500 – 2000 meter från hägnadsanläggningarna räknat. Denna kategori, samman med depåfynd av brons kan förmodligen anses vara betydelselösa i sammanhanget.

Gravar eller gravfält påträffas inom aktuell radie kring samtliga hägnadsanläggningar. Tre hägnadsanläggningar avviker dock i det att det anträffas påfallande få gravar kring dessa, därtill är så fallet oaktat vilken av de aktuella distanserna som studeras. De åsyftade är de båda fornborgarna; Fjärås 169:1 (L1997:3816) och Frillesås 27:1 (L1997:3204), samt vallanläggningen (typ A); Lindome 1:1 (L1969:6972). Dessa skall ställas mot övriga hägnadsanläggningar som vardera genomgående har flera tiotals gravar och i många fall ett antal gravfält att uppvisa. Saken kan måhända förklaras av att anläggningarna med få kringliggande gravar är placerade i sådana marker vilka ej använts intensivt till jordbruk. Hägnadsanläggningarna i fråga omgärdas åtminstone delvis av skog vilken möjligen dolt de saknade fornlämningarna vid företagna inventeringar. Borträknat denna tolkning, framstår

bilden annars av att gravar avsiktligen ej förlagts kring dessa tre anläggningar, eller tvärtom att dessa hägnadsanläggningar avsiktligen har uppfört där gravar ej finns.

Då de två mindre radierna tillsammans (0 – 500 meter) betraktas parallellt kan man konstatera att ingen entydighet baserad på klass står att finna. Agrara lämningar förekommer synbarligen sällan vid dessa intervall, vilket indikerar att hägnadsanläggningar inte uppförts i direkt närhet till jordbruket. Vid den största distansen anträffas däremot agrara lämningar vid 80% av anläggningarna.

Vad gäller regelrätta boplatser kan sådana endast konstateras i två fall (Lindberg 44:1 - L1997:7433 och Träslöv 73:1 - L1996:1503). Då inom en radie av 500 meter.

Kanske det enda tydliga mönster som uppstår i en undersökning som denna är att mångfalden beträffande fornlämningar ökar i takt med att ytan som undersöks växer. Detta påvisar hur idévärlden som styr de rumsliga relationerna mellan placeringsvalet av diverse fenomen är svår att fånga i ett större perspektiv, åtminstone med ett sådant förhållningssätt som används i denna uppsats.

En berättigad fråga i sammanhanget är ifall geografisk närhet och antal fornlämningar inom detta kan spegla tillhörighet till en viss aspekt av samhällslivet, eller om det i själva verket snarare berättar om huruvida en hägnadsanläggning varit placerad i en bygds rumsliga centrum eller dess periferi?

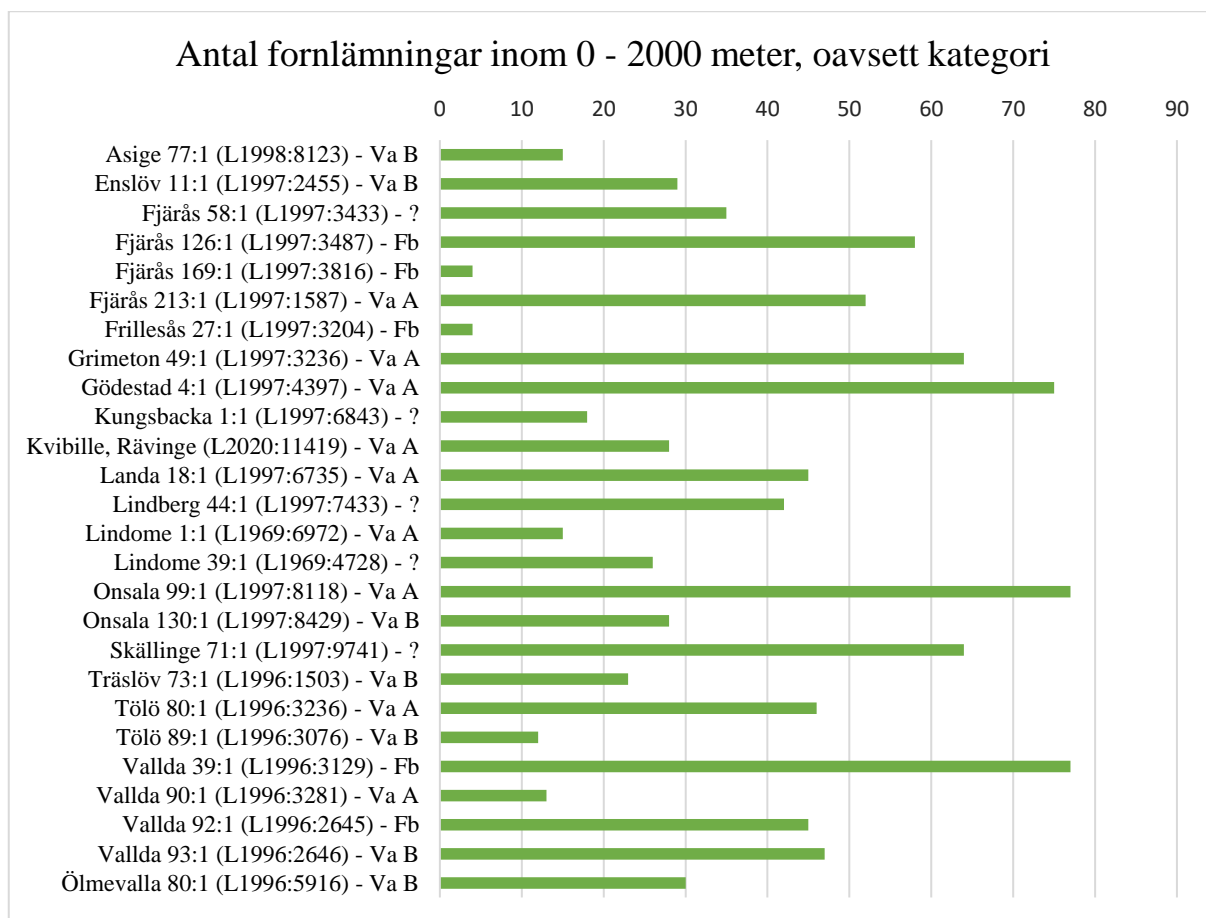

Figur 33. Vallda 93:1 (L1996:2646) sett från Vallda 92:1 (L1996:2645). Foto: Författaren.

2.6 I centrum eller i periferi?

Då man adderar samtliga fornlämningar inom 2000 meter kring hägnadsanläggningarna framträder en bild av att dessa är i varierande grad förlagda centralt i de forntida bygderna, se tabell 10 nedan.

Tabell 10. Alla fornlämningar inom 0 – 2000 meter, oavsett kategori.

Sju hägnadsanläggningar uppvisar fler än 50 fornlämningar inom angivna distans och kan sålunda anses centralt placerade; Fjärås 126:1 (L1997:3487), Fjärås 213:1 (L1997:1587), Grimeton 49:1 (L1997:3236), Gödestad 4:1 (L1997:4397), Onsala 99:1 (L1997:8118), Skällinge 71:1 (L1997:9741) och Vallda 39:1 (L1996:3129). Värt att notera är att inga av dessa bedöms tillhöra kategorin vallanläggning typ B, däremot anträffas fyra vallanläggning typ A, två fornborgar och en oklar anläggning.

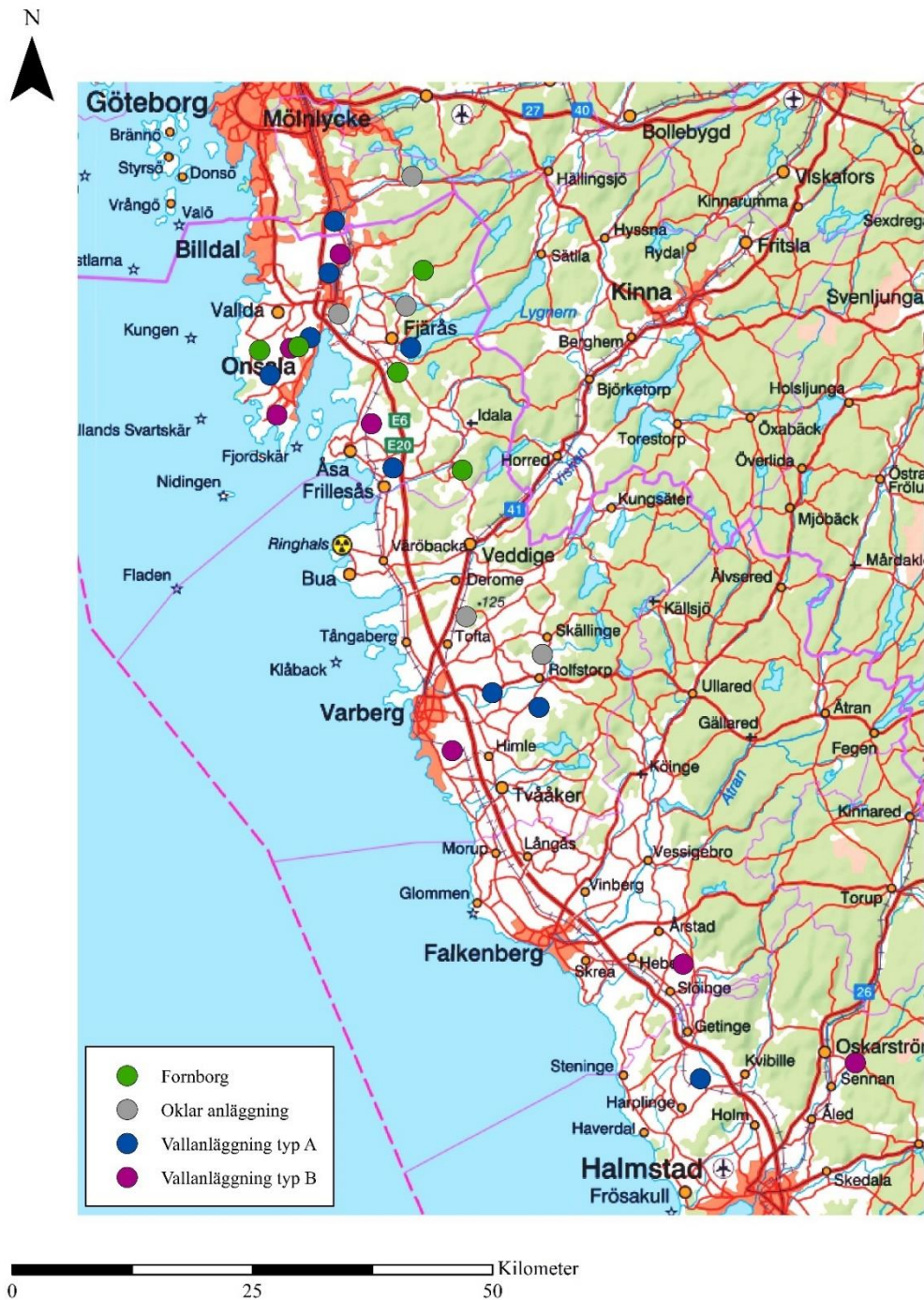
Ser man till den andra ytterligheten så finns sex hägnadsanläggningar vilka alla uppvisar 15, eller färre, omkringliggande fornlämningar; Asige 77:1 (L1998:8123), Fjärås 169:1 (L1997:3816), Frillesås 27:1 (L1997:3204), Lindome 1:1 (L1969:6972), Tölö 89:1 (L1996:3076) och Vallda 90:1 (L1996:3281) Dessa sex synbarligen perifert placerade hägnadsanläggningar är jämnt fördelade vad gäller kategoritillhörighet.

Gällande resterande 13 hägnadsanläggningar är fem klassade som vallanläggning typ B, tre vallanläggning typ A, fyra oklar anläggning och en fornborg.

Bilden som erhålls är den att av att fornborgar och vallanläggningar (typ A) placerades utan hänsyn till densiteten av kulturlandskap. Vallanläggning typ B förefaller däremot inte ha placerats i kulturlandskapets absoluta centrum, men ej heller helt entydigt i dess periferi.

2.7 Regionala mönster inom Halland

Som synes nedan i figur 34 framträder en relativt jämn fördelning över landskapet sett till kategori, undantaget de egentliga fornborgarna vilka enbart tycks förekomma i Hallands nordligare delar. De olika typerna av vallanläggningar däremot är synbarligen slumpmässigt förlagda, och förefaller således inte utgöra lokala skillnader i sedvänjor.

Figur 34. Regionala mönster inom Halland. (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

3. Diskussion och slutsats

Nedan avhandlas olika aspekter av resultatet vilka, i relation till uppsatsens syfte, behöver diskuteras. I en avslutande del av kapitlet presenteras de från diskussionen dragna slutsatserna sammanställt.

3.1 Begreppen

Resultaten av den företagna studien bekräftar tidigare forsknings erhållna uppfattning; att termen fornborg är ett begrepp som använts alltför okritiskt (jämför Olausson 1995, Wall 2003, Johansen & Pettersson 1993). I själva verket döljer sig en rad varierande fornlämningar bakom kategorin, av vilka flera svårligen kan tolkas som egentliga befästningar, varför ordvalet borg förefaller vara missvisande.

Som ett resultat av den genomgång som företagits i detta arbete har 25 fornborgsregistrerade anläggningar, samt en fornlämningsliknande lämning, vidare indelats till mer beskrivande kategorier. Som framgår i bilagorna (6.2 – 6.27) är fyra av dessa något osäkra som hägnadsanläggningar. Därtill har ett antal halländska fornborgar föreslagits vara felaktigt registrerade, alternativt konstaterats vara osäkra som fornlämning, varpå dessa ej studerats närmare, se avsnitt 2.1 *Egentliga hägnadsanläggningar*.

Nuvarande terminologi vad gäller lämningstyper (Riksantikvarieämbetet 2021) tycks svåra att applicera övertygande nog på det halländska materialet. Stundom förefaller allehanda lämningar som anträffas på ett berg kunna kallas för fornborg. Undersökningen har synliggjort hur lämningstyperna; fornborg och vallanläggning, är antikvariskt sett svårskiljbara under rådande definitioner. Den huvudsakliga skiljelinjen verkar finnas i det att den tidigare nämnda är befäst (Riksantikvarieämbetet 2021:20), medan den senare nämnda ”inte har haft försvarsfunktion” (Riksantikvarieämbetet 2021:61). Uppdelningen tycks ofrånkomligen godtycklig. Hur skall detta avgöras utan att några vägledande mått presenteras? I stort sett alla fornborgsregistrerade anläggningar i Halland kunde hjälpligt fungera som befästningar i något avseende, om dessutom trä ingått i konstruktionen kunde de allihop rent av kunnat anses vara välbefästa.

Konsekvensen av problematiken gör att en kvantitativ undersökningen av förekomsten över en större geografisk yta blir omöjlig, utan att närgående studier av de enskilda anläggningarna

företas. Måhända vore det rimligt att helt frångå fornborgsbegreppet, för att i stället endast använda vallanläggning, förslagsvis med underkategorierna; typ A och typ B (efter Olausson 1995). På så vis frångick man det på flera plan ofta kritiserade begreppet fornborg, men åtgärdade förvisso dock inte problematiken kring hur åtskiljandet av brons och järnålderns vallanläggningar skall göras gentemot exempelvis neolitiska vallanläggningar. I fornminnesregistret förekommer därtill ofta att ensamma vallar registreras som vallanläggningar, vilket indikerar på att en översyn av även kriterierna för denna lämningstyp vore nödvändig.

Den dagen en fornborg kan påvisas utgöra en militär befästning kunde denna antikvariskt benämnas som vallanläggning typ A, men med ett av dess egenskapsvärden angivna som befästning. Alternativt kunde förslagsvis ett visst måttförhållande mellan bredden och höjden på vällen användas för att urskilja huruvida denne kan ha utgjort en befästning eller ej. Visserligen vore även en sådan indelning behäftad med ett mått av godtycklighet, men dock i jämförelsevis mindre grad än inom nuvarande etablerade terminologi.

3.2 Morfologi

De konstruktionstyper som anträffats vid studiet av hägnadsanläggningarnas vallar redogörs för i 2.2.2 *Vallarnas sammansättning*. Vad gäller två av de påvisade valltyperna beskrivs dessa närmast som pärlbandsmur eller måhända stensträng, motsvarande Olaussons Va 6 eller Va 5, se figur 4. Dessa torde vara synnerligen enkla att sammanblanda med en djurhägnad. En genomgång av lämningstypen hägnad kunde kanske resultera i att ännu fler hägnadsanläggningar upptäcktes.

Som tidigare påtalats är frågan om eventuella timmerkonstruktioner av stor betydelse för hägnadsanläggningars effektivitet som avgränsningar. Olausson konstaterar att en förutsättning för att undersöka saken är att vällen i fråga konstruerats med murliv och fyllning (1995:149). I en helt rösad vall, som saknar fyllning av jord kan därmed timmerkonstruktioner förmodligen varken bekräftas eller dementeras. De halländska hägnadsanläggningar uppvisar ofta vallkonstruktioner vilka ej kunnat bedömas närmare än som helt eller delvis rösade vallar (se 2.2.2 *Vallarnas sammansättning*). Om jord en gång varit en beståndsdel i dessa vallar har den idag nästan helt runnit bort mellan stenarna. Sett till de valltyper som Olausson presenterar är Va 3 och Fb 4 (samt eventuellt Va 4) de som mest påminner om de halländska rösade vallarna. Typerna Fb 4 och Va 4 nämns av Olausson som exempel på sådana valltyper

där träkonstruktioner sannolikt ej bevaras. Om detta betyder att allt hopp är förlorat vad gäller att återfinna timmerkonstruktioner i majoriteten av de halländska hägnadsanläggningarna är dock därför avgjort.

För övrigt har Olausson anträffat lämningar av timmerkonstruktioner vid samtliga sina undersökningar av hägnadsanläggningar fränsett två, vanligen i form av kolskikt längs vallarnas längd och tvärriktning (1995:149). Bland de halländska hägnadsanläggningar som studerats har, utöver de ovannämnda valltyperna, även Olausson typ Va 5, Va 6 och Fb 5a förslagits.

Vid de av Olausson undersökta anläggningarna som dateras till brons- eller äldre järnålder har syftet med timmerkonstruktioner i vallen av författaren tolkats som ämnade att ”stabilisera denna och därmed utgöra ett fundament för någon form av överbyggnad”. Då kol påträffats vid undersökningen av dessa hägnadsanläggningar har det i allmänhet befunnits på en lägre nivå i vallen jämfört senare järnålderns anläggningar (1995:149f). Vad gäller Va 3, Va 5 och Va 6 är alla anträffade vid samma hägnadsanläggning, vilken tidsmässigt förefaller tillhöra förromersk järnålder (Olausson 1995:101).

Det träkol som observerats i samband med undersökningen av aktuella valltyper tycks dock ej ha varit möjlig att funktionstolka utan påträffades enbart som enstaka koncentrationer av kol (Olausson 1995:96f). Syftet med de inre timmerkonstruktionerna vad gäller Fb 5a, som tidsmässigt tillhör folkvandringstid, menar Olausson har varit att möjliggöra upprättandet av en högre konstruktion (1995:149). Det skall understrykas att det inte är befogat att datera de halländska anläggningarna på dessa grunder, då det kan förutsättas finnas lokala variationer avseende konstruktionsval.

I en avslutande del angående timmerkonstruktioner i hägnadsanläggningar skriver Olausson att; ”resultaten kan [...] sammanfattningsvis tolkas som att man utifrån lokala förutsättningar med tillgängligt material (sten, sand, lera, timmer m m) strävat efter att konstruera stabila och mer varaktiga vallar” (1995:150). Vilket kan hävdas indikera att ett pragmatiskt, snarare än ideologiskt, förhållningssätt i dessa aspekter har fått råda vid uppförandet av hägnadsanläggningar.

Vallarna tillhörande de halländska hägnadsanläggningarna är i regel förlagda vid sluttande ytor, så att en ytterligare höjd vunnits. Enstaka exempel på avvikelser från detta förekommer dock. Därtill är stundom den, på ovan angivna sätt, utökade höjden i vissa fall ej särskilt stor (se 2.2.1 *Vallarnas dimensioner*).

Genomgående är vallarna kraftigare raserade eller rentav helt frånvarande där mer sentida gärdesgårdar påträffas i anslutning till hägnadsanläggningarna. Då det alltså är bekräftat att hägnadsanläggningarna utgjort materialtäkt kan man även sluta sig till att ett visst mått av urval företagits då materialet plockats, vilket kan antas ha resulterat i att vallarna ytterligare raserats i jakt på önskvärt material. Flera hägnadsanläggningar uppvisar därtill tydliga tecken på att i senare tider vara omvandlade till djurhägnader. I vissa fall är dock dessa tecken tvetydiga och kan inte annat än spekuleras kring. Trots ovan beskrivna skador så kan vallarnas nuvarande dimensioner oftast anses vara trovärdigt jämförbara. Detta indikeras av det faktum att vallarna generellt sett är till storleken likvärdiga över längre sträckor, för att sedan antingen helt saknas eller vara markant mindre där sentida konstruktioner anträffas. De människor som efterhand nyttjat hägnadsanläggningarna för materialtäkt har sannolikt ej monterat ned vallarna i jämna lager, utan snarare tagit den sten som varit närmast tillhands.

Som uppges i bilagorna markeras en av öppningarna vid Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) av en rest sten som avslutning av vällen, vilket Olausson nämner har påträffats vid en hägnadsanläggning i Knivsta (Olausson 1995:230). I vilken utsträckning detta fenomen uppträder vore av värde för vidare forskning att utreda.

Av resultatet att döma är synbarligen endast en hägnadsanläggning (Lindberg 44:1 - L1997:7433) möjlig att betrakta som en eventuell gravhägnad. Tyvärr tillhör anläggningen en av de mest fragmentariskt bevarade som undersökts, vilket gör bedömningen i fallet osäker. I jämförelse med Olaussons undersökningar i Uppland, där sammantaget 13 hägnadsanläggningar undersöktes, befanns endast en tillhöra kategorin gravhägnad (1995). Det är dock oklart hur stor andel av hägnadsanläggningarna som kunde att förväntas utgöra gravhägnader. Vid exempelvis Tölö 89:1 (L1996:3076) och Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) återfanns ansamlingar av stenar, vilka föreslagits utgöra raserade konstruktioner. Dessa kunde dock vid undersökning måhända visa sig vara en slags oformliga stensättningar, vilket är en gravsättningsform som tidigare påvisats inuti hägnadsanläggningar (Johansen & Pettersson 1994:174f). Kategoriseringen av somliga hägnadsanläggningar hade således sannolikt omprövats om utgrävningar vidtogs.

3.4 Kulturlandskapet

Den kategorisering som företagits i denna uppsats utfördes bland annat för att undersöka huruvida kulturlandskapet i någon mån återspeglar de olika hägnadsanläggningstyperna. Den

övergripande bilden som erhållits av det forna kulturlandskapet kring halländska hägnadsanläggningar kan sägas vara att dessa skiljer sig åt sinsemellan individuella anläggningar oberoende av kategori. Få särskilt övertygande resultat berättar om associationer mellan en viss typ av hägnadsanläggningar och en viss aspekt av det forntida levnadssättet.

Den typindelning som företagits i detta arbete tycks inte ha varit relevant, alternativt sett så har typen av anläggning inte varit relevant vid det forntida placeringsvalet i kulturlandskapet. Resultatet, vad gäller studien av kulturlandskapet, är dock intressant då hägnadsanläggningarna betraktas individuellt. Sammantaget anträffas exempelvis gravar inom avståndet 0 – 200 meter vid åtta av 26 hägnadsanläggningar.

Boplatser verkar sällan vara förlagda närmare än 500 meter från hägnadsanläggningar, endast två exempel finns i denna undersökning. Dock förefaller avsaknaden av boplatser som osäker att dra några egentliga slutsatser från. Då dessa ej är synliga i landskapet före de påträffas borde de, jämfört med gravar och i viss mån agrara lämningar, sannolikt vara underrepresenterade i fornminnesregistret.

Uppsatsen synliggör den stora variationen angående det kring hägnadsanläggningar liggande kulturlandskapet inte minst i termer av central kontra perifer placering. Även i dessa aspekter tycks en rimligare inställning gentemot hägnadsanläggningarna vara att se dessa individuellt, och som uppförda av skilda orsaker. Utefter det tillvägagångssätt som företagits i denna uppsats kan man exempelvis då se Gödestad 4:1 (L1997:4397), Onsala 99:1 (L1997:8118) och Vallda 39:1 (L1996:3129) som centralt placerade i kulturlandskapet, medan Fjärås 169:1 (L1997:3816) och Frillesås 27:1 (L1997:3204) är perifert förlagda.

Genom ett mindre antal exempel kommenterar Olausson hur den rumsliga fördelningen av fornlämningsmiljön kring ”gravhägnader och andra kultiska hägnader” förhåller sig (1995:232). I Uppland förekommer dessa hägnadsanläggningar synbarligen både ensamliggande och rumsligt nära förbundna med omgivande fornlämningar. Därtill både inom såväl som mellan koncentrationer av gravar tillhörande bronsålder/äldre järnålder (Olausson 1995: 231–234). En nackdel med den artificiella uppdelning av undersökningsområdet vilken utgjort en grundval i denna uppsats är att koncentrationsgraden av fornlämningar förbises. Således är det inte möjligt att studera i vilken grad kluster av fornlämningar förekommer inom ett aktuellt intervall.

Enligt min mening bör, vid fortsatta studier av hägnadsanläggningar i Halland, ett mer småskaligt perspektiv intas, med fokus på den mindre bygden och med ett mer kvalitativt

metodval. För en sådan studie kunde denna uppsats dock fungera som en meningsfull utgångspunkt och bakgrund.

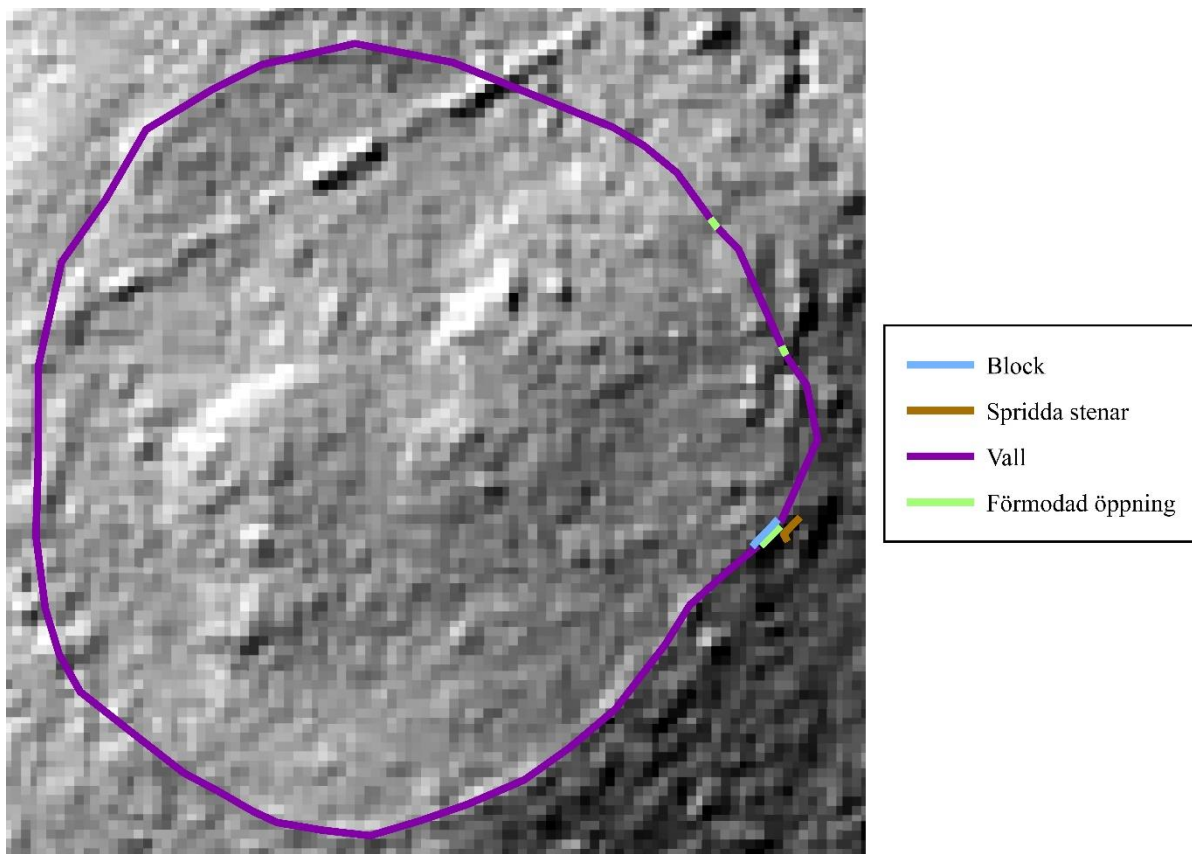
Man bör i kommande studier utreda huruvida samtliga Hallands hägnadsanläggningar är placerade i anslutning till vatten. I vissa fall är det uppenbarligen så, medan det i andra krävs mer ingående forskning kring konsekvenserna av utdikningar och landhöjningen för strandlinjerna. Exempelvis så tycks Långe mosse, som avskiljer Vallda 92:1 (L1996:2645) och Vallda 93:1 (L1996:2646), via Stockaån ha möjliggjort kontakt ut till havet.

3.5 Den regionala variationen

Med stöd av ortnamnsforskning kan man sluta sig till att i stort sett hela Hallands kustslätt var befolkad under järnåldern (Frisk & Larsson 1999:14 – 16). De utefter arbetets teoretiska utgångspunkt sett egentliga fornborgarna är samtliga förlagda till Hallands nordligaste delar, medan båda kategorierna vallanläggningar och de oklara anläggningarna är förhållandevis sporadiskt placerade. Det verkar dock osannolikt att de ovan åsyftade fornborgarna, till skillnad mot vallanläggningarna, skulle representera befästningar, eftersom det låter otroligt att befästningar i så fall ej uppförts i södra Halland. Det är hypotetiskt sett möjligt att norra Hallands fornborgar skall tillskrivas en viss epok, där behovet av befästningar sammanträffat med en större förmåga hos den forntida befolkningen i norra Halland vad gäller att befästa. Alternativt, att befästningsbehovet i norra Halland uppstått som konsekvens av att regionen var jämförelsevis mer konfliktfylld. Återigen skall dock påpekas att timmerkonstruktioner, om dessa funnits, potentiellt sett hade kunnat omkullkasta grunden för hela kategoriseringen (se 3.2 *Morfologi*). Att fullt ut förklara varför det enbart förekommer hägnadsanläggningar med kraftigare vallar i Nordhalland synes kräva studier inom en rad olika fält, och även om sådana företogs är det högst oklart om saken kan klarläggas. Måhända om en bergartsanalys genomfördes, där stenen i vallarna jämfördes mot den närliggande klippan kunde vallmaterialets proveniens diskuteras. Om därtill de enskilda stenar från vallarna analyserades vore det möjligt att efterforska spår från att stenen eventuellt brutits. Sålunda kunde ett resonemang föras kring i vilken utsträckning lokala variationer av lättillgänglighet till vallmaterialet funnits, och hur detta i slutändan teoretiskt sett kunde ha påverkat hägnadsanläggningarnas valldimensioner. Alltså om kraftigare valldimensioner varit relativt sett enklare att åstadkomma i vissa geografiska områden. Som illustreras i tabell 3 så är stenen vilken utgör vallarnas material i regel skärvtigt, vilket sannolikt indikerar antingen att stenen

brutits, eller att den insamlats från eroderade klippavsatser. Att en regional variation syns vad gäller storlek på vallar är mycket intressant, men tyvärr ej möjligt att trovärdigt förklara inom detta arbetes ramar.

Kvibille, Rävinge (L2020:11419) är i undersökningen unik i det avseendet att denne helt avgränsads av enbart vallar, och således ej överhuvudtaget nyttjar topografiska hinder som gräns (se figur 35 nedan). Dessa förhållande är i sammanhanget mycket ovanligt. I Bohuslän finns en svårbedömd anläggning; Tossene 163:1 - L1967:7056, vilken är registrerad som fornborg, men dock jämförelsevis är betydligt mindre. I övrigt anträffas ingen liknande anläggning i västra Västergötland eller västra Småland. I Skåne däremot påträffas sex vallanläggningar vilka kan vara relevanta i sammanhanget (se 1.2 Tidigare forskning).

Figur 35. Endast vallar som avgränsning. Kvibille, Rävinge (L2020:11419). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Problematiken med att åtskilja termerna fornborg och vallanläggning diskuteras i ovanstående 3.1 Begreppen, och synliggörs väl genom den aktuella hägnadsanläggningen. Som fornborg tycks Kvibille, Rävinge (L2020:11419) utgöra en slags ringvall i krönläge, vilket för övrigt förefaller vara en motsägelse inom den vedertagna begreppsapparaten (se 1.3.1.1). Sedd som

en vallanläggning är den dock i Halland ensam i sitt slag vad gäller storlek och övergripande bevaringsgrad.

Som nämndes i ovanstående avsnitt, 3.2 *Morfologi*, menar Olausson att hägnadsanläggningar uppförts utefter ”lokala förutsättningar med tillgängligt material” (1995:150). Angående Kvibille, Rävinge (L2020:11419) kan måhända Olaussons slutsats tala för att det, vad Halland anbelangar, unika placeringsvalet (och i förlängningen den unika sammansättningen) skall tillskrivas ett pragmatiskt förhållningssätt hos de som byggde hägnadsanläggningen. Så verkar det dock inte vara.

I jämförelse med Nordhallands sprickdalslandskap, där otaliga klippor finns vilka med relativt små ingrepp kunde fungera som hägnadsanläggningar, så är närområdet kring Kvibille, Rävinge (L2020:11419) skralt på likvärdiga topografiska förutsättningar. Kvibille, Rävinge (L2020:11419) är förlagd på det huvudsakligen långsluttande berget Rydsbjär, vars sydligaste avsnitt dock består av tämligen kuperad klippa. Av allt att döma kunde denna klippa användas som avgränsning, men så gjordes ej. När man under forntiden beslöt bygga en hägnadsanläggning fanns inom närområdet till Rydsbjär inget likvärdigt berg på över fyra kilometer. Trots att berget i någon utsträckning besitter ”de rätta” egenskaperna för att konstruera en terränganpassad hägnadsanläggning så har man valt att inte göra så. Enligt min mening talar saken för att en ideologisk åtskillnad finns mellan Kvibille, Rävinge (L2020:11419) och majoriteten av de övriga hägnadsanläggningarna i undersökningen.

Engström argumenterar för att danska hägnadsanläggningar företrädesvis bör ha utgjorts av ringvallar på lågland (1984:91). Måhända är Kvibille, Rävinge (L2020:11419) ett relativt nordligt prov på ovannämnda anläggningstyp. Som nämnts finns det dock minst ett eventuellt liknande exempel, i Bohuslän, som talar emot att det finns en specifikt sydlig eller nordlig tradition. Saken bör undersökas närmare före några säkra slutsatser kan dras.

3.6 I allmänhet

För att finna en väg framåt, mot en utökad förståelse av hägnadsanläggningar, tycks arkeologiska utgrävningar vara av nödvändighet. Frågor som kronologi och användningsfaser behöver bättre kunna besvaras för att dessa anläggningar skall kunna förstås ur ett samhälleligt perspektiv. Ovan har även ett mer kvalitativt förhållningssätt med fokus på mindre bygder nämnts som en önskvärd ingång. Därtill kunde måhända analogier till mer

kartlagda historiska kulturer, eller antropologiska studier, ge exempel på vad liknande anläggningar har för funktioner i samhällen som i någon mån påminner om den skandinaviska brons- och järnålderstidens förmodade hövdingadömen.

Frågor kring vad som skall anses vara funktionellt när det kommer till militärstrategi vid tidpunkten är även av stor vikt. Hur ser man på befästningar i ett krigarsamhälle, där man kan förmoda att personlig ära vunnits genom uppvisandet av stridsvilja?

Vad som med säkerhet kan sägas angående funktionen av hägnadsanläggningar är att dessa i någon mån avsett att avgränsa rumslighet. Min hållning är att hägnadsanläggningarna har haft mångskiftande funktion, både då dessa konstruerades och rekonstruerades, samt då dessa därefter eller däremellan överhuvudtaget i någon mån nyttjats.

3.7 Slutsatser

Som syns nedan kan en rad slutsatser dras angående hägnadsanläggningarna i Halland. Slutsatserna återges fördelade till kategorier, vilka är benämnda efter de områden som uppsatsens frågeställning direkt eller indirekt berör (se *1.1 Syfte och frågeställningar*).

3.7.1 Kring fornborgar

26 anläggningar bedöms som troliga hägnadsanläggningar (alltså fornborgar, utefter vedertagen terminologi), varav fyra är jämförelsevis otydliga. Genom undersökningen tydliggörs att en stor variation ryms inom lämningstypen; fornborg, i Halland. Vidare konstateras att termerna fornborg och vallanläggning enligt rådande antikvariska definitioner tycks svårskiljbara, vilket kunde åtgärdas med antingen förtydliganden eller att fornborgsbegreppet helt frångås. Utefter rådande antikvariska indelningar kunde fornborgar i stället benämnas som vallanläggningar med, om saken kunde påvisas, befästning specificerat som egenskapsvärde.

3.7.2 Hägnadsanläggningars form och uppbyggnad

Inuti vallarna tillhörande halländska hägnadsanläggningar kan i flera fall införlivade timmerkonstruktioner förmodas men måhända stundom vara svåra att belägga. Detta antas på grund av att somliga anläggningars typ av rösade vallkonstruktion befaras ha dåliga

förutsättningar för att bevara spåren av timmerstrukturer. Fortsättningsvis uppdagades att vallkonstruktioner tillhörande Hallands hägnadsanläggningar väsentligen är förlagda till sluttande ytor, varpå en ytterligare höjd på vallen erhållits. Hägnadsanläggningarnas vallkonstruktioner har i regel använts som materialtäkt vid uppförandet av närliggande stenkonstruktioner, synbarligen företrädesvis i senare tider. En förhållandevis varierande bevarandegrad hos hägnadsanläggningarna har iakttagits; stundom kan välbevarade konstruktionsdetaljer finnas, medan andra anläggningar bitvis förefaller vara helt ödelagda. Saken kan endast studeras närmare genom utgrävningar, vid vilka även vallarnas konstruktionstyp eventuellt kunde bedömas mer tillförlitligt. Skenbarligen har vallkonstruktionerna utgjorts av valltyper motsvarande Olaussons Va 2 – 6, eller Fb 2 – 5a, (se figur 4).

3.7.3 Kategorier och associationer

Olaussons kategorier avspeglar sig inte med tydliga associationer till någon särskild aspekt av kulturlandskapet. Över lag är resultaten av uppsatsen främst intressanta då hägnadsanläggningarna betraktas individuellt. En rad uppseendeväckande faktum kunde fastslås, exempelvis så förekommer gravar inom en radie av 200 meter vid omkring 30 % av hägnadsanläggningarna, något oftare vid vallanläggningar jämfört övriga kategorier. Vad gäller vallanläggning typ B så förekommer färdvägar och skålgropslokaler anmärkningsvärt sällan inom en radie av 200 – 2000 meter. Överhuvudtaget anträffas agrara lämningar mycket sällan inom 500 meter från hägnadsanläggningarna. Därtill kan boplatser inom en radie av 500 meter från hägnadsanläggningarna bekräftas i endast två fall. Dock är det för närvarande svårt att säga hur dessa slutsatser skall tolkas. Avslutningsvis angående kategorier och associationer skall påtalas att även densitet vad beträffar antalet fornlämningar i hägnadsanläggningarnas närområde är oberoende av Olaussons kategorier.

3.7.4 Hägnadsanläggningarnas fördelning över Halland

Olaussons kategorier tycks sakna betydelse för vart i landskapet som vallanläggningar geografiskt sett placerats. Däremot anträffas de egentliga fornborgarna, sett utifrån Olaussons kategorisering, endast i norra Halland. En ytterligare slutsats från arbetet är att den sydligast påträffade hägnadsanläggningen i Halland; (Kvibille, Rävinge - L2020:11419), är unik i det

avseendet att överhuvudtaget inga topografiska hinder utgör avgränsning, vilket förefaller ha varit ett ideologibaserat val.

3.7.5 Framtida forskning

Fortsatta utgrävningar är helt avgörande för att utöka förståelsen av hägnadsanläggningar. Mer kunskap behövs vad gäller den lokala variationen som kan finnas dold i en mer schablonartad beskrivning avseende exempelvis kronologi och användningsfaser. Som ytterligare förslag på fortsatta studier av hägnadsanläggningar bör ett mer kvalitativt förhållningssätt intas gällande landskapsstudier, med fokus på den mindre bygden. För att på så vis, om möjligt, belysa hur hägnadsanläggningarnas placering samspelar med det forna landskapet. Ytterligare en intressant väg framåt för att skapa förståelse för hägnadsanläggningar generellt sett kunde vara att diskutera funktion genom analogier till mer kända historiska samhällen, eller till eventuella antropologiska studier. Framtida undersökningar bör även, vad gäller det halländska materialet, studera i vilken grad hägnadsanläggningarna är förlagda vid farleder.

Förhoppningsvis kan det övergripande grepp som tagits i denna uppsats och den sammanställda katalogen ha ett värde även vid fortsatta studier av det halländska materialet.

4. Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att utveckla förståelsen av fornborgar i Halland, samt att nyansera bilden av dessa. En överväldigande majoritet av de halländska fornborgarna är förlagda i landskapets norra delar, vilket utgör en anmärkningsvärd snedfördelning över regionen.

Redan efter enstaka besök vid fornborgar syns att en stor variation döljs bakom begreppet fornborg. Variationsrikedomen gäller storlek, utformning och måhända även funktion. I uppsatsen används den mer funktionsneutrala benämningen hägnadsanläggning, medan fornborg specifikt avser en militärt befäst anläggning. Stundom är det dock nödvändigt att använda fornborgsbegreppet med en neutral innebörd då detta ingår i den antikvariskt korrekta terminologin.

För att visa på den mångfald som döljs i begreppet fornborg genomförs en inventering av samtliga anläggningar i Halland, följt av fältbesök vid vilka en klassificering baserad på morfologiska egenskaper företas. Därefter analyseras fornlämningsmiljön kring vardera anläggningen digitalt. Huvudsakligen utreds här huruvida hägnadsanläggningar (över lag eller indelade till underkategorier) kan associeras till en särskild aspekt av det forntida kulturlandskapet, samt om det överhuvudtaget syns några bestämda mönster i den regionala fördelningen.

Som utgångspunkt vid klassificeringen av hägnadsanläggningarna används Michael Olaussons avhandling (1995), vilken även utgör uppsatsens teoretiska grund i det avseendet att undersökningen utgår från att hägnadsanläggningar kan indelas till de av Olausson angivna kategorierna. Typerna benämns: fornborg, vallanläggning typ A, vallanläggning typ B och gravhägnad (Olausson 1995:52f). De kategorierna som Olausson använder skall dock endast ses som ett verktyg för att ”ringa in olika funktionella typer”, vilka han menar ej med nödvändighet skall ses som väsensskilda (1995:49f).

Uppsatsens material består av alla landskapet Hallands registrerade fornborgar, samt fornlämningsliknande lämningar eller fornlämningsliknande bildningar vilka omtalas som möjliga fornborgar. Deras antal uppgår till 34. Då materialet initialt studerades kunde åtta anläggningar konstateras vara tvivelaktiga eller omöjliga att studera, varpå 26 hägnadsanläggningar, eller förmodade sådana, valdes ut till en närmare studie.

Konklusioner från arbetet sammanställs i 3.7 *Slutsatser*, men kan kortfattat beskrivas besvara uppsatsens forskningsfrågor och dessutom även innefatta vissa observationer som mer indirekt är relevanta för ämnet.

Studien resulterade alltså i ett antal generella fakta, vilka mer eller mindre berör samtliga hägnadsanläggningarna. Bland dessa fakta kan nämnas att hägnadsanläggningarnas vallar i regel är förlagda i sluttande ytor, varpå en ytterligare höjdskillnad erhållits. Därtill är en genomgripande iakttagelse att byggnadsmaterial tagits från vallarna då man i senare tider uppfört stenkonstruktioner i närheten av anläggningarna. Ibland är det svårt att avgöra om hägnadsanläggningarna fullt ut representerar den ursprungliga byggnationen eller om lämningar omvandlats till djurhägnader i senare tider, samt om så är fallet till i vilken grad detta då skett.

Gällande indelningen till Olaussons kategorier så kunde fem hägnadsanläggningar ej indelas till kategori. 16 hägnadsanläggningar indelades till kategorin vallanläggning (varav nio typ A, och sju typ B). Slutligen är fem hägnadsanläggningar att betrakta som egentliga fornborgar.

I vissa enstaka fall kan vallarnas konstruktionstyp avgöras, medan de emellanåt inte kan beskrivas närmare än som helt eller delvis rösade vallar. Till de konstaterade konstruktionstyperna hör ett exempel på skalmur, ett mindre antal prov på skalmur eller terrassmur, samt flertalet förekommande pärlbandsmurar eller stensträngar. Förslagsvis är de valltyper som anträffas att jämföra med Olaussons Va 2 – 6, eller Fb 2 – 5a, (se figur 4).

Rörande Olaussons kategorisering förefaller denna, vad gäller Halland, vara irrelevant för placeringsvalet av hägnadsanläggningar i kulturlandskapet. Flertalet anmärkningsvärda sakförhållanden har dock kunnat konstateras i frågan om rumsliga relationer (se 3.7.3 *Kategorier och associationer*), men tolkningen av dessa fastslås tyvärr vara oklar. Den analys av kulturlandskapet som företagits gav intressanta resultat framför allt avseende enskilda eller ett mindre antal hägnadsanläggningar. En konsekvens av kulturlandskapsstudien blev att densiteten av fornlämningar kunde studeras. Således gavs en bild av i vilken grad hägnadsanläggningarna i Halland är centralt placerade i det forntida kulturlandskapet. Återigen visade sig dock resultatet här relevant endast gällande enskilda hägnadsanläggningar.

Den regionala fördelningen är jämn över landskapet Halland i fråga om de båda typerna av vallanläggningar. De egentliga fornborgarna däremot anträffas endast i Nordhalland. Vilket är svårt att tillfredställande förklara inom ramen för detta arbete.

En för övrigt intressant slutsats är att Kvibille, Rävinge (L2020:11419) kan fastslås skilja sig gentemot övriga hägnadsanläggningar, därtill sannolikt på ideologiska grunder vad gäller sedvänjor kring konstruktion.

För att nå utökad kunskap om det halländska materialet bör framtida forskning förhålla sig kvalitativt jämfört med detta arbetes kvantitativa perspektiv. I sammanhanget är dock det mest angelägna behovet att genom utgrävningar insamla ytterligare empiriska data.

Förhoppningsvis fungerar denna uppsats, med den sammanställda katalogen och datan (se 6. *Bilagor* och 2.2 *Morfologin hos hägnadsanläggningar*), som en god ingång till fördjupade studier av de halländska hägnadsanläggningarna.

Figur 36. Översikt av nordlig vall. Fjärås 169:1 (L1997:3816). Foto: Författaren.

5. Referenser

5.1 Bilder

Framsida: *Figur 1. Sydvästsveriges fornborgar*. Data: Riksantikvarieämbetet (hämtad 2022-04-12) - <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning-query>. Bakgrundsbild: Lapplänning (2009) *Sveriges Landskap* (hämtad 2022-04-12) - <https://sv.m.wikipedia.org/wiki/Fil:Sverigekarta-Landskap.svg>. Bilden är retuscherad.

5.2 Digitala resurser

Fornsök (2022) Riksantikvarieämbetet. <https://app.raa.se/open/fornsok/searchlamning> (hämtad 2022-02 & 2022-03)

Lantmäteriet (2022) *Min karta*. <https://minkarta.lantmateriet.se> (hämtad 2022-02 – 2022-05).

Riksantikvarieämbetet (2022) *Riksantikvarieämbetets öppna data*. <https://pub.raa.se/> (hämtad 2022-03)

5.3 Litteratur

Anglert, Mats. Larsson, Stefan. Mogren, Mats. Söderberg, Bengt. (2006). Att lägga ut diskursen i landskapet *I*: Larsson, Stefan (red.). *Centraliteter: människor, strategier och landskap*. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet s. 13–50

Borić, D., Hanks, B., Šljivar, D., Kočić, M., Bulatović, J., Griffiths, S., ... & Jacanović, D. (2018). Enclosing the neolithic world: a Vinča culture enclosed and fortified settlement in the Balkans. *Current Anthropology*, 59(3), s.336–346.

Bornfalk Back, A. (2016). Konflikt i den arkeologiska rekonstruktionen: en pacificerad förhistoria?. *Fornvännen*, 111(3), s.184–191.

Brink, K (2009). *I palissadernas tid: om stolphål och skärvor och sociala relationer under yngre mellanneolitikum*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2009

Damell, David & Lorin, Olle (2010). Fornborgsundersökningar i norra Södermanland: en slutrapport. *Situne Dei* (2006). 2010, s. 205–222

Engström, Johan (2012). Förhistorisk fortifikation. I: Burenhult, Göran (red.). *Arkeologi i Norden 2*. 2. utg. Stockholm: Natur & kultur, s.242–245

Engström, Johan (1984). *Torsburgen: tolkning av en gotländsk fornborg*. Diss. Uppsala : Univ.

Dubovtseva, Ekaterina & Косинская, Любовь & Piezonka, Henny & Чаиркина, Н. (2021). Settlements of the Amnya cultural type in the context of the Early Neolithic of North-Western Siberia. *Novosibirsk State Pedagogical University Bulletin*. 19. 94-.

Frisk, Michael & Larsson, Krister (1999). Agrarhistorisk landskapsanalys över Hallands län: länsöversikt. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Lindman, Gundela (1992) I sagans skimmer – Sägner och traditioner kring västsvenska fornborgar. I: Hall, Berit, Öborn, Gösta & Larsson, Lars-Olof (red.). *Borgar från forntid och medeltid i Västsverige*. Göteborg: Göteborgs arkeologiska museum. s.76–81

Haverling, Stellan (1996). *Kungsvägen genom Halland: [bidrag till halländsk kulturhistoria och underlag för vägminnesvårdsprogram]*. Göteborg: Region Väst, Vägverket

Hedenstierna-Jonson, C., Holmquist, L., & Olausson, M. (2013). The Viking Age paradox: continuity and discontinuity of fortifications and defence works in eastern Scandinavia. I: *Landscapes of Defence in Early Medieval Europe*. s.285–301

Jaeger, M. (2016). *Bronze Age Fortified Settlements in Central Europe*.

Johansen, Birgitta & Pettersson Jensen, Ing-Marie (1993). *Från borg till bunker: befästa anläggningar från förhistorisk och historisk tid*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Johansen, Birgitta & Pettersson, Ing-Marie (1994). Nya perspektiv på fornborgar och gravar - En undersökning i Hyltinge, Södermanland. I: Jensen, Ronnie & Bertilsson, Ulf (red). *Odlingslandskap och fångstmark: en vänbok till Klas-Göran Selinge*. Stockholm: Fornminnesavd., Riksantikvarieämbetet

Johansson, I. (2011). *Fornborgar: en studie med fokus på Hallands fornborgar*.

Karlsson Lönn, Marianne (1992) Borgen, Borrevägg, Rane Slott och Slottet. I: Hall, Berit. Öborn, Gösta & Larsson, Lars-Olof (red.). *Borgar från forntid och medeltid i Västsverige*. Göteborg: Göteborgs arkeologiska museum. s.64-74

Kristiansen, K. & Larsson, T. B. (2005). *The rise of Bronze Age society: travels, transmissions and transformations*. Cambridge: Cambridge University Press

Riksantikvarieämbetet (2021) *Lista med lämningstyper och antikvarisk praxis - Version 5.0*.

Ling, J., Hjärthner-Holdar, E., Grandin, L., Stos-Gale, Z., Kristiansen, K., Melheim, A. L., ... & Canovaro, C. (2019). Moving metals IV: Swords, metal sources and trade networks in Bronze Age Europe. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 26, 101837.

Shennan, S. (2018). *The first farmers of Europe: an evolutionary perspective*. Cambridge: Cambridge University Press

Säve, Carl. 1852. Om Gotlands äldsta fornlemningar. *Annaler för Nordisk Oldkyndighed* 12. Köpenhamn. s. 130–170.

Taavitsainen, Jukka-Pekka (1990). *Ancient hillforts of Finland: problems of analysis, chronology and interpretation with special reference to the hillfort of Kuhmoinen*. Diss. Helsingfors : Univ., 1991

Thuestad, A. E., Brendalsmo, J., Sollund, M. L. B., & Guttormsen, T. S. (2016). «Bygdeborger»-en kulturminnekategori til begeistring og besvær. *Heimen*, 53(3–04), 295–311.

O’Driscoll, J. (2017). Hillforts in prehistoric Ireland: a costly display of power?. *World Archaeology*, 49(4), s.506-525.

Olausson, M. (2009). At peace with walls—fortifications and their significance AD 400-1100. I: Holmquist, L. & Olausson, M. (red.). *The martial society: aspects of warriors, fortifications and social change in Scandinavia*. Stockholm: Archaeological Research Laboratory, Stockholm University

Olausson, M. (1995). *Det inneslutna rummet om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f Kr till Kristi födelse*. Katalog. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Wall, Åsa (2003). *De hägnade bergens landskap: om den äldre järnåldern på Södertörn*. Diss. Stockholm : Univ., 2003

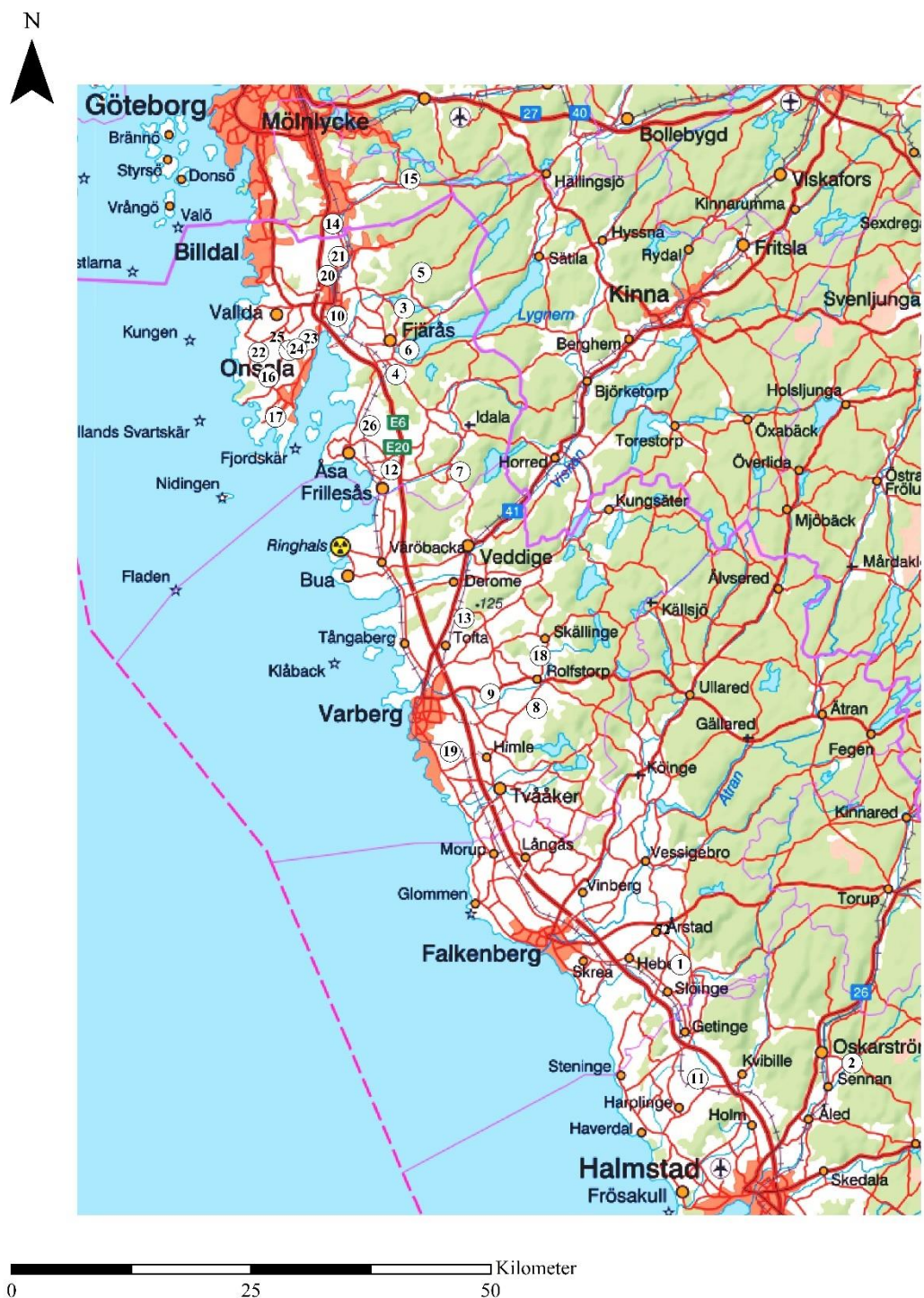
Wranning, Per. (2015). *Tjärby–Lokala sedvänjor och långväga kontakter*. Förromerskt grav- och byggnadsskick ur ett halländskt perspektiv.

5.4 Muntliga uppgifter

Nilsson, Mats. Antikvarie, arkeologi. Kulturmiljö Halland. 2022-06-15

6. Bilagor

Här presenteras en katalog som inbegriper samtliga hägnadsanläggningar vilka varit föremål för närmare studier. Nedan ges en översikt där vardera hägnadsanläggningens geografiska position visas. Hägnadsanläggningarna har tilldelats identifikationsnummer, se tabell 11.

Figur 37. Geografisk placering av hägnadsanläggningar i Halland, (se även tabell 11 nedan). (Lantmäteriet 2022).

Bilden är retuscherad.

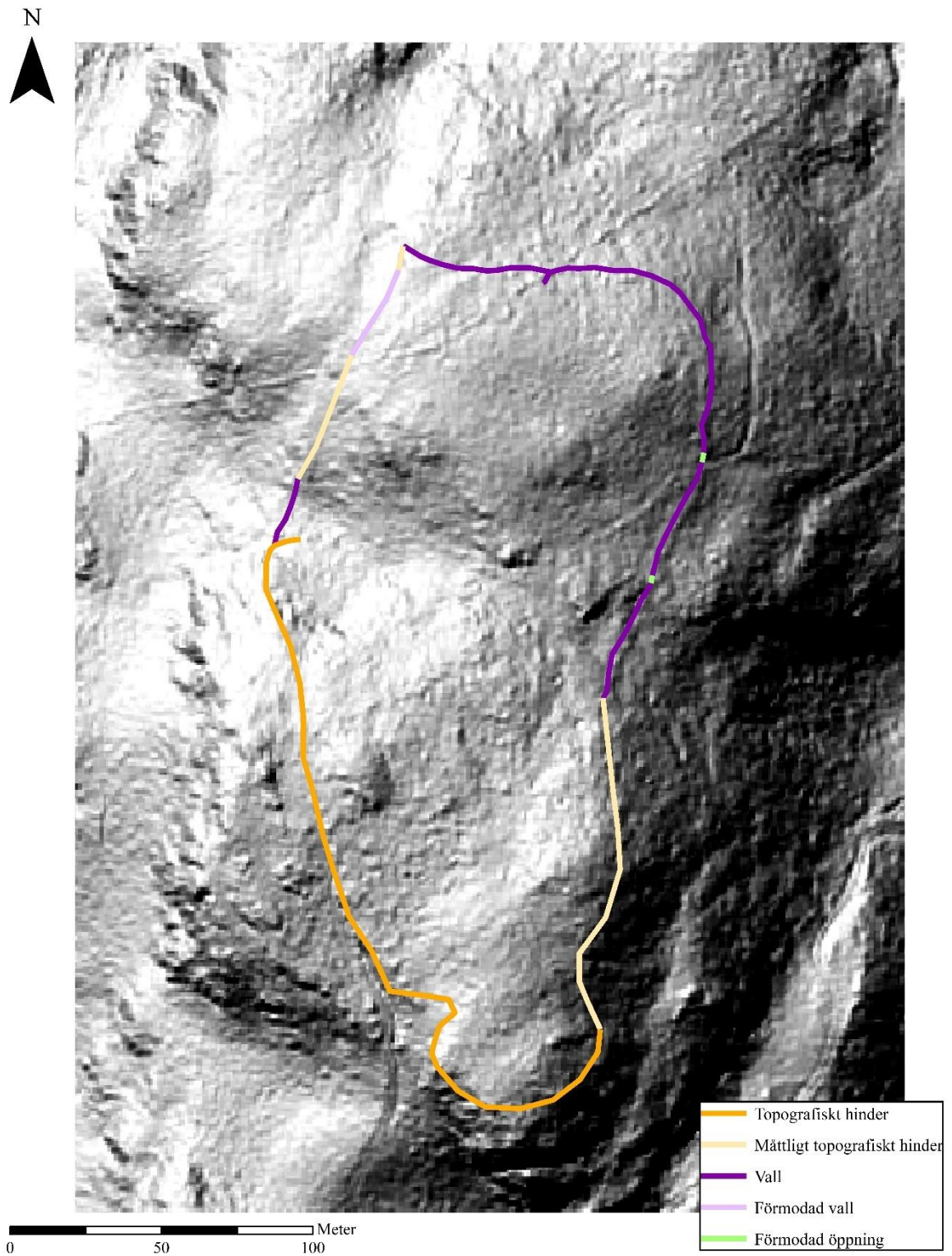
Tabell 11. Hägnadsanläggningarnas identifikationsnummer i figur 37.

Hägnadsanläggning	Nummer
Asige 77:1 (L1998:8123)	1
Enslöv 11:1 (L1997:2455)	2
Fjärås 58:1 (L1997:3433)	3
Fjärås 126:1 (L1997:3487)	4
Fjärås 169:1 (L1997:3816)	5
Fjärås 213:1 (L1997:1587)	6
Frillesås 27:1 (L1997:3204)	7
Grimeton 49:1 (L1997:3236)	8
Gödestad 4:1 (L1997:4397)	9
Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)	10
Kvibille, Rävinge (L2020:11419)	11
Landa 18:1 (L1997:6735)	12
Lindberg 44:1 (L1997:7433)	13
Lindome 1:1 (L1969:6972)	14
Lindome 39:1 (L1969:4728)	15
Onsala 99:1 (L1997:8118)	16
Onsala 130:1 (L1997:8429)	17
Skällinge 71:1 (L1997:9741)	18
Träslöv 73:1 (L1996:1503)	19
Tölö 80:1 (L1996:3236)	20
Tölö 89:1 (L1996:3076)	21
Vallda 39:1 (L1996:3129)	22
Vallda 90:1 (L1996:3281)	23
Vallda 92:1 (L1996:2645)	24
Vallda 93:1 (L1996:2646)	25
Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)	26

6.1 Katalog över hägnadsanläggningar i Halland

I denna katalog redovisas planskisser, sammanfattande beskrivning, och vissa förtydligande avseende vardera hägnadsanläggningens egenskaper. Till detta återfinns här även motivering till klassifikation utefter Olaussons indelning (se *1.3.1.2 Olaussons terminologi*).

6.2 Asige 77:1 (L1998:8123)

Figur 38. Asige 77:1 (L1998:8123). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallkonstruktionerna är förlagda vid den nordliga halvan av det aktuella berget. Vallarna i fråga är vanligen mellan tre – sex meter breda och 0,2 – 0,4 meter höga (med en yttre höjd av omkring 0,6 meter). Sammantaget sträcker sig vallen bortåt 289 meter. Vallen kan till sin konstruktion ej beskrivas närmare än som en delvis rösad vall (Va 3?), huvudsakligen sammansatt av skärviga stenar med storleken 0,2 – 0,7 meter i diameter. Sammanlagt innesluts en yta av omkring 1,7 hektar.

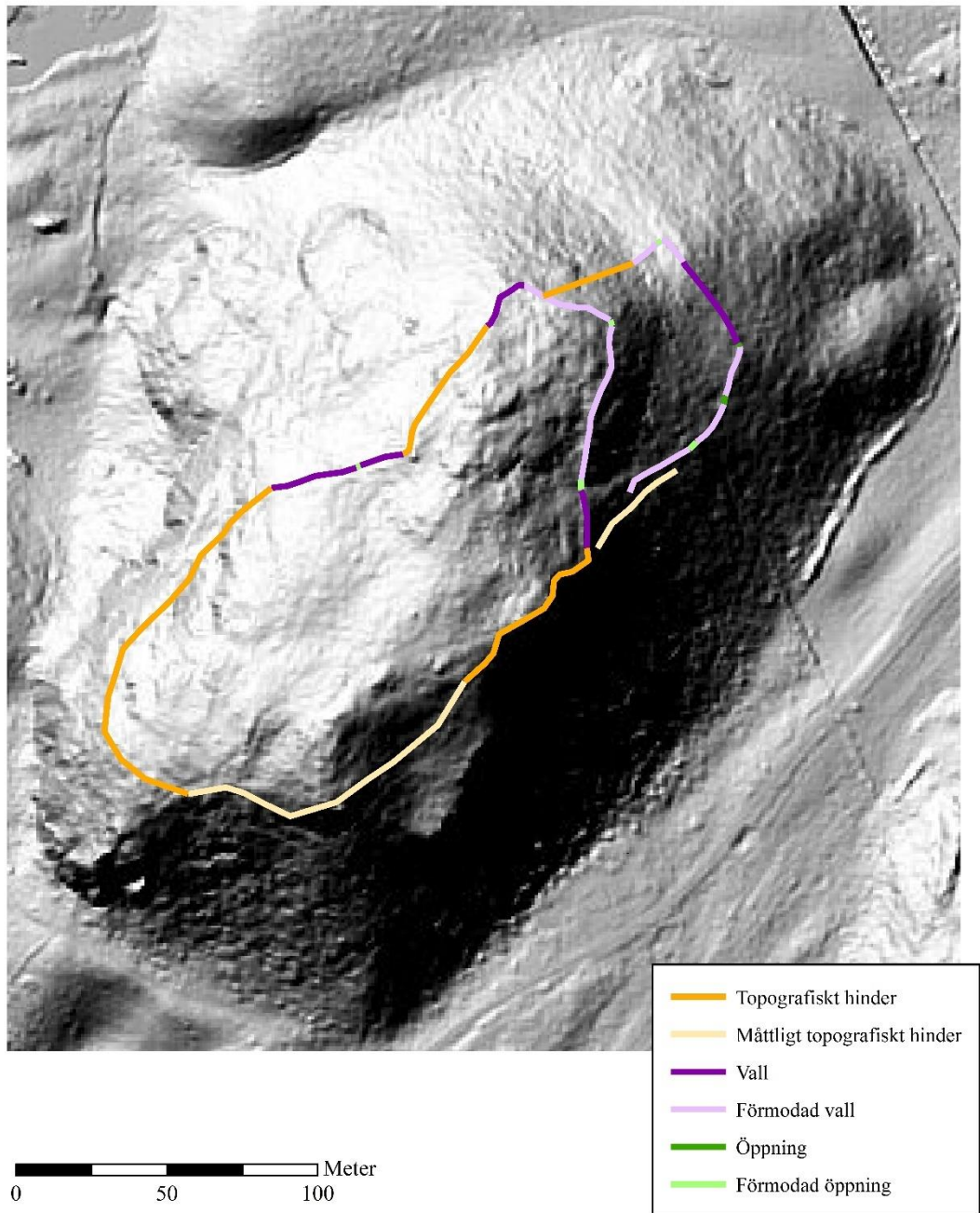
Vallen avbryts i två fall av förmodade öppningar. Av de förmodade öppningarna sammanfaller den norra med en sentida traktorväg, varför även öppningen i fråga antas vara sentida. Den andra förmodade öppningen markeras av dels en frånvaro av vallmaterial, dels av en mot vallens längdriktning vinkelrät linje av sten som förefaller medvetet placerad. Omkring 25 meter vidare söderut längs anläggningens gräns påträffas en sträcka på cirka 115 meter där ingen egentlig avgränsning utöver en sluttning står att finna.

I väst finns en vall som vid första anblick kunde tas för naturligt nedrasad sten, men som sedan konstaterades vara konstruerad. Norr om vallen anträffades ännu ett avsnitt som inte tydligt avgränsas av vare sig vallar eller topografin.

I norr löper gärdesgårdar, vilka man kan förmoda har konstruerats av material från hägnadsanläggningen.

Asige 77:1 (L1998:8123) kan inte anses vara helt avgränsad, varpå den bedöms tillhöra Olaussons kategori vallanläggning typ B.

6.3 Enslöv 11:1 (L1997:2455)

Figur 39. Enslöv 11:1 (L1997:2455). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

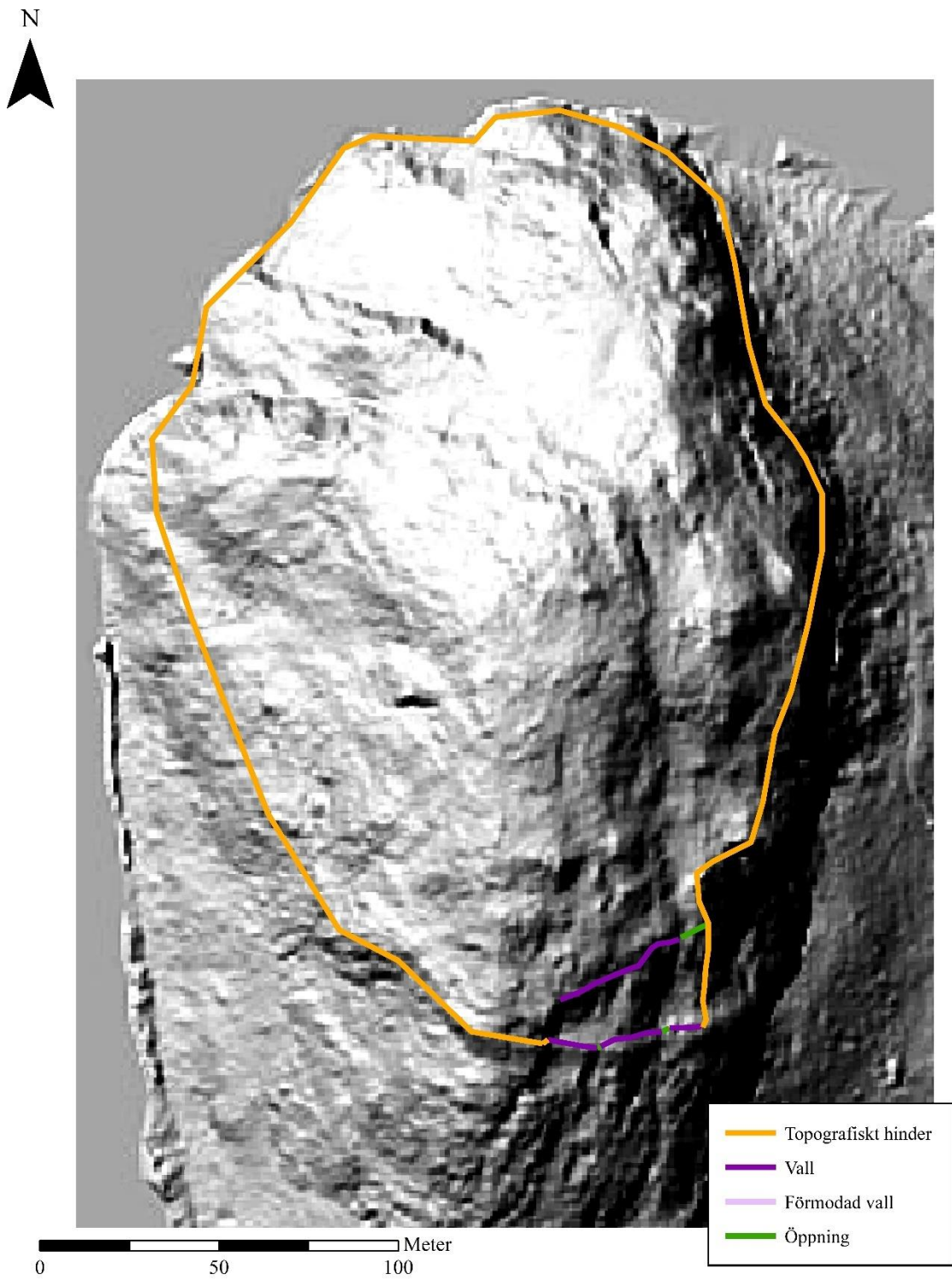
Vallarna är placerade i den nordliga halvan av anläggningen, från vilken en ”annexliknande” yttre hägnad tycks uppförd. Vanligtvis mäter vallarna två – fyra meter på bredden och 0,5 meter på höjden, där en yttre höjd på omkring 0,7 meter uppmätts. Längden på vallarna uppgår till 277 meter. Vallens sammansättning kan ej beskrivas närmare än som en delvis rösad vall (Va 3?), där stenen som använts är skärvig och av en storlek på mellan 0,3 – 0,8 meter. Till detta har även i viss mån stora block använts som vallmaterial. Hägnadsanläggningens mäter ytmässigt 1,8 hektar, där även den yttre vallens inhägnade yta inräknats.

I den norra delen av den inre hägnadsanläggningen syns ett vallavsnitt där en tydlig vall påträffas. En förmodad vall fortsätter sedan medurs längs med krönet av berget tills då en modern stig korsar över denne. Vid denna moderna stig anträffas en eventuell öppning. Här och vidare medurs, fram tills där avgränsningen övergår till topografiskt hinder, är vallen förlagt ovanför ett kraftigt stup, och alltså till synes onödig ur ett rent funktionellt perspektiv om syftet med konstruktionen vore att avgränsa området. Ett liknande förhållande råder vid den 45 meter långa vall som syns rakt nordvästligt om hägnadsanläggningens centrumpunkt. Hägnadsanläggningens sydöstra gräns utgörs av ett måttligt topografiskt hinder, vilket avsnittet benämndes som då den idag innefattar den ena stigen upp till berget. Dock påträffas här mängder av stora stenar och block, varför anläggandet av nämnda stig kan ha föregåtts av en betydande uppröjning. Före denna uppröjning kan avsnittet ha varit betydligt mer svårpasserat. Gällande ”annexhägnaden” som nämnts ovan så är dennes vall tydlig vid den nordöstra gränsen. Väster och söder ifrån det tydliga partiet kan vallen följas enbart som ett enkelt lager stenar. Ur denna hägnad upptäcks även två öppningar som markerats med stenrader vinkelrätt placerade gentemot vallens längdriktning. Norr om annexhägnaden anträffas flertalet gärdesgårdar vilka kan konstruerats av sten från hägnadsanläggningen.

Det skall påpekas att lämningen Enslöv 11:1 (L1997:2455) generellt sett innehåller ett visst mått av osäkerhet. I området kring berget påträffas djurhägnader vilka ha vissa likheter med hägnadsanläggningens vallar, i synnerhet med annexhägnaden. Måhända är anläggningen så som den uppmålas i planskissen alltså delvis utgjord av en slags gärdesgård. Därtill är flera av vallarna, även vad gäller den inre hägnaden, förmodligen raserade till följd av deras placering vid krönet av en mycket brant sluttning.

Då Enslöv 11:1 (L1997:2455) ej kan betraktas som helt avgränsad kategoriseras denna som vallanläggning typ B.

6.4 Fjärås 58:1 (L1997:3433)

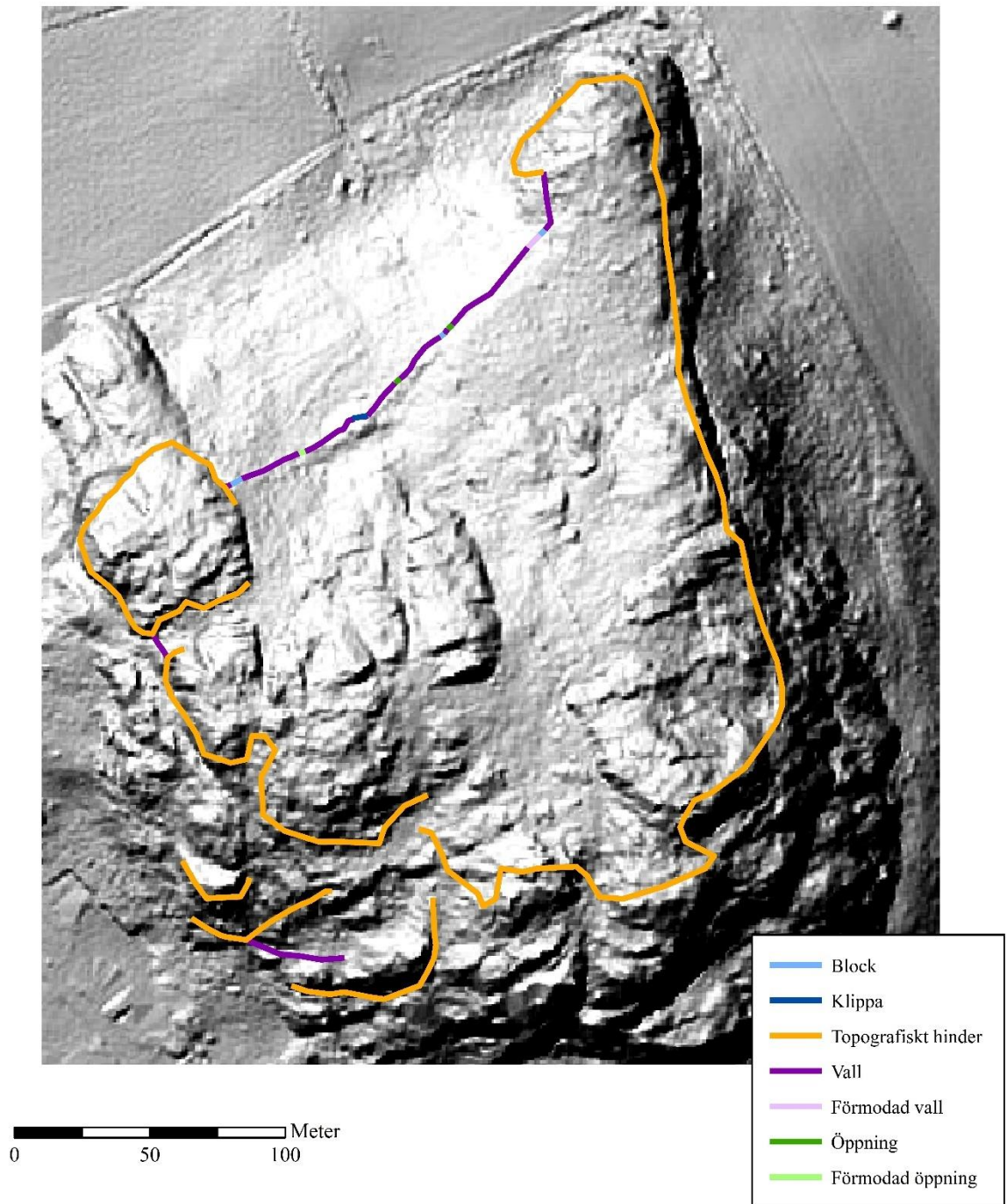

Figur 40. Fjärås 58:1 (L1997:3433). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallarna, som vad konstruktionstyp anbelangar är oklara, återfinns i två rader vid det sydliga krönet av ett berg på en udde. Vallarna i fråga är två – sex meter breda och som högst 0,4 meter, men dock i regel endast 0,2 meter höga. Materialet som bildar vällen är sten, vars form är oklar, av en storlek på uppskattningsvis mellan 0,2 och 0,6 meter. Sammanlagt sträcker sig dessa 77 meter och inhägnar tillsammans med topografiska hinder en yta av 3,5 hektar.

Uppenbarligen har Fjärås 58:1 (L1997:3433) utsatts för åverkan i senare tider. Utöver rikligt med gårdesgårdar i området har även det närliggande säteriet i Rossared terrassmurar och husgrunder vilka kan tänkas vara uppförda av hägnadsanläggningens forna vall. Att de två vallarna tycks fullständigt avgränsa den innesluta ytan styrker de öppningar som antyds. Anläggningen förmodas ha varit antingen en fornborg eller en vallanläggning typ A, men vilket av dessa som är riktigt kan ej besvaras inom ramen för detta arbete.

6.5 Fjärås 126:1 (L1997:3487)

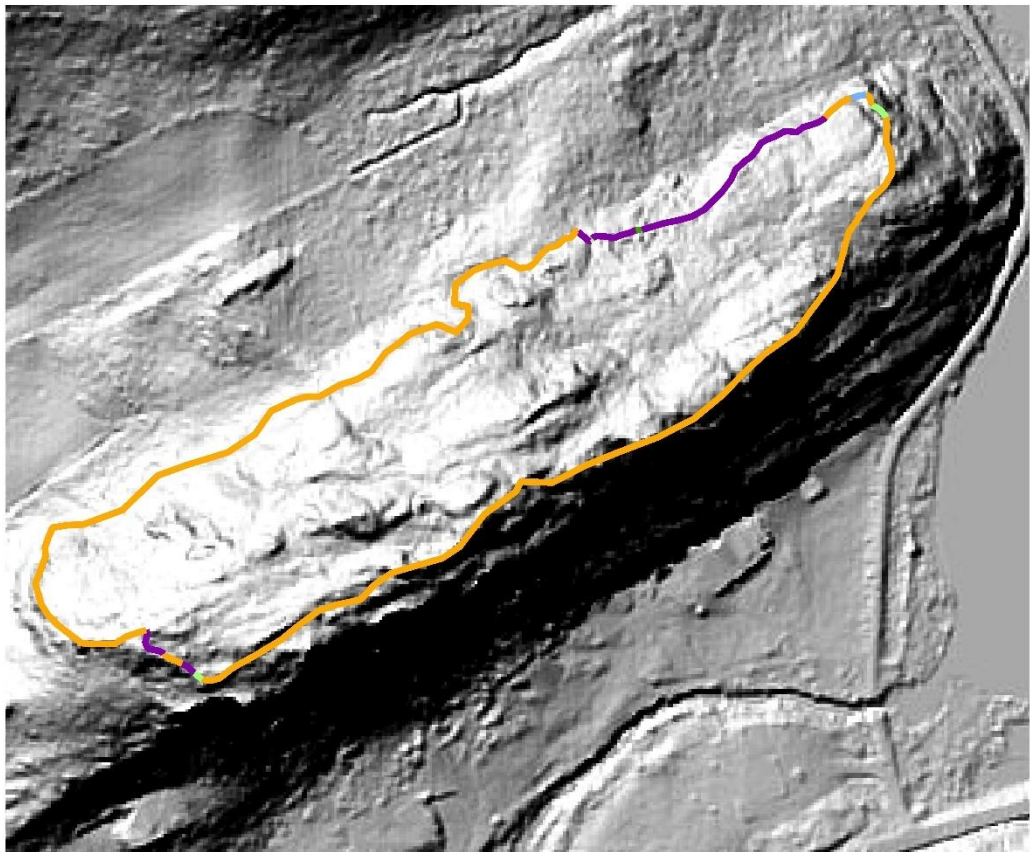

Figur 41. Fjärås 126:1 (L1997:3487). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Det redan naturligt väl avgränsade berget uppvisar tre sträckor med vallar, varav två kortare avsnitt som återfinns i klyftor vid väst och sydväst. Dessa är enbart ungefärligt markerade. Den långa vallen är 1,5 – 5 meter bred och 0,3 – 0,7 meter hög (med en yttre höjd av uppemot en meter). Materialet som utgör denna vall är till formen skärvtigt och mellan 0,4 och 0,6 meter i diameter, samt i viss mån utgjort av både stora block och flyttblock. Sammanlagt är vallen omkring 211 meter lång och inhägnar tillsammans med topografiska hinder 4,2 hektar. Den västra delen av vallen kan ha utgjorts av en slags större skalmur, förslagsvis Olausson typ Fb 5a. Trots att vallen är mycket illa medfaren talar dels den ansevärd mängden sten, dels en inre stenrad i vallens längdriktning (vilken då utgör det tredje livet utifrån räknat) för saken. Men vid en enbart okulär undersökning kan givetvis en sådan sak ej fastslås fullgott. Mot öst avsmalnar muren och får så småningom karaktären av en gärdesgård, vilket kan förmodas representera en mer sentida omvandling av hägnadsanläggningen. En intressant detalj är det att vallen återkommande löper in i klippa ovanpå vilken i ett fall förmodade rester av konstruktionen anträffas, vilket då eventuellt talar om vallens ursprungliga höjd som då vore väsentligt högre än ovan angivet.

Beaktat vallens dimensioner och det faktum att hägnadsanläggningen är helt avgränsad följer kategoriseringen fornborg.

6.6 Fjärås 169:1 (L1997:3816)

0 50 100 Meter

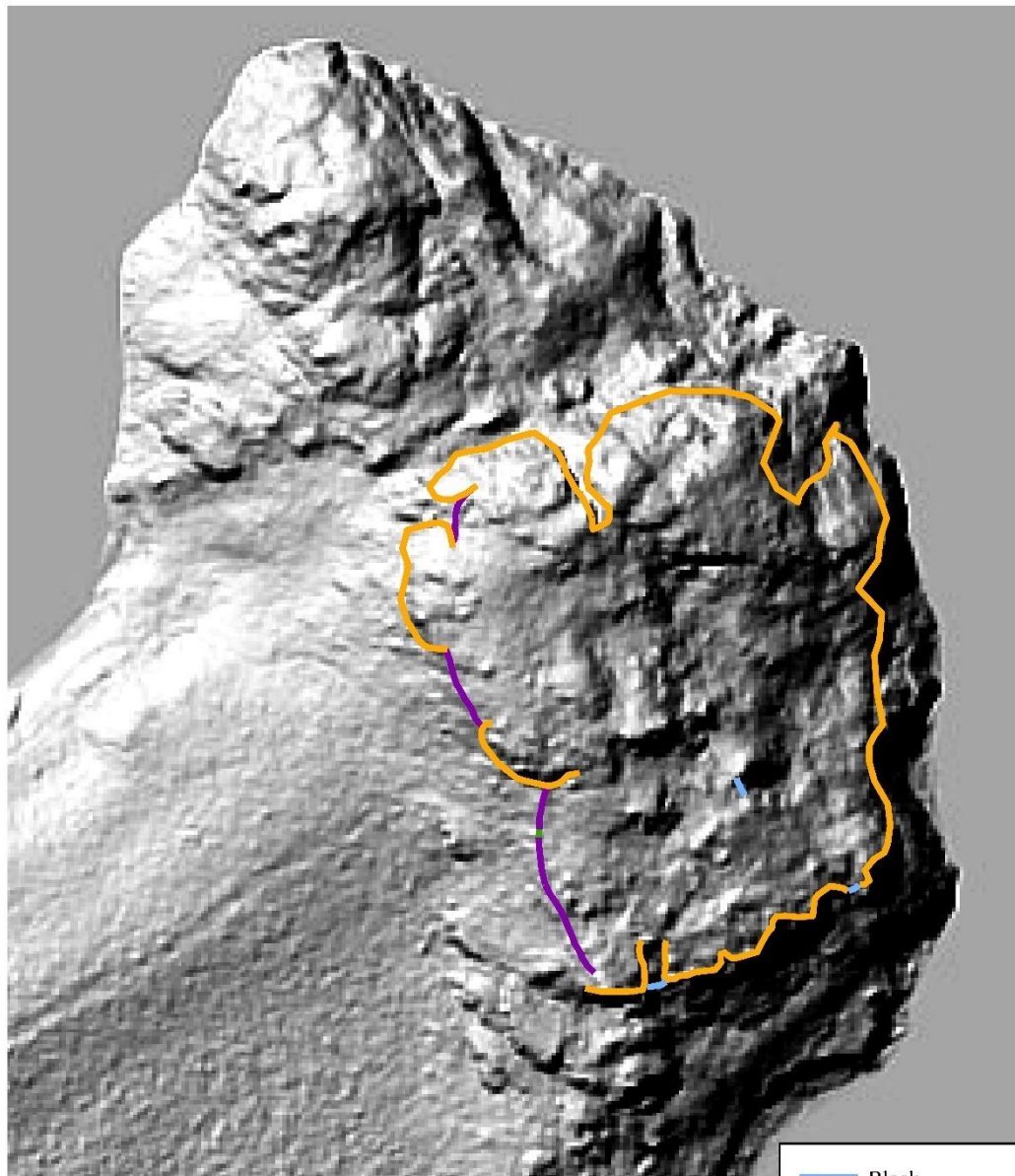
	Block
	Topografiskt hinder
	Vall
	Öppning
	Förmodad öppning

Figur 42. Fjärås 169:1 (L1997:3816). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Gränserna för Fjärås 169:1 (L1997:3816) utgörs förutom topografiska hinder av vallar vid två avsnitt. Ett kortare parti påträffas i sydväst, medan huvudparten syns i norr. Den nordligt belägna vallen är mellan två och fem meter bred, 0,2 och 0,7 meter hög (upp till 1,5 meters yttermått). Vallen är kraftigt raserad och till detta synbarligen delvis återskapad som djurhägnad i senare tider. Av Olaussons valltyper syns Fb 4 mest trolig. Materialet som utgör dessa lämningar är stenar i storleken 0,2 till 0,7 meter, bland vilka både rundade och skärviga former syns. Därtill anträffas även ett antal stora block som ingår i vallen. Den sammanlagda längden för konstruktionerna är 110 meter, vilket samman med topografiska hinder avgränsar 1,9 hektar.

Denna hägnadsanläggning är väl avgränsad och tillfaller, beaktat valldimensionerna, kategorin fornborg.

6.7 Fjärås 213:1 (L1997:1587)

0 50 100 Meter

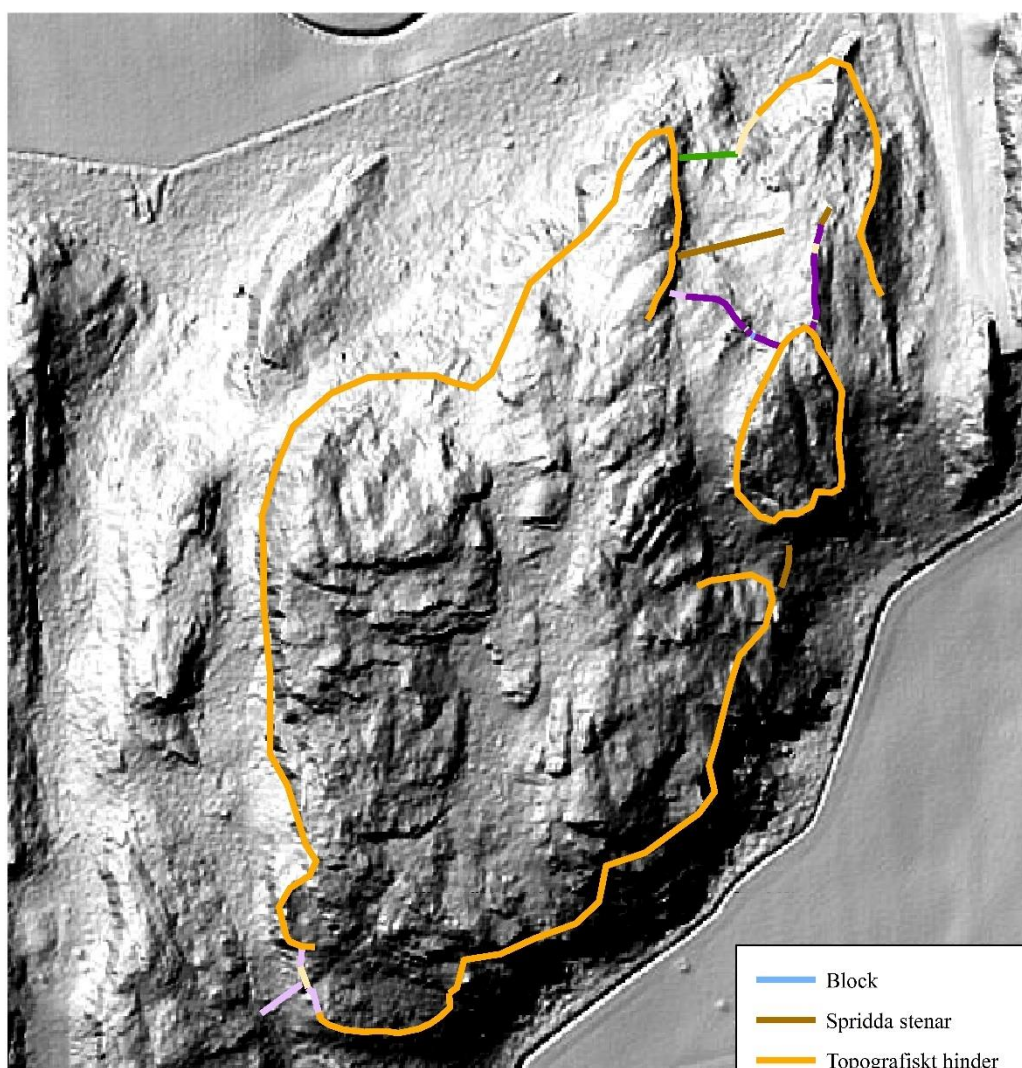
	Block
	Topografiskt hinder
	Vall
	Öppning

Figur 43. Fjärås 213:1 (L1997:1587). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallarna är förlagda till anläggningens västra partier. Dock anträffas därtill somliga ansamlingar av block som måhända varit funktionella i avgränsande syfte. De västligt belägna vallarna är i regel mellan en – fyra meter breda, 0,2 – 0,5 meter höga, men där i synnerhet de sydligaste avsnitten uppnår en yttre höjd av uppemot 1,5 meter. Sannolikt har den nu kraftigt raserade vällen uppförts med skalmursteknik (Fb 4?) eller som en terrassmur, vilket antyds av ett antal större stenar på rad. I övrigt är materialet bestående av 0,3 – 0,6 meter stora stenar där en del är skärviga och andra rundade, sett till form. Därtill ingång ett antal stora block i konstruktionen, som uppmäter en längd av 86 meter och samman med topografiska hinder innefattar 1,4 hektar mark.

Hägnadsanläggningen är väl avgränsad men placerad med hänsyn till vallarnas dimensioner i kategorin vallanläggning typ A.

6.8 Frillesås 27:1 (L1997:3204)

- Block
- Spridda stenar
- Topografiskt hinder
- Måttligt topografiskt hinder
- Vall
- Förmodad vall
- Öppning
- Förmodad öppning

0 50 100 Meter

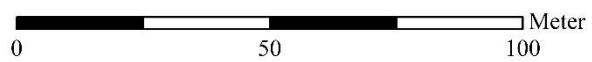
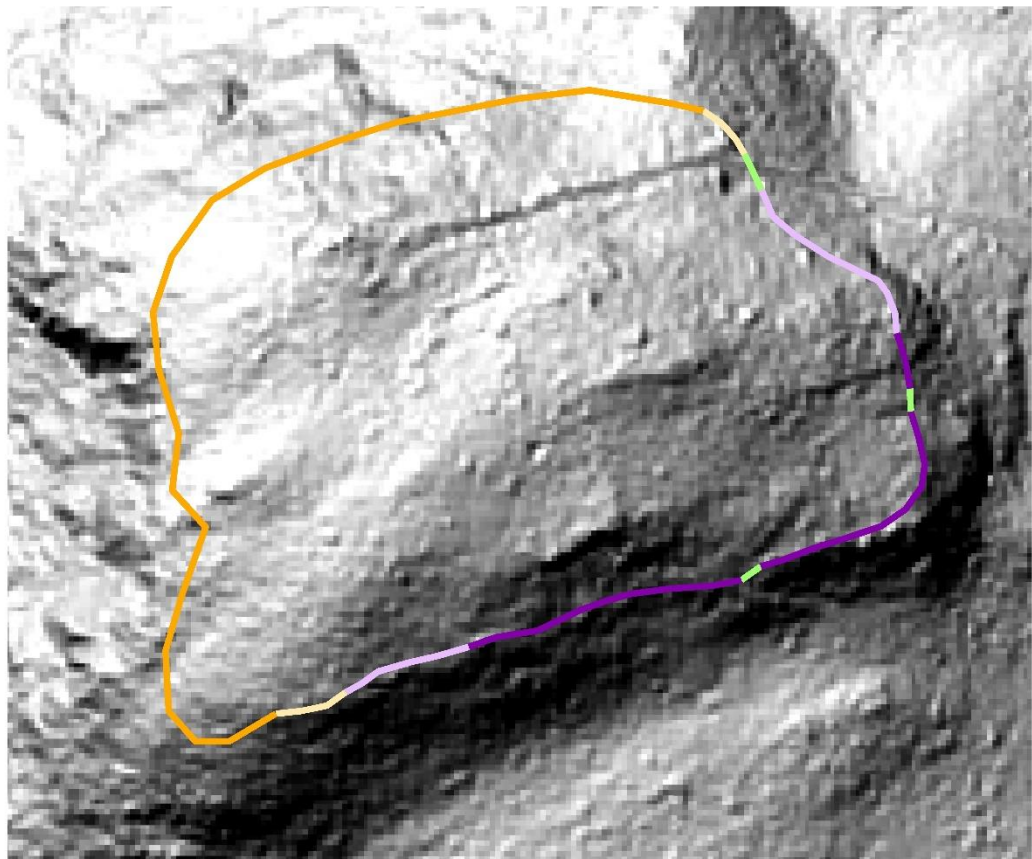
Figur 44. Frillesås 27:1 (L1997:3204). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Hägnadsanläggningens vallar kan betraktas som verifierade endast i de nordöstra partierna, där två kraftiga murar anträffas. Dessa är en – fyra meter breda, 0,3 – 1,5 meter höga och sammansatt av skärvig sten av storleken 0,2 – 0,6 meter, samt stora block och flyttblock. Konstruktionstypen kan närmast beskrivas som en delvis rösad vall (Fb 4?/Va 3?). Utöver denna vall anträffas i flera fall mer spekulativa vallar, vilka oftast bär spår av sentida bearbetning. Därtill syns stråk av spridda stenar på sådana ytor där vallar vore att förvänta. I detta avseende är hägnadsanläggningen något otydlig.

Sammanlagt uppgår vallarnas längd till 136 meter, och inramar tillsammans med topografiska hinder en yta av hela 6,9 hektar.

I den norra delen har ett pass markerats som öppning, vilket är det enda avsnittet från norr där tillträde till hägnadsanläggningen medges. Platsen är naturligt mycket väl avgränsad av stup, men problematiken angående ovannämnda spridda stenar gör bedömningen vad typ anbelangar svår. Dock bedöms anläggningen som fornborg motiverat av att vallarna är mycket kraftiga.

6.9 Grimeton 49:1 (L1997:3236)

	Topografiskt hinder
	Måttligt topografiskt hinder
	Vall
	Förmodad vall
	Förmodad öppning

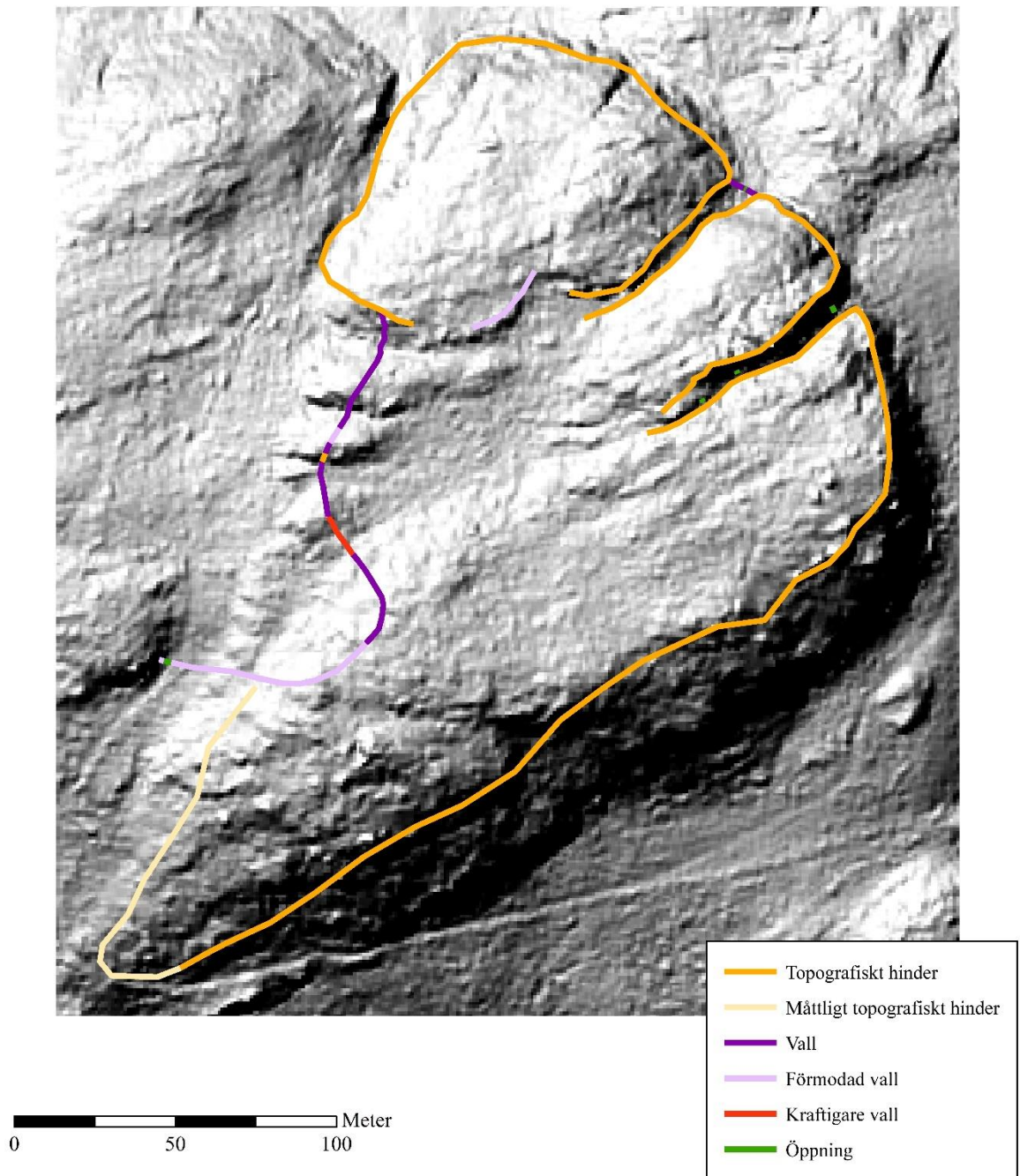
Figur 45. Grimeton 49:1 (L1997:3236). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Hägnadsanläggningens kraftigt raserade och delvis rösade vallar löper över bergets östra och södra delar. Vad dimensioner anbelangar mäter vallarna en bredd på fyra – sex meter, samt en höjd på 0,2 – 0,7 meter (där en yttre höjd av uppemot 0,7 meter uppmätts). Sett till konstruktions typ tycks Fb 4 eller Va 3 mest likvärdig. Byggnadsmaterialet består av skärvig sten med storleken 0,3 – 0,5 meter. Sammantaget uppmäter vallarna en längd av 179 meter och omsluter en yta av runt 1,4 hektar.

Av de identifierade öppningarna är samtliga endast förmodade. De två nordligt belägna sammanfaller båda sentida traktorvägar. Den norra av de båda traktorvägarna är konstruerad av en ansevärd mängd sten, vilken kan antas vara hämtad från hägnadsanläggningens vall.

Grimeton 49:1 (L1997:3236) har synbarligen varit helt avgränsad och tillfaller, med hänseende till de relativt låga vallarna, kategorin vallanläggning typ A.

6.10 Gödestad 4:1 (L1997:4397)

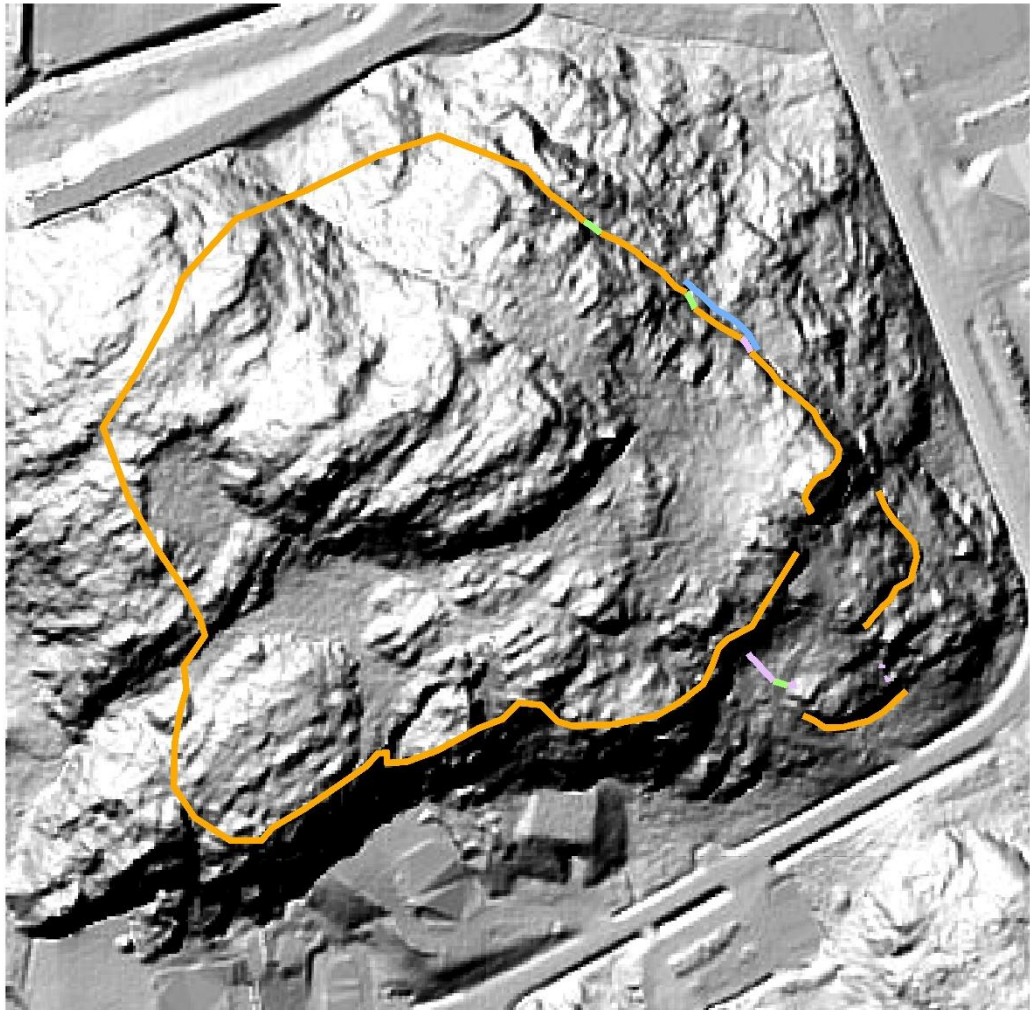

Figur 46. Gödestad 4:1 (L1997:4397). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallarna vid Gödestad 4:1 (L1997:4397) är huvudsakligen förlagda till den västra delen av anläggningen. Därtill är dock ett pass i norr också avgränsat av en vall. Söderut anträffas ytterligare ett pass där flertalet stenar förekommer, vilka också kan ha utgjort avgränsade konstruktioner. Vallarnas dimensioner är starkt varierande, mellan en bredd på en – fem, en höjd på 0,2 – 0,6 meter (där ytterhöjden stundom mäter en meter). Materialet som använts i konstruktionen av storleken 0,2 – 1 meter och till formen skärvtigt. Till största del utgörs vällen av en slags pärlbandsmur (Va 6). Ett avsnitt utgörs av en kraftigare vall som mer påminner om övriga rösade vallar som anträffats i detta arbete (Fb 4?/Va 3?). Denna kraftigare valls bredd två är meter och dess höjd 0,6 meter. Sammanlagt sträcker sig vallarna 188 meter och innesluter en yta av 3,1 hektar.

Gödestad 4:1 (L1997:4397) bedöms tvivelsutan vara en vallanläggning, men till frågan om vilken typ blir prövningen svårare. Den kraftigare vällen skapar funderingar om huruvida resterande vallar i självverket utgör en sentida gårdesgård? Då platsen i övrigt är mycket strategiskt vald så ges vallanläggning typ A som försiktigt bedömningsförslag.

6.11 Kungsbacka 1:1 (L1997:6843)

0 50 100 Meter

	Block
	Topografiskt hinder
	Förmodad vall
	Förmodad öppning

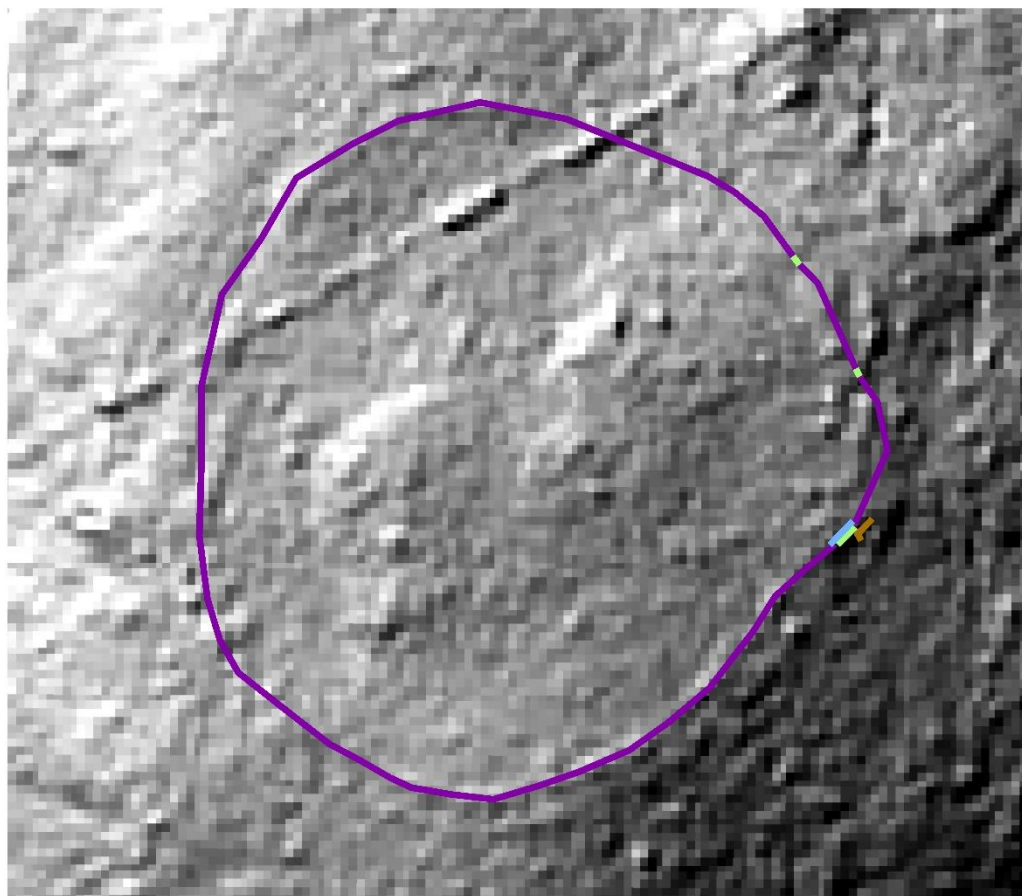
Figur 47. Kungsbacka 1:1 (L1997:6843). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Samtliga vallar som här anträffas skulle kunna vara sentida djurhågnader. I den sydöstra delen av den eventuella hägnadsanläggningen löper en sentida väg över en vall som synbarligen är tidsmässigt föregående. Det är inte möjligt att vidare bedöma saken inom ramen för detta arbete. Ett liknande förhållande råder vid bergets nordöstra gräns, där två stigar löper in i området. En av dessa stigar är dock avgränsad av stora mängder nedfallen sten och block. Därtill anträffas vid den södra av dessa stigar en slags konstruerad vall, vilken likt ovannämnda vall skulle kunna tillhöra de uppenbart sentida djurhågnarna som syns i området nordöst om bergets gräns.

Vallarna är en – två meter breda, 0,4 meter höga, och består av 0,2 – 0,6 meter stora stenar och stora block. I materialet innefattas stenar vars form är skärviga såväl som stenar som är rundade. Sammanlagt är vallarna 25 meter långa. Området, som huvudsakligen avgränsas av topografiska hinder, uppmäter fyra hektar.

Anläggningen är ej möjlig att bedöma närmare inom ramen för denna uppsats.

6.12 Kvibille, Rävinge (L2020:11419)

Figur 48. Kvibille, Rävinge (L2020:11419). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Hägnadsanläggningen är placerad på ett i huvudsak långsluttande berg vilket i söder dock är något mer kuperat. Hägnadsanläggningens avgränsas enbart av dess vall. Vallen uppmäter en bredd på tre – sex meter och en höjd på 0,3 meter. Stenen som använts i konstruktionen är 0,2 – 0,4 meter i diameter, och synbarligen företrädesvis skärvtigt formad. Till detta har, utöver stora block och flyttblock, även jord ingått i vallen.

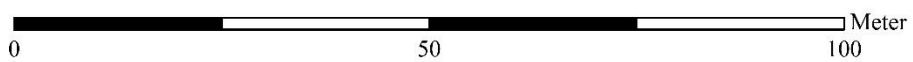
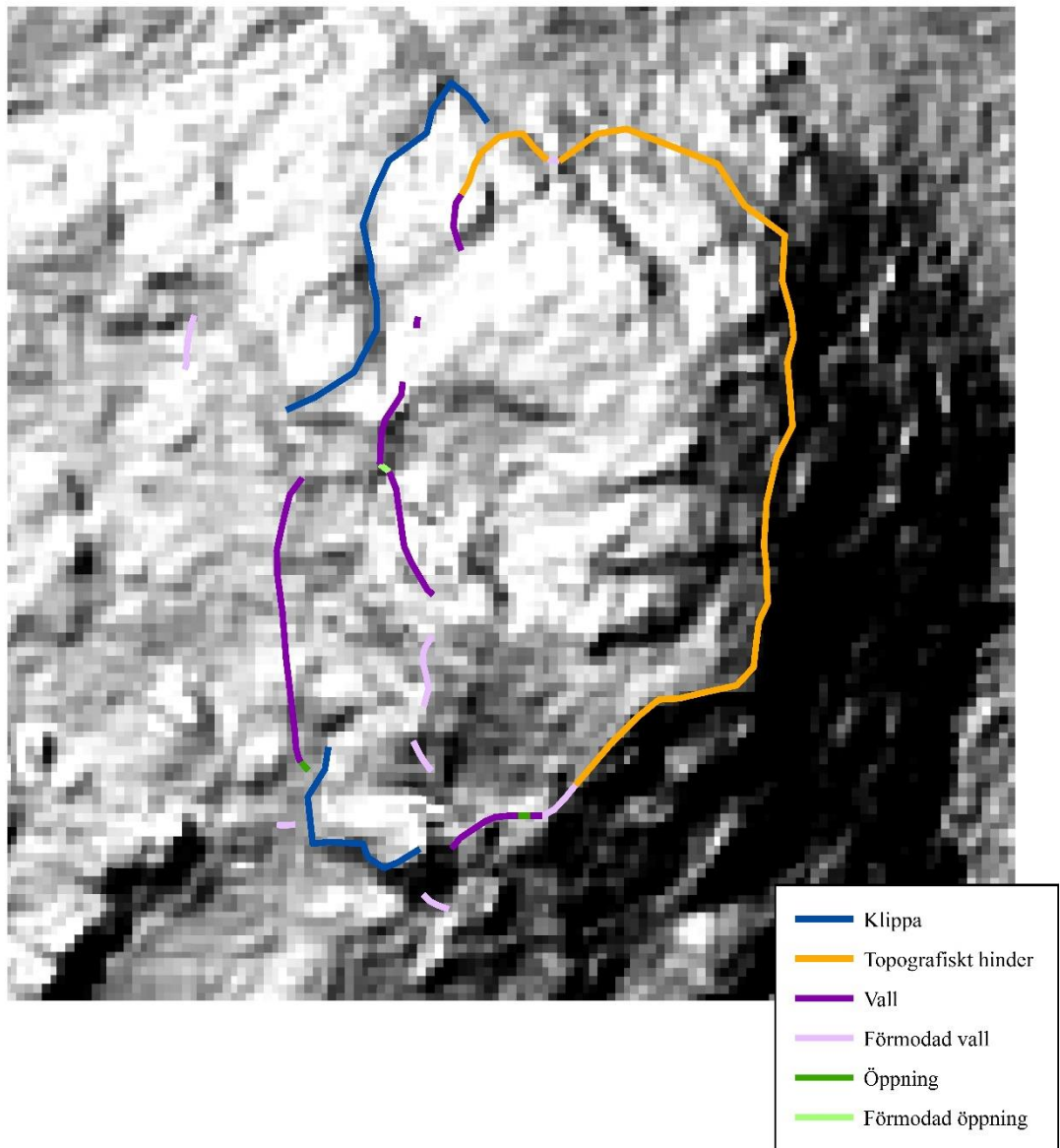
Enligt Mats Nilsson, som medverkat vid en undersökning av anläggningen, kunde den anträffade valltypen närmast beskrivas som Va 3 och var lagd i minst två skift (2022 muntlig uppgift). Sammantaget mäter vallens längd omkring 221 meter, och innesluter 0,6 hektar.

I den norra delen av hägnadsanläggningen är vallen otydlig, vilket sammanfaller med att en mer sentida gärdesgård löper över detta avsnitt. Flertalet förmodade öppningar och eventuella konstruktioner påträffas. De förstnämnda utgörs av vad som förefaller vara stenar på rad, vinkelrätt mot vallens längdriktning. De senare nämnda består av sten eller blockansamlingar, vilka ej går att skapa utökad förståelse för i detta arbete.

För övrigt tycks Kvibille, Rävinge (L2020:11419) vara unik bland de fornborgsregistrerade anläggningarna om att helt sakna gränser bestående av topografiska hinder. I detta avseende är hägnadsanläggningen unik inte bara i jämförelse med övriga Halland, utan även i jämförelse med Bohuslän, Västergötland, Skåne, samt närliggande delar av Småland (Fornsök 2022).

Hägnadsanläggningen är helt avgränsad, med en valltyp som motiverar en indelning typ kategorin; vallanläggning typ A.

6.13 Landa 18:1 (L1997:6735)

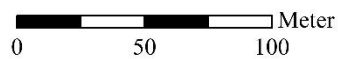
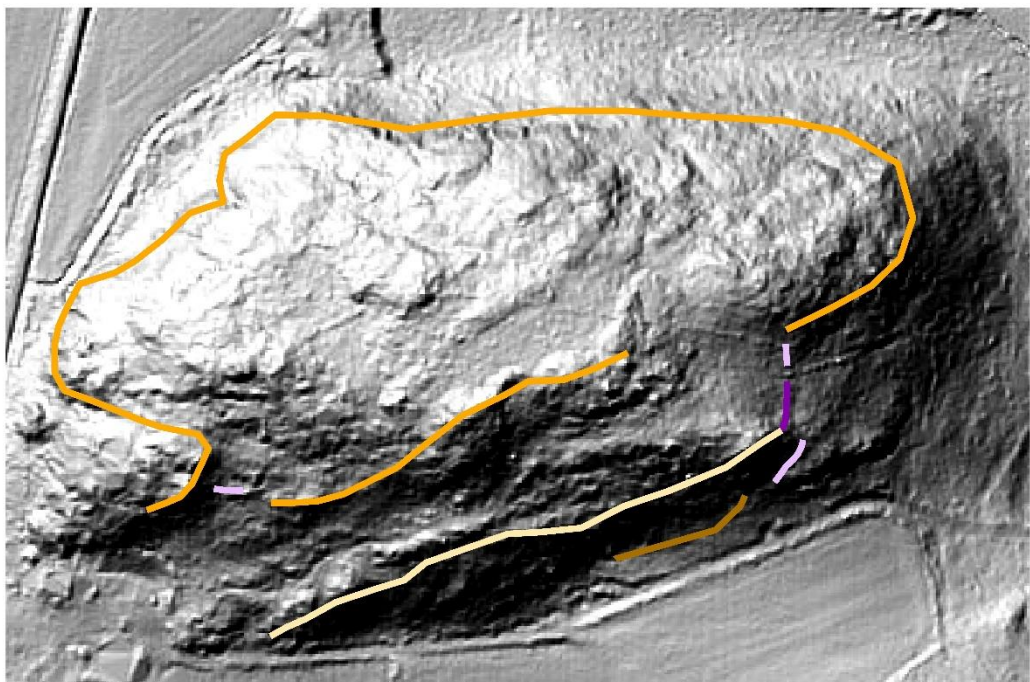
Figur 49. Landa 18:1 (L1997:6735). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vid Landa 18:1 (L1997:6735) anträffas vallkonstruktionerna inom den västra halvan av anläggningen. Enligt den publicerade inventeringen skall här finnas en tredubbel vall (Fornsök 2022), medan det vid fältundersökningen för detta arbete endast återfanns en dubbelvall. Vallarna är ett – tre meter breda och 0,2 – 0,4 meter höga, bitvis med en yttre höjd av 1,2 meter. Dessa vallar utgörs dels av delvis rösad vall (Fb 4?/Va 3?), dels av pärlbandsmur (Va 6). Vad materialstorlek anbelangar mäter detta 0,3 – 1,2 meter. Därtill påträffades stora block som ingår i vallen. Det sammanlagda måttet vad gäller vallkonstruktionerna är 111 meter, vilka tillsammans med topografiska hinder omgärdar en yta av 0,4 hektar.

Vid den sydöstligaste vallen fanns en uppenbart konstruerad öppning. Strax sydväst, i anslutning till öppningen, påträffas en ansamling av sten som utgjort en konstruktion, alternativt vittnar om att vallen vid öppningen varit av ansevärd storlek.

Hägnadsanläggningen förefaller helt avgränsad och tillhör med hänseende till valldimensionerna kategorin; vallanläggning typ A

6.14 Lindberg 44:1 (L1997:7433)

	Spridda stenar
	Topografiskt hinder
	Måttligt topografiskt hinder
	Vall
	Förmodad vall

Figur 50. Lindberg 44:1 (L1997:7433). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vad gäller säkra vallkonstruktioner vid Lindberg 44:1 (L1997:7433) så anträffas sådana enbart vid anläggningens sydöstra parti. I övrigt ses bara eventuella spår av nu nära totalt raserade vallar. Den jämförelsevis välbevarade vallen är två – fem meter bred, 0,4 meter hög, med en utvändig höjd av 0,6 meter. Konstruktionen utgörs av en rösad vall (Va 3?), där stenarna till formen är skärviga och mäter 0,2 – 1 meter. Sammanlagt 55 meter av vallen är i varierande grad bevarad, vilken inhägnar en yta av 3,7 hektar.

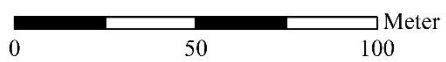
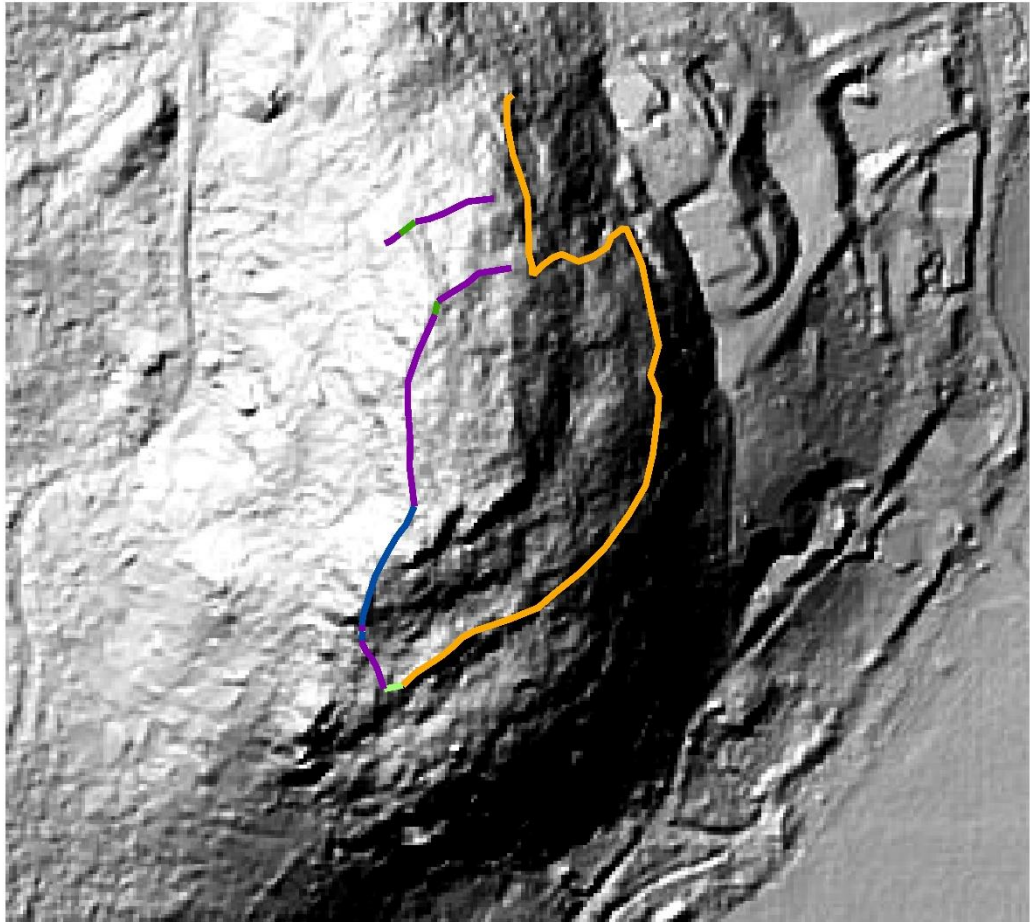
Vid det avsnitt där vallen är förhållandevis välbevarad syns flera gärdesgårdar samt en fägata, vilka sannolikt förklarar den åverkan som hägnadsanläggningen generellt utsatts för.

Strax söder om den välbevarade vallen påträffas någon slags konstruktion. Måhända en enklare terrassmur av okänd tidsmässig tillhörighet. Avslutningsvis syns större ansamlingar av nedrasad sten utanför hägnadsanläggningens sydöstra gräns. Denna sten kan vara resterna av en sammanfallen konstruktion.

Det skall även påtalas att Lindberg 44:1 (L1997:7433) är ensam bland de halländska hägnadsanläggningarna om att innefatta en verifierad grav, närmare bestämt ett röse.

Med anledning av hägnadsanläggningens höga raseringsgrad kan denne ej vidare bedömas inom ramen för detta arbete.

6.15 Lindome 1:1 (L1969:6972)

	Klippa
	Topografiskt hinder
	Vall
	Öppning
	Förmodad öppning

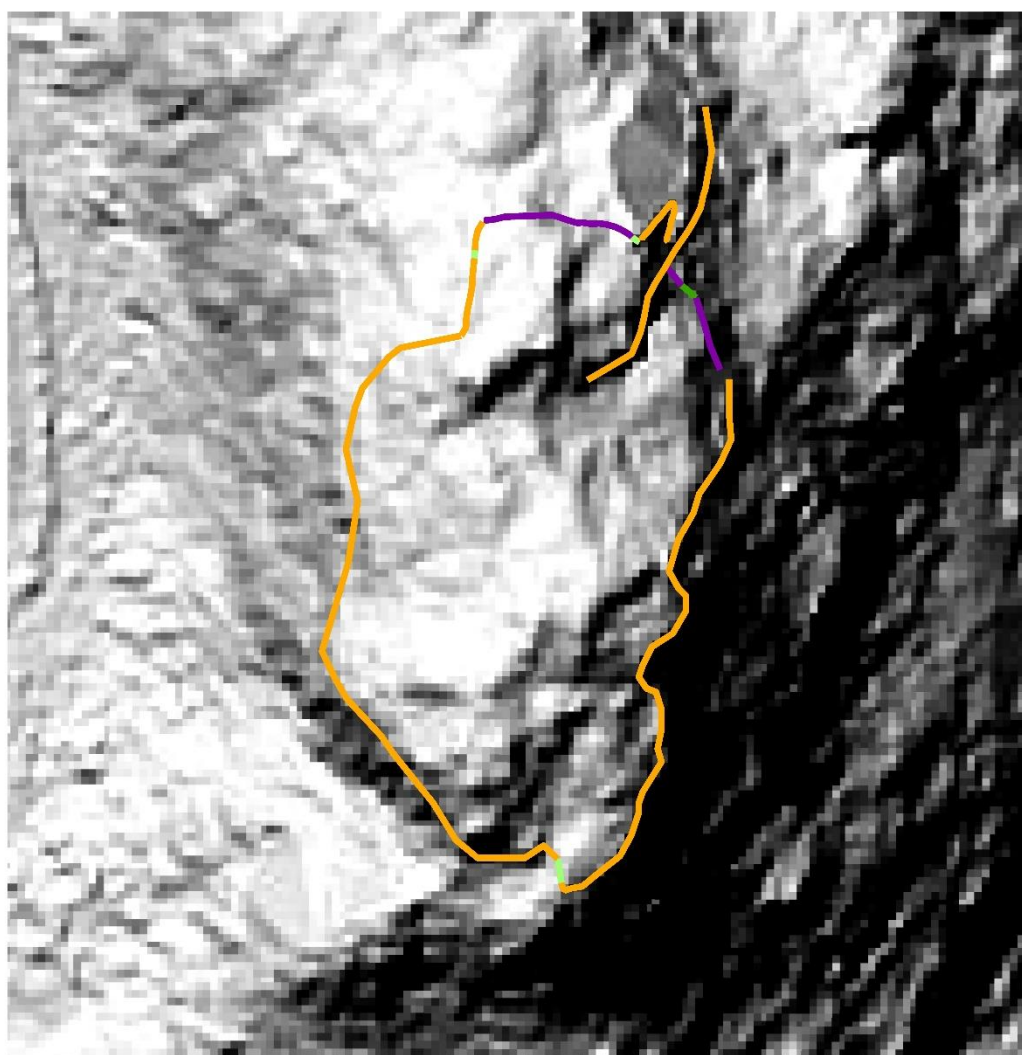
Figur 51. Lindome 1:1 (L1969:6972). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallkonstruktioner anträffas vid västra halvan av hägnadsanläggningen. Nordnordvästligt om den huvudsakliga gränsen löper över en begränsad sträcka ytterligare en vall. Bredden på vallarna mäter en – fyra meter, medan höjden är 0,3 – 1 meter (med ett yttermått på 0,5 – 1,5 meter. Konstruktionstyp vad vallarna anbelangar är företrädesvis en slags pärlbandsmur (Va 6) eller måhända stensträng (Va 5), men därtill ses även en bredare delvis rösad vall (Fb 4?/Va 3?). Materialet utgörs av skärvig sten i storleken 0,3 – 1 meter. Sammantaget 120 meter vall innesluter en yta av 0,7 hektar.

I norr, där dubbelvallen återfinns finns öppningar i båda vallarna, vilka dessutom stämmer överens med varandra och sålunda ger sken av att en ursprunglig ingång till anläggningen varit förlagd här.

Då Lindome 1:1 (L1969:6972) är helt avgränsad men saknar bastanta vallar bedöms anläggningen vara en vallanläggning typ A.

6.16 Lindome 39:1 (L1969:4728)

Figur 52. Lindome 39:1 (L1969:4728). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

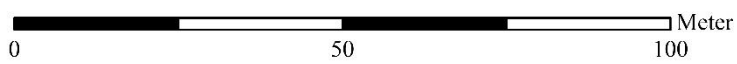
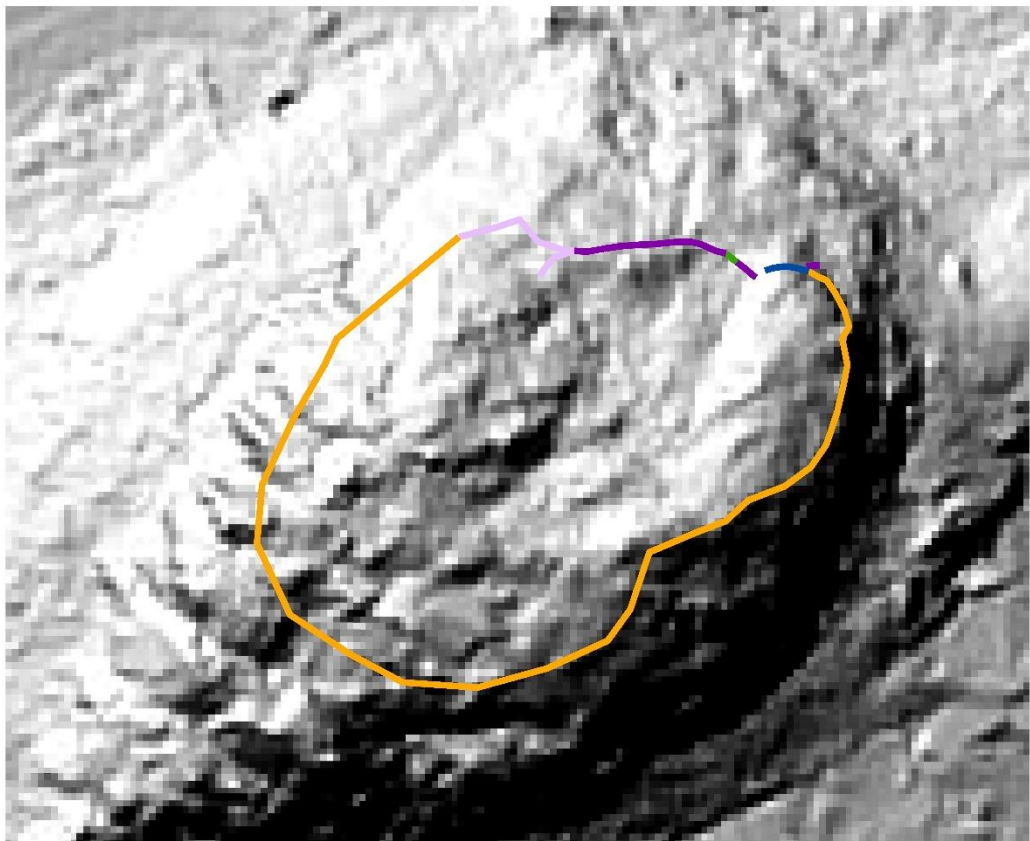
Hägnadsanläggningen påträffas i krönläge på ett väl avgränsat berg. Vallkonstruktionerna, vilka huvudsakligen är mycket raserade, utgör anläggningens nordliga gräns. Vallens bredd är en – fyra meter, dess höjd är 0,2 – 0,4 meter, och dess yttre höjd är 0,3 – 0,5 meter. Sammansättningen kan beskrivas som dels en delvis rösad vall (Fb 4?/Va 3?), dels pärlbandsmur (Va 6), där materialet är 0,2 – 0,4 meter och till formen skärvt. Den sammantagna längden på vallen är 33 meter, vilket samman med topografiska hinder avgränsar 0,4 hektar mark.

Norr om Lindome 39:1 (L1969:4728) anträffas gärdsgårdar till vilka sten kan ha bortforslats från hägnadsanläggningen. Vid den nordöstra gränsen påträffas en kallmurad öppning vilken bedöms vara ursprunglig då en sådan öppning ej tycks rimlig ur ett djurhållningsperspektiv.

Söderut från bergets krön ringlar en modern stig ned för den branta sluttningen. Huruvida denna stig röjts i senare tider är oklart. Oavsett vilket så förefaller denna hägnadsanläggning i hög grad avgränsad.

Hägnadsanläggningen är till synes väl avgränsad, men till följd av dess låga bevarandegrad kan Lindome 39:1 (L1969:4728) ej närmare bedömas inom ramen för detta arbete.

6.17 Onsala 99:1 (L1997:8118)

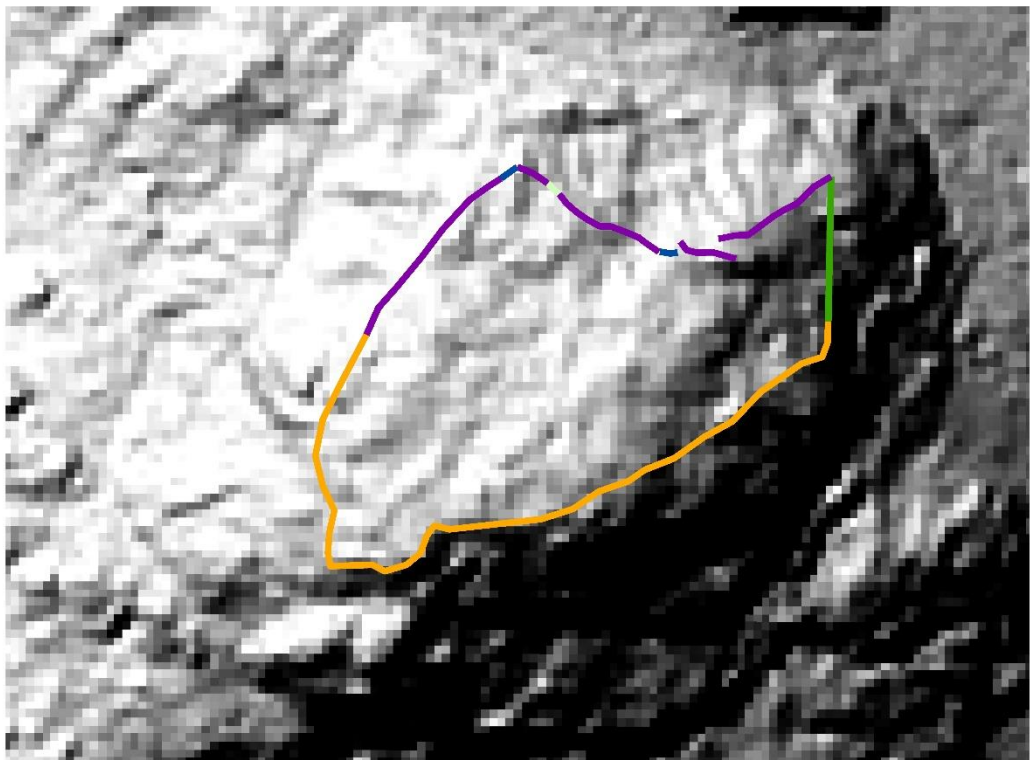
	Klippa
	Topografiskt hinder
	Vall
	Alternativ vall
	Öppning

Figur 53. Onsala 99:1 (L1997:8118). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

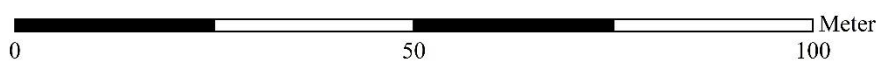
Vallkonstruktionerna vid Onsala 99:1 (L1997:8118) anträffas i de nordliga partierna av anläggningen. Vallen är två – fyra meter bred och 0,2 – 0,5 meter hög, med en yttre höjd av 0,6 meter. Materialet som utgör den delvis rösade vallen är till formen rundat eller skärvigt, och vad storlek anbelangar 0,2 – 0,5 meter i diameter. Därtill ingår enstaka stora block i konstruktionen. 0,4 hektar avgränsas av den 48 meter långa vallen, samt topografiska hinder.

Hägnadsanläggningen bedöms tillhöra kategorin vallanläggning typ A, då den är väl avgränsad men med relativt oansenliga vallar sett till dimension.

6.18 Onsala 130:1 (L1997:8429)

	Klippa
	Topografiskt hinder
	Vall
	Öppning
	Förmodad öppning

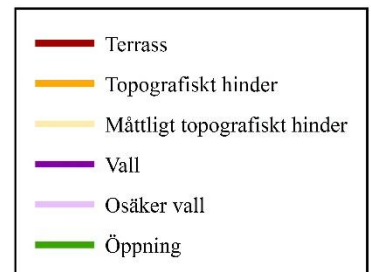
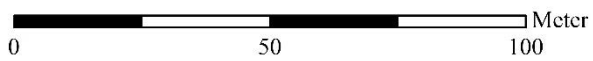
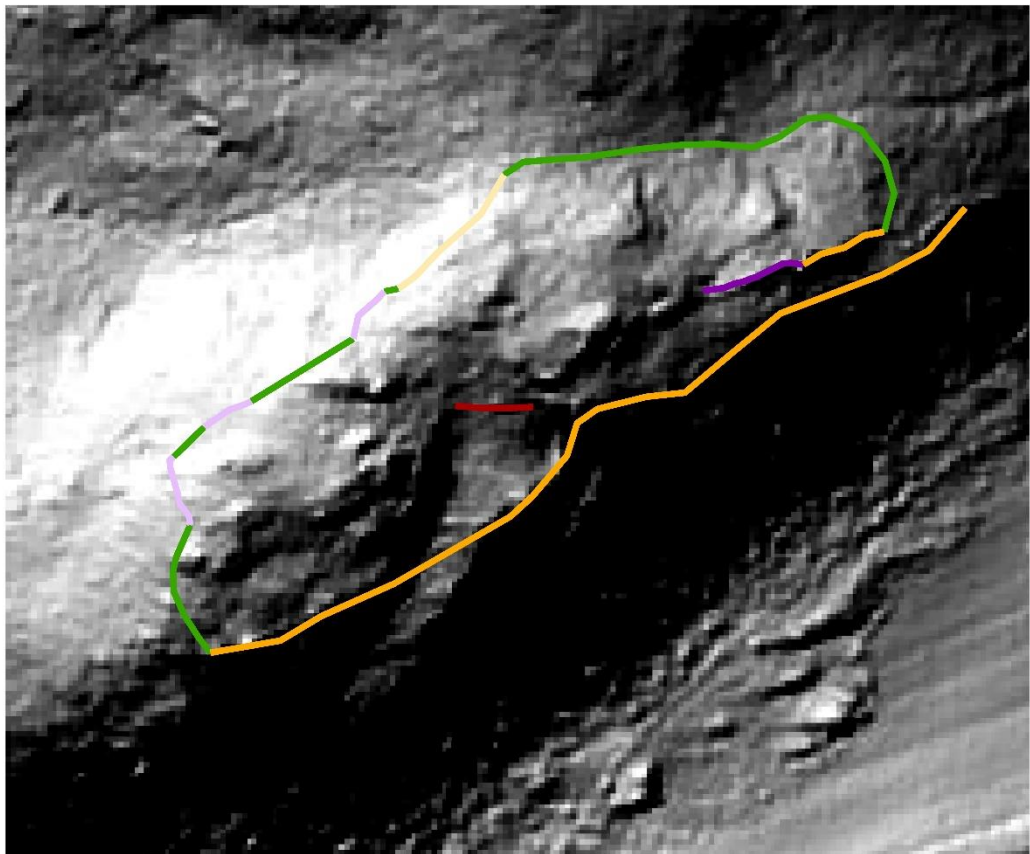
Figur 54. Onsala 130:1 (L1997:8429). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallkonstruktioner anträffas vid den norra halvan av hägnadsanläggningen. Vallen i fråga kan beskrivas endast som en delvis rösad vall, och är en – fyra meter bred, 0,4 meter hög, med ett yttre mått på omkring 0,6 meter. Materialet som utgör vallen är företrädesvis skärvt till formen, och av en storlek på 0,2 – 0,5 meter. Därtill ingår stora block i konstruktionen. Sammanlagt mäter vallen 67 meter och omgärdar 0,2 hektar.

En förmodad ingång finns centralt i anläggningens norra gräns. Till detta iaktogs en total frånvaro av vallkonstruktion vid den nordöstra gränsen, vilket ej förklaras av någon intilliggande sentida bebyggelse.

Den nämnda frånvaron av vall innebär att hägnadsanläggningen ej kan anses vara helt avgränsad, varför den bedöms tillhöra kategorin vallanläggning typ B.

6.19 Skällinge 71:1 (L1997:9741)

Figur 55. Skällinge 71:1 (L1997:9741). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

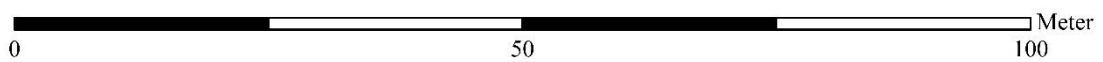
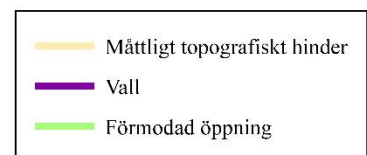
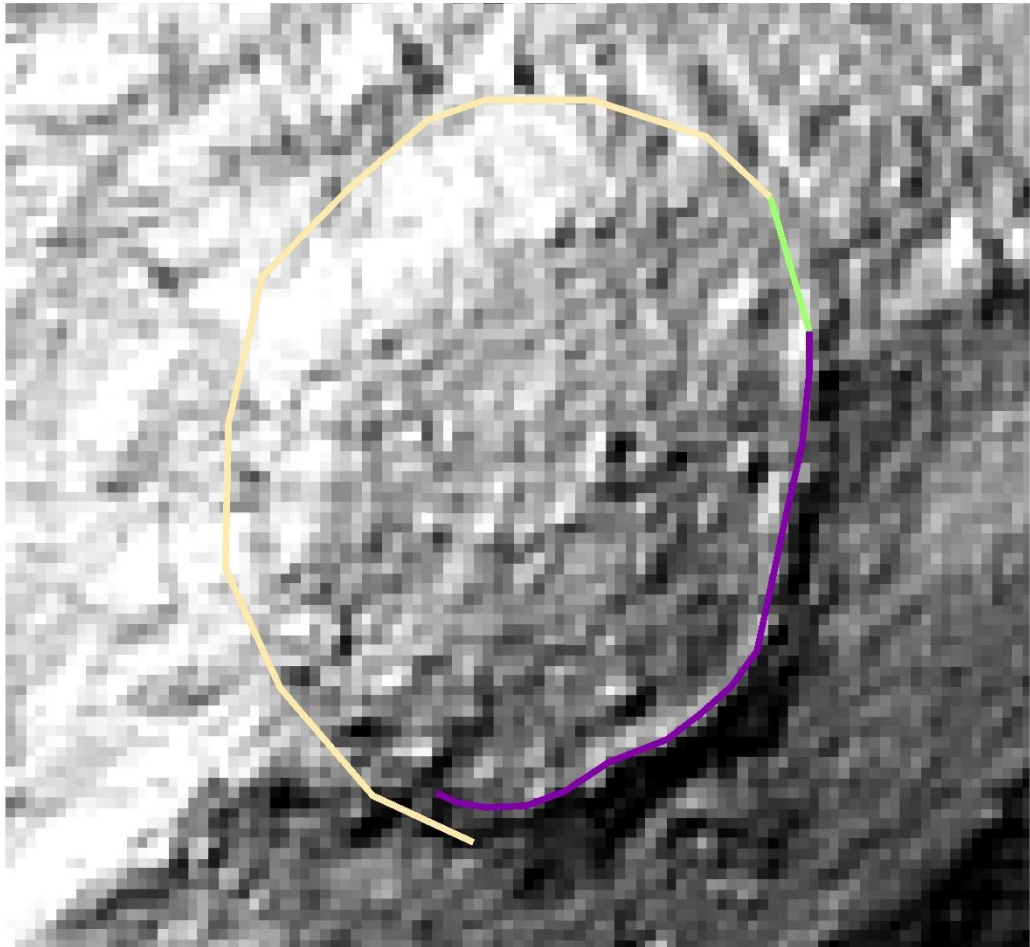
Anläggningen är registrerad som fornborg, men beskrivs i den publicerade inventeringen som osäker och eventuellt en rågång (Fornsök 2022). De enda egentliga konstruktionerna som här anträffas är dels en terrass vid områdets södra gräns, dels en tydlig jordvall i sydöst. Övriga inmätta osäkra vallar antyds enbart vagt och kan mycket väl vara naturliga formationer.

Terrassen är av oklar funktion men anmärkningsvärt rak och synbarligen skapad av människohand. Den nämna jordvallen är uppenbart konstruerad, men svårbegriplig som rest av en hägnadsanläggning. Då den som nordlig gräns för den eventuella hägnadsanläggningen är placerad på ”fel sida” borde följaktligen denne utgöra en sydlig gräns. Saken kan ej klargöras närmare inom ramen för denna uppsats.

Jordvallen är två meter bred, 0,5 meter hög, 20 meter lång och dess materialsammansättning okänd, men av Olaussons valltyper mest lik Va 2. Om denna högst tveksamma hägnadsanläggning inhägnat det krönet där ovannämnda anläggningar anträffas vore den omgärdade ytan 0,5 hektar.

Det finns inom detta arbete ingen möjlighet till närmare bedömning.

6.20 Träslöv 73:1 (L1996:1503)

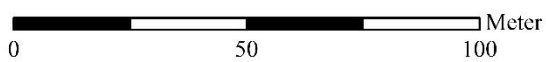
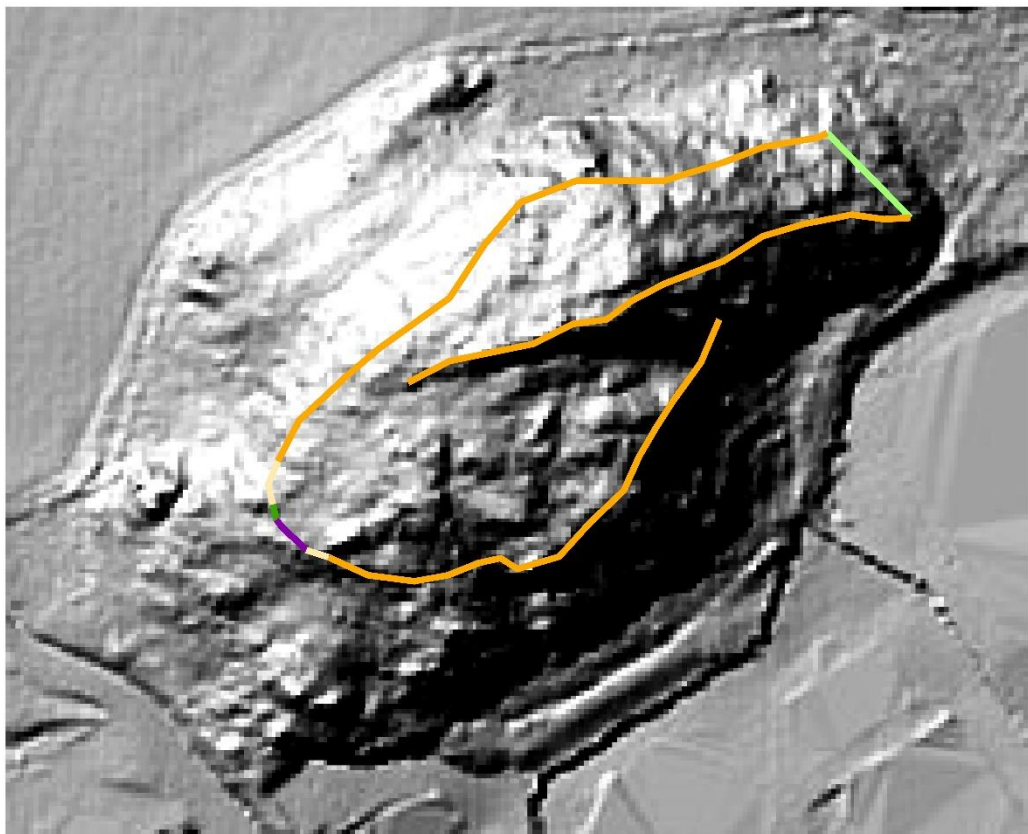
Figur 56. Träslöv 73:1 (L1996:1503). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Den sydöstra gränsen vid Träslöv 73:1 (L1996:1503) utgörs av en jordvall. Vallen i fråga är fem – nio meter bred, 0,3 – 0,5 meter hög, med en yttre höjd av uppemot 1,5 meter. I övrigt är vallens sammansättning okänd, men bland Olaussons valltyper syns Va 2 mest trolig. Hägnadsanläggningen uppmäter en yta av 0,3 hektar, som utöver inramas av dels den 68 meter långa vallen, dels ett måttligt topografiskt hinder i form av en backe.

Träslöv 73:1 (L1996:1503) är avvikande i den aspekten att vallen förefaller innehålla stora mängder av jord. Därtill är anläggningen den enda i undersökningen som endast nyttjar ett måttligt topografiskt hinder. Övriga anläggningar nyttjar alla i någon mån stup eller mycket branta backar som avgränsning, borträknat Kvibille, Rävinge (L2020:11419).

Hägnadsanläggningen kan ej betraktas som helt avgränsad och tillfaller därmed kategorin vallanläggning typ B.

6.21 Tölö 80:1 (L1996:3236)

	Topografiskt hinder
	Måttligt topografiskt hinder
	Vall
	Öppning
	Förmodad öppning

Figur 57. Tölö 80:1 (L1996:3236). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

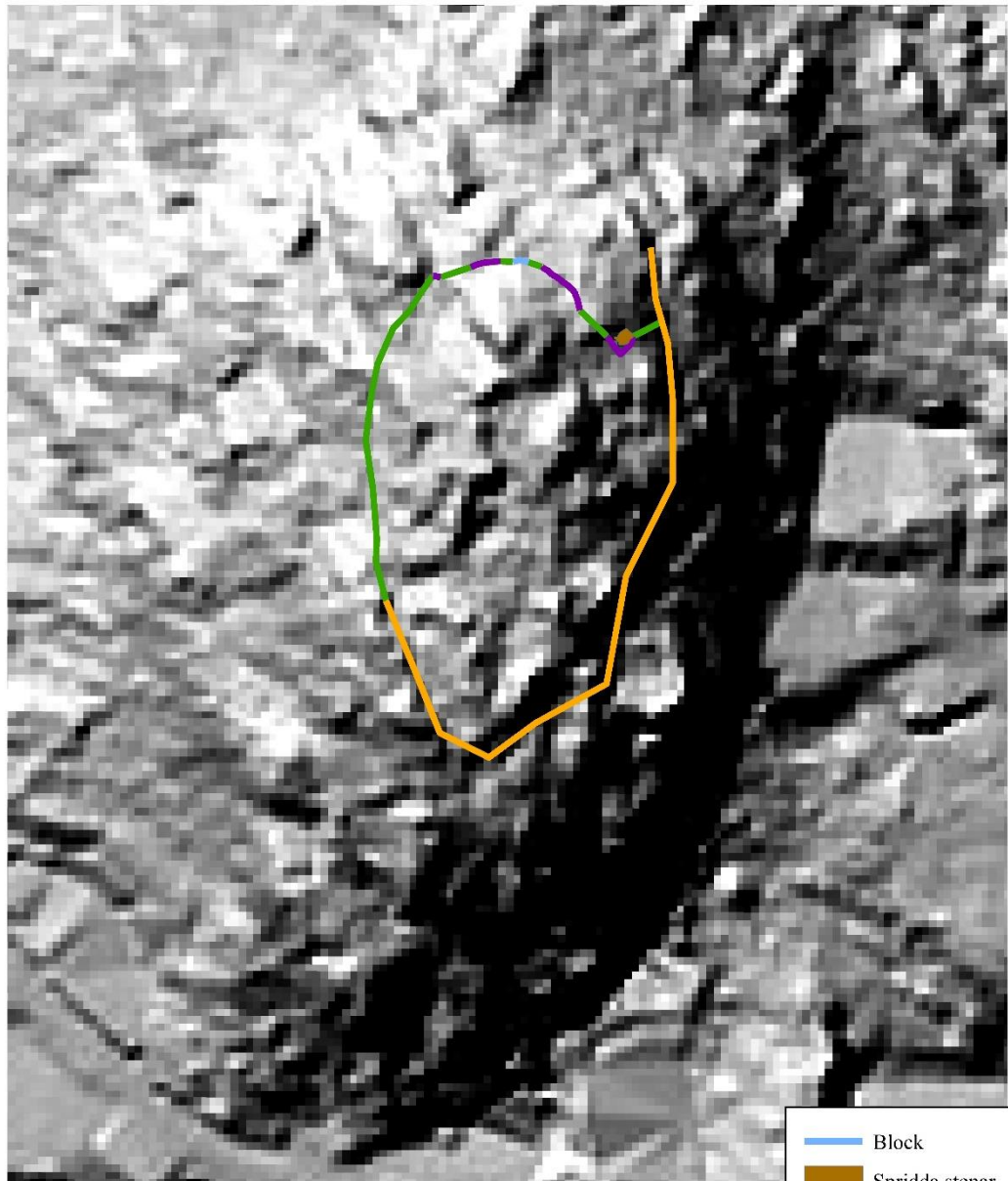
Tölö 80:1 (L1996:3236) är vad gäller lämningstyp registrerad som en fornlämningsliknande lämning, och omtalas avseende antikvarisk bedömning som övrig kulturhistorisk lämning (Fornsök 2022).

Sydvästvästligt avgränsas dock området av en vall, vilken är två meter bred, 0,7 meter hög och utvändigt 0,9 meter hög. Konstruktionstypen beskrivs närmast som en delvis rösad vall, utgjord av skärviga stenar med diametern; 0,3 – 1,2 meter. Därtill ingår även stora block. Den nio meter långa vallen avslutas norröver i en öppning mellan denne och klippa. Sammantaget med topografiska hinder avgränsar vallen 0,5 hektar mark.

I den från vallen sett motsatta änden av hägnadsanläggningen ter sig ett avsnitt relativt öppet. Synbarligen kan detta parti fungera som ytterligare en ingång.

Då hägnadsanläggningen kan betraktas som helt avgränsad skall denne tillräknas kategorin vallanläggning typ A.

6.22 Tölö 89:1 (L1996:3076)

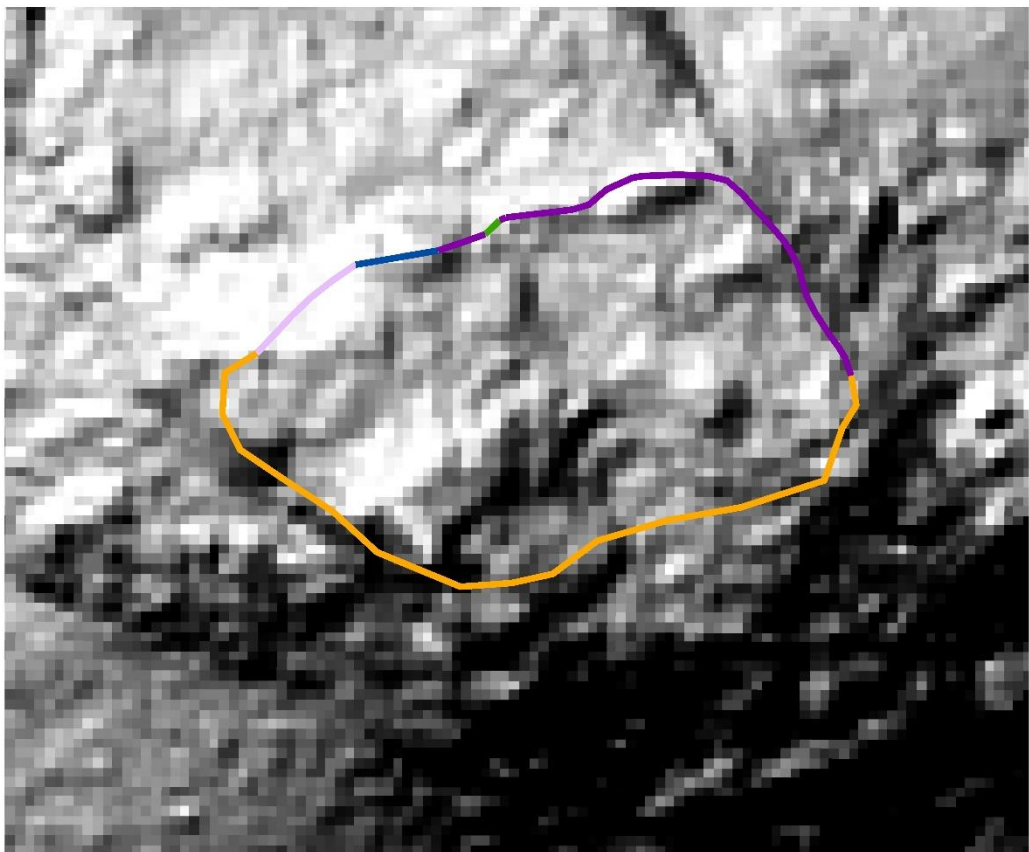
Figur 58. Tölö 89:1 (L1996:3076). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallkonstruktionen som anträffas är förlagd vid den norra gränsen av anläggningen. Vallens bredd är 0,3 – 1 meter och dess höjd 0,3 meter. Konstruktionstypen som återfinns beskrivs närmast som en pärlbandsmur (Va 6?), som utgörs av skärviga stenar med storleken 0,2 – 1 meter, samt stora block. Längdmåttet för ovan beskrivna inrättning uppgår till 20 meter, vilket omgärdar en yta om 0,2 hektar.

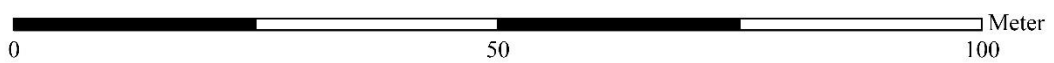
I den tidigare publicerade inventeringen beskrivs Tölö 89:1 (L1996:3076) som en diffus anläggning (Fornsök 2022). Vallen är placerad på krönet av ett berg, men dock ej på så vis att terrängen utnyttjas. Därtill är konstruktionen högst sporadiskt förekommande. I vallens östra avslut syns ett vinkelrätt parti, vid vilket en stenpackning anträffas. I motsatt väderstreck är tillträdet till berget inte begränsad överhuvudtaget.

Hägnadsanläggningen är ej avgränsad och skall därför betraktas som en vallanläggning typ B.

6.23 Vallda 39:1 (L1996:3129)

	Klippa
	Topografiskt hinder
	Vall
	Förmodad vall
	Öppning

Figur 59. Vallda 39:1 (L1996:3129). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

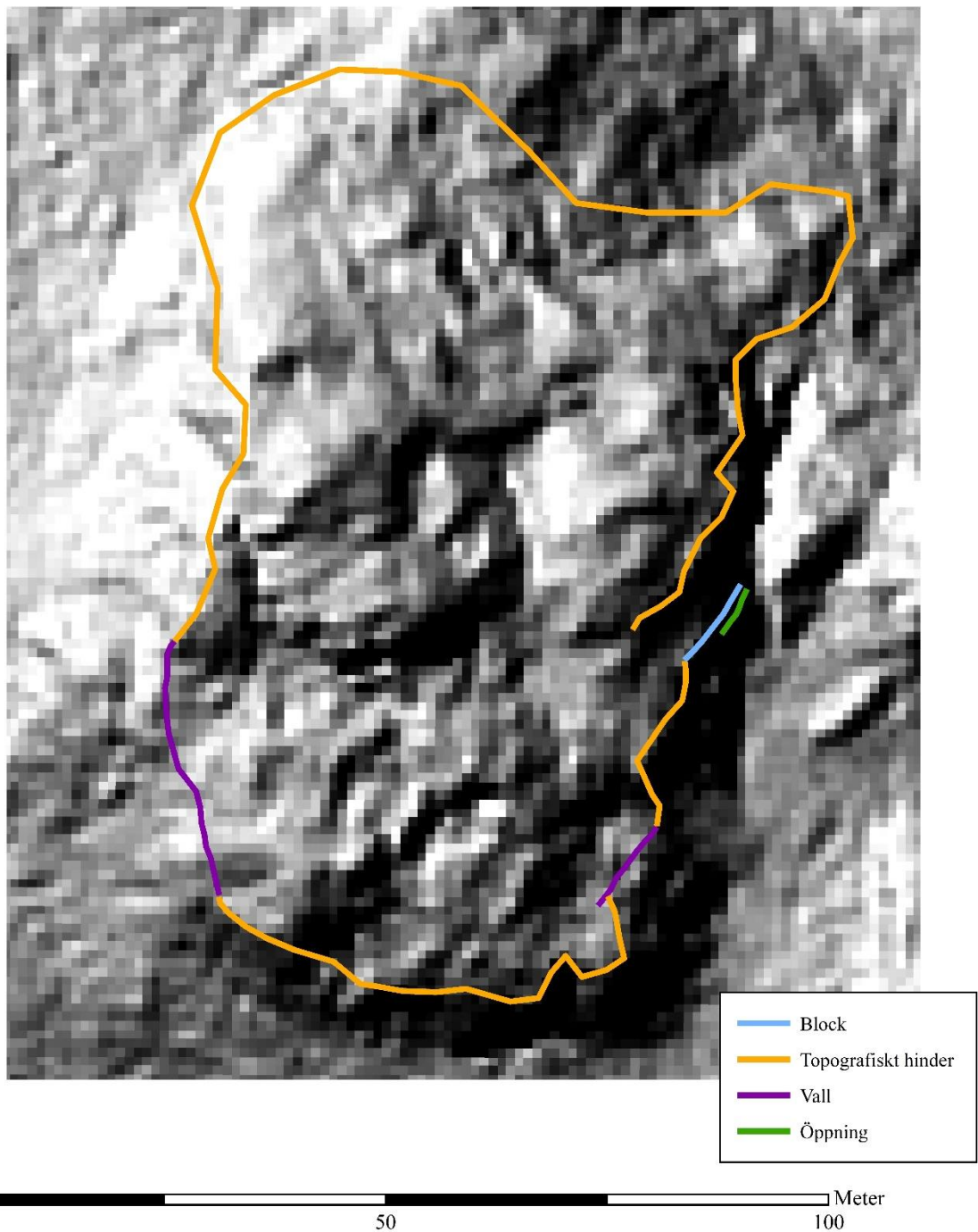
Vallkonstruktionerna anträffas inom den norra halvan av hägnadsanläggningen. Vallens bredd är tre – fem meter, dess höjd är 0,8 meter med en yttrehöjd av upp till 1,5 meter. Konstruktionstypen är en skalmur (skenbarligen Fb 4) eller en terrassmur, skapad av skärviga stenar i storleken 0,3 – 0,7 meter, samt ett antal stora block. Den innesluta ytan uppgår till omkring 0,9 hektar mark, vilken omges av 67 meter vall, samt topografiska hinder.

En verifierad öppning påträffas med ett tydligt konstruerat avslut i öst, vilken utgörs av en stenrad anlagd vinkelrätt mot vallens längdriktning.

I de västligaste partierna är vällen synbart nedrasad eller återanvänd, måhända till de gärdesgårdar som anträffas norr om hägnadsanläggningen.

Vallda 39:1 (L1996:3129) är helt avgränsad samt omgärdad av relativt sett kraftiga vallar, varför anläggningen skall benämnas som fornborg.

6.24 Vallda 90:1 (L1996:3281)

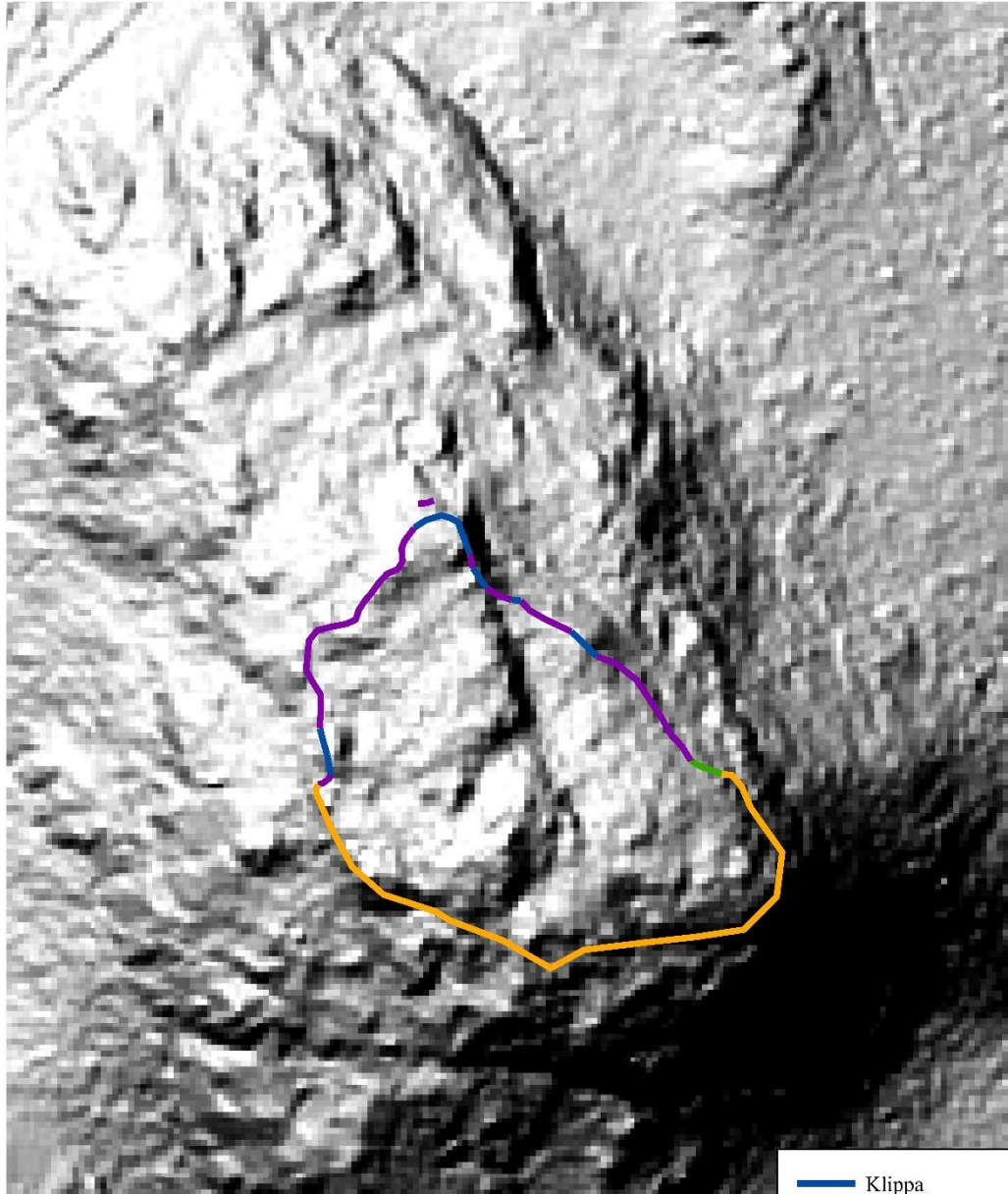
Figur 60. Vallda 90:1 (L1996:3281). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vid hägnadsanläggningen anträffas två separata vallkonstruktioner, där den ena återfinns i sydväst och den andra i sydöst. Vallarna är fyra – sju meter breda, 0,2 meter höga, men där ett yttre mått uppgår till 1,5 – 2 meter. Sett till konstruktionstyp kan dessa kraftigt raserade anläggningar ej beskrivas närmare än som en rösad vall. Det material som utgör vallarna är skärviga stenar i storleken 0,3 – 0,6 meter. Hägnadsanläggningens yta uppgår till 0,5 hektar som avgränsas av sammanlagt 42 meter vall och topografiska hinder.

Den ingång som syns vid anläggningens östra gräns består av en naturlig stig upp på berget. Då detta berg över lag tycks väl avgränsat antas den moderna stigen ha varit gällande även under forntiden. Vid denna ingång påträffades en ansamling med nedrasade block, vilka kan utgöra resterna av en sammanfallen konstruktion.

Vallda 90:1 (L1996:3281) är väl avgränsad och vallarnas dimension bedöms indikera en tillhörighet till kategorin vallanläggning typ A.

6.25 Vallda 92:1 (L1996:2645)

	Klippa
	Topografiskt hinder
	Vall
	Öppning

0 50 100 Meter

Figur 61. Vallda 92:1 (L1996:2645). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

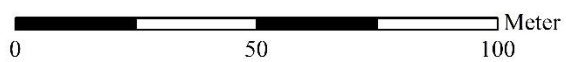
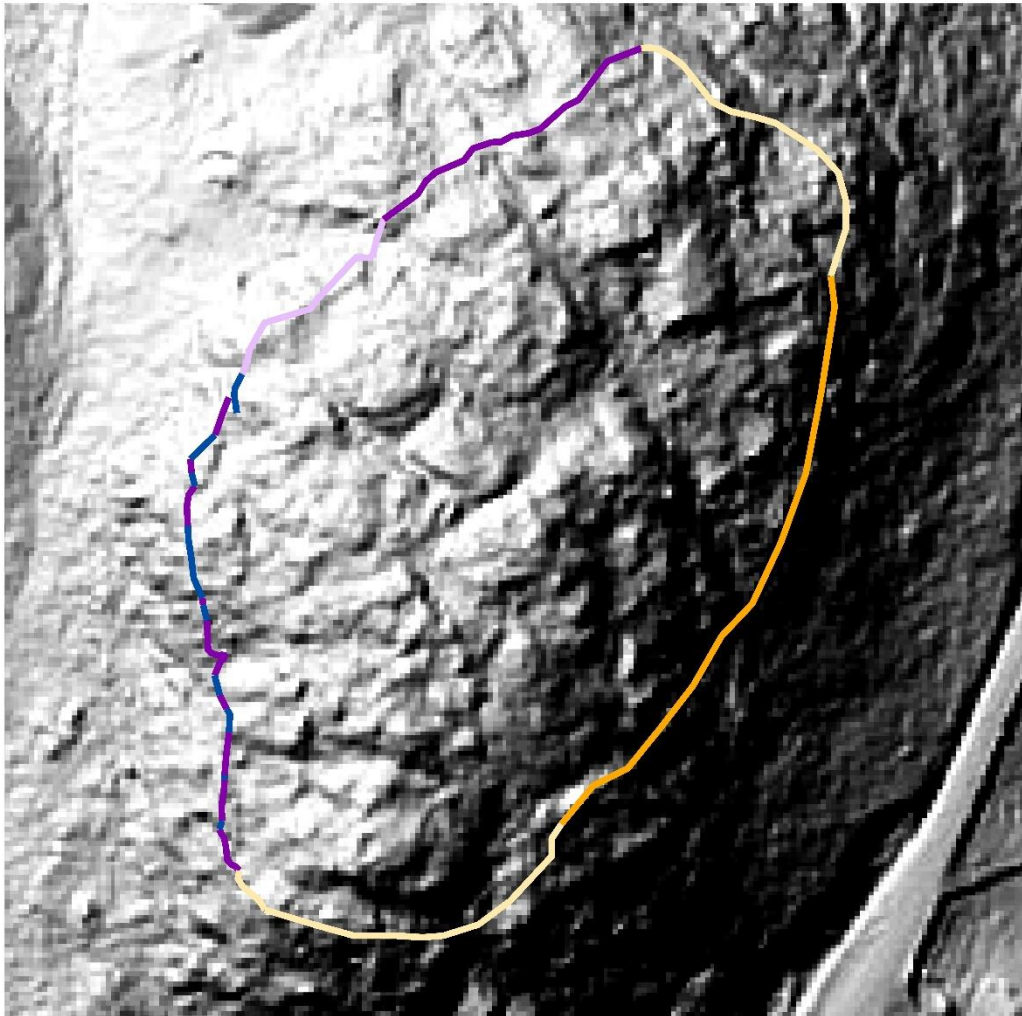
Vallkonstruktionerna vid denna hägnadsanläggning anträffas inom den norra halvan av ett redan väl avgränsat berg. Vallarnas dimension uppgår till en bredd av tre – fyra meter, en höjd av 0,5 – 0,8 meter, där en yttre höjd mäter 0,5 – 2 meter. Konstruktionstyp vad gäller vällen antas ha varit skalmur, måhända Olausson Fb 5a, baserat på en stenrad som till synes utgjort ett inre liv. Men det kan även röra sig om en terrassmur. Materialet som utgör vällen är skärvida stenar, i storleken 0,3 – 0,7 meter i diameter. Hägnadsanläggningens yta mäter 0,4 hektar, där topografiska hinder tillsammans med en 94 meter lång vall utgör avgränsning.

Vid vallens östra avslutning anträffas en öppning, vilken bedöms som säker då ingen annan tydlig ingång till anläggningen återfanns. I samband med öppningen har material från vällen bortforslats, sannolikt för att uppföra en av gärdesgård markerad ägogräns som löper över platsen.

Nära 700 meter västerut, över Långe mosse, återfinns Vallda 93:1 (L1996:2646). De båda hägnadsanläggningarna är de mest närliggande som anträffas i Halland. Tankarna förs till de parborgar/parhägnader som omtalas av Wall (2003:23–27).

Vallda 92:1 (L1996:2645) är helt avgränsad genom platsens svårbestigna karaktär, samt av de kraftiga vallarna, varför anläggningen kan omtalas som en fornborg.

6.26 Vallda 93:1 (L1996:2646)

	Klippa
	Topografiskt hinder
	Måttligt topografiskt hinder
	Vall
	Förmodad vall

Figur 62. Vallda 93:1 (L1996:2646). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

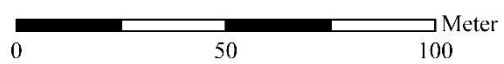
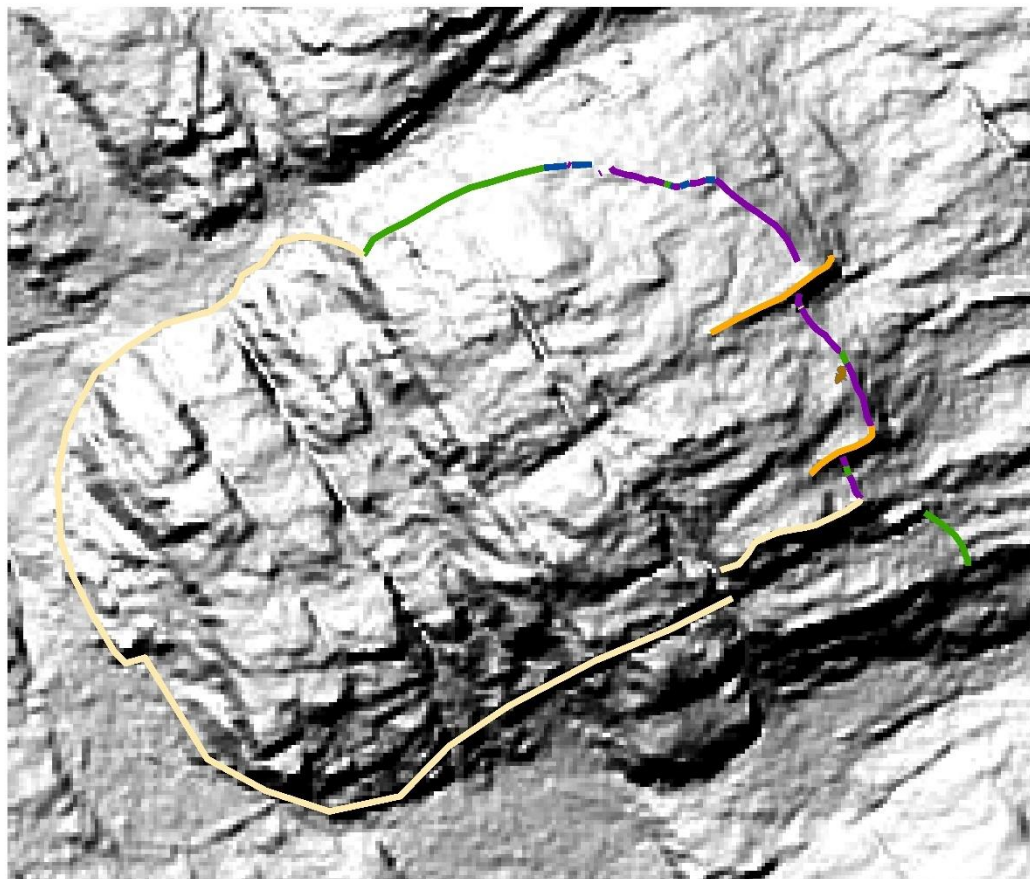
Hägnadsanläggningens vallkonstruktioner finns i den västra halva av området. Vallarna är 0,5 – 2,5 meter breda, 0,2 – 0,5 meter höga, men bitvis med en yttre höjd av uppemot 1,5 meter. Minst ett par olika konstruktionstyper har använts som avgränsning. Dels en typ som ej kan beskrivas närmare än som en delvis rösad vall, dels en pärlbandsmur (Va 6). Stenmaterialet som utgör vallarna är skärvtigt och har en diameter på 0,3 – 1,5 meter. Även stora block och flyttblock ingår i vallen. Sammanlagt mäter vallarnas längd 175 meter, vilka samman med topografiska hinder avgränsar 1,7 hektar.

Söder om hägnadsanläggningen syns gärdesgårdar som tänkbart konstruerats av material från vallen.

Som nämnts i föregående beskrivning anträffas Vallda 92:1 (L1996:2645) endast 700 meter österut från hägnadsanläggningen.

Då Vallda 93:1 (L1996:2646) både i nord och syd enbart i viss mån är avgränsad tillskrivs den kategorin; vallanläggning typ B.

6.27 Ölmevalla 80:1 (L1996:5916)

	Klippa
	Spridda stenar
	Topografiskt hinder
	Måttligt topografiskt hinder
	Vall
	Öppning
	Förmodad öppning

Figur 63. Ölmevalla 80:1 (L1996:5916). (Lantmäteriet 2022). Bilden är retuscherad.

Vallkonstruktionerna syns i de nordöstra partierna av anläggningen. Vallarna är två – fyra meter breda och upp till 0,8 meter höga, bitvis med ett yttre höjdmått på en meter. Konstruktionstypen utgörs på sina ställen av skalmur (Fb 4?), men även ibland av pärlbandsmur (Va 6) vilken anträffas i de västra avslutet av vallen. Det stenmaterial som använts är skärvtigt och mellan 0,3 – 0,6 meter i diameter. Till detta ingår även stora block i konstruktionen. Sammantagen längd på ovan beskrivna vallar är 90 meter, och inom dessa ryms en yta om två hektar.

Vallkonstruktionen är vid flera partier helt frilagd från jord och döljs i regel ej av vegetation, vilket innebär att en detaljriktighet kan beskådas som är sällan skådad bland halländska hägnadsanläggningar. Delvis avses här den tydliga skalmuren, men även detaljer som en öppning markerade av en rest sten alternativt förhöjt murverk (se figurerna 21, 22 och 23). Den aktuella öppningen anträffas vid hägnadsanläggningens sydöstra gräns. En liknande öppning, markerad av en rest sten, tycks för övrigt vara påträffad vid en hägnadsanläggning i Knivsta (Olausson 1995:230).

Den mest sydöstliga av linjerna markerar en bit av terrängen vilken är helt fri från konstruktioner, vilka här vore att förvänta om avsikten varit att begränsa tillträde till platsen.

I anslutning till den norra av de ovannämnda öppningarna syns en ansamling stenar. Dessa har i tidigare utförda inventeringar föreslagits bestå av sten från vallen (Fornsök 2022). Förslagsvis kunde denna sten dock utgöra en oregelbunden stensättning.

Då platsen för hägnadsanläggningen företrädesvis utgörs av berg i dagen kan man konstatera att mycket små mängder av vallen rasat. I regel förekommer ingen täckande vegetation över de partier där rasmassorna, om sådana funnits, kunde förväntas påträffas.

Berget där Ölmevalla 80:1 (L1996:5916) återfinns är i viss bemärkelse väl avgränsat, dock finns genomgående partier som medger passage in i anläggningen över hela den gräns markerad som måttligt topografiskt hinder. Kategoritillhörigheten bedöms därför vara vallanläggning typ B.